

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za kroatistiku
Katedra za dijalektologiju i povijest hrvatskog jezika

**Fonološko-morfološka analiza Bandulavićeva djela *Pištrole i evanđelja* u
usporedbi s djelom *Epistole i evanđelja***

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS bodova

Mentor: dr.sc. Boris Kuzmić, doc.

Student: Tomislav Hrebak

Zagreb, ožujak 2014.

Sadržaj

Predgovor	5
1. Uvod	7
2. Uvod u analizu	8
2.1. Općenito o lekcionaru	8
2.2. O Bandulavićevu lekcionaru	9
3. Grafija.....	14
4. Fonologija.....	17
4.1. Vokalizam	17
4.1.1. Refleks jata.....	17
4.1.2. Refleks poluglasa	18
4.1.3. Refleks prednjojezičnog nazalnog vokala ϵ	20
4.1.4. Refleks stražnjojezičnog nazalnog vokala ϱ	21
4.1.5. Slogotvorno l	21
4.1.6. Slogotvorno r	22
4.1.7. Vokalizacija.....	22
4.1.8. Kontrakcija, redukcija i zamjena vokala	23
4.2. Konsonantizam.....	24
4.2.1. Glas h	24
4.2.2. Glas f	24
4.2.3. Proteza.....	24
4.2.4. Palatalizacija i sibilizacija	25
4.2.5. Praslavenska jotacija	25
4.2.6. Sekundarna (druga) jotacija	26
4.2.7. Metateza	26
4.2.8. Jednačenje suglasnika po zvučnosti i po mjestu tvorbe	27
4.2.9. Ispadanje suglasnika.....	28
4.2.10. Disimilacija	28
4.2.11. Rotacizam.....	28
5. Morfologija.....	29
5.1. Imenice	29
5.1.1. Imenice a-vrste	29
5.1.1.1. Imenice muškoga roda	29
5.1.1.2. Imenice srednjega roda.....	32

5.1.2. Imenice e-vrste	34
5.1.3. Imenice i-vrste.....	37
5.2. Zamjenice	39
5.2.1. Osobne zamjenice	39
5.2.2. Posvojne zamjenice	41
5.2.3. Povratno-posvojne zamjenice	42
5.2.4. Povratna zamjenica	43
5.2.5. Pokazne zamjenice	43
5.2.6. Upitne i odnosne zamjenice	44
5.2.7. Neodređene zamjenice	46
5.3. Pridjevi	48
5.3.1. Pridjevi muškoga roda.....	48
5.3.2. Pridjevi srednjega roda.....	51
5.3.3. Pridjevi ženskoga roda	53
5.3.4. Komparativ i superlativ	54
5.3.5. Posvojni pridjevi	54
5.4. Glagoli	55
5.4.1. Infinitiv	55
5.4.2. Present	55
5.4.2.1. Present glagola biti.....	58
5.4.3. Imperfekt	59
5.4.4. Aorist.....	60
5.4.5. Perfekt	62
5.4.6. Pluskvamperfekt.....	63
5.4.7. Futur prvi.....	63
5.4.8. Futur drugi.....	65
5.4.9. Kondicionali	65
5.4.10. Imperativ	66
5.4.11. Glagolski prilozi	67
5.4.11.1. Glagolski prilog sadašnji	67
5.4.11.2. Glagolski prilog prošli.....	68
5.4.12. Glagolski pridjevi.....	69
5.4.12.1. Glagolski pridjev radni.....	69
5.4.12.2. Glagolski pridjev trpni	70

5.4.13. Pasiv	70
5.5. Brojevi.....	71
5.6. Prilozi	72
5.7. Prijedlozi	73
5.8. Veznici	73
5.9. Čestice	74
6. Usporedba lekcionara <i>Epistole i evanjelja</i> s Bandulavićevim lekcionarom	75
6.1. O lekcionaru <i>Epistole i evanjelja</i>	75
6.2. Usporedba dvaju lekcionara	76
6.2.1. Fonologija.....	76
6.2.2. Morfologija.....	78
6.2.3. Sintaksa i leksik.....	81
6.2.4. Zaključno o rezultatima usporedbe	82
7. Zaključak.....	83
8. Literatura	86
9. Prilozi	88

Predgovor

Ljudski je život slojevita priča, priča obojana prekrasnim i tužnim trenucima, ispunjena mnoštvom najrazličitijih osjećaja i događaja koji se vrednuju raznim mjerilima. Svaki čovjek ima svoju priču: pitanja koja je postavljao, odgovore koje je pronašao, ciljeve kojima je stremio i konačan rezultat koji je postigao. Čovjek je biće od potrebe, biće koje nešto želi i hoće, a univerzalna ljepota svijeta proizlazi iz različitosti želja i interesa. Međutim, točnija, čvršća ljepota plamti u pronalasku osoba približno jednakih interesa, želja i osjećanja. Takve osobe na fakultetu nazivamo svojim kolegama, što je samo službena oznaka jednakosti onih koji su kolege. Neki od njih ponekad i nisu kolege pa kao da nastoje urušiti sustav ljepote zajedničkih interesa, ali oni koji su uistinu kolege međusobno gaje osjećaj zadovoljstva postojanjem onih koji razumiju ono što govorite, bez obzira slažu li se s vama ili ne, i drago im je što govorite. Takve interakcije studentu daju do znanja da se nalazi upravo tamo gdje bi i trebao biti te djeluju motivirajuće na daljnje proučavanje područja interesa.

Upisujući studij kroatistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu osjećao sam da radim upravo ono što želim i to je bila moja pokretačka snaga, a dodatan vjetar u leđa davalo mi je druženje s divnim ljudima koje sam upoznao tijekom studija i koji su postali puno više od službenih kolega. Zajedno smo uživali u radnim i opuštajućim aktivnostima, zajedno smo učili, shvaćali, pokušavali, trudili se, zabavljali, smijali, ponekad i plakali, i sve smo radili puni pozitivnog duha, optimizma i vjere u svoje sposobnosti. Na kraju, kada se studentska priča zaokruži, zajedno smo i uspjeli.

Budući da me uvijek privlačila povijest jezika i da me uz kolegije koji se njome bave vežu lijepe uspomene, svoj sam diplomski rad odlučio pisati upravo o temi iz povijesti jezika. Posvetio bih ga svima koji su vjerovali u mene tijekom čitavog mog života i školovanja, čak i onda kada ja sam to nisam.

Zahvaljujem svome mentoru, profesoru Borisu Kuzmiću, na pristanku za mentorstvo i pomoći tijekom sastavljanja ovoga rada.

Velika hvala mojim roditeljima koji su mi omogućili školovanje, odgojem me pripremili za prave odgovore na sve ono što sam susreo u Zagrebu, a čega sam za boravka u rodnom selu bio nedovoljno svjestan, što su mi bili bezrezervna podrška u svakom smislu i što su tijekom svih godina studija imali povjerenja u mene i vjerovali da ću uspjeti.

Hvala i mome bratu što je u mojoj odsutnosti preuzeo i moj dio posla na imanju te što je pristao na otplatu duga putem raznih slastica iz studentske menze.

Hvala i mom cimeru Kikiju što je bio najbolji cimer kojeg sam imao tijekom studija, što me svojim ludim forama uvijek iznova vraćao u svijet nas muškaraca nakon višesatnog druženja s kolegicama na predavanjima i seminarima i što je uvijek nekako uspijevaao zaspati dok sam ja pored njega učio na sav glas.

Malo je reći hvala mojoj dragoj Mihi, prijateljici koja me mnogočime zadužila, a ponajviše time što mi je baš pravi prijatelj. Hvala za brojne trenutke zajedničkog druženja, za sve što smo zajedno prošli, za svaku lijepu riječ, djelo, pomoć, savjet, za činjenje mog (studentskog) života mnogo ugodnijim, ljepšim i veselijim i na još mnogo toga što nikada neću zaboraviti.

A najveća hvala mojoj Mateji, koja je okrunila moj (studentski) život, što je odlučila najprije upisati studij kroatistike, što se potom počela družiti sa mnom, što se nakon toga odlučila malo više družiti sa mnom i što od toga ne odustaje. Hvala za zajedničku ljubav prema hrvatskome jeziku, hvala za svaki poticaj, kao i vrijeme i energiju utrošenu na zajedničko rješavanje zadataka, hvala na svim divnim studentskim zagrebačkim trenucima i hvala na vjerovanju u mene i kad mi je bilo najteže.

1. Uvod

Tema ovoga rada je fonološko-morfološka analiza lekcionara koji je bosanski franjevac Ivan Bandulavić tiskao, hrvatskim jezikom i latiničnom grafijom, u Veneciji 1613. godine pod naslovom *Pištote i evanđelja priko svega godišta novo istomačena po razlogu misala dvora rimskoga, dosadašna od mnozih pomaňkanjih očištena i sa svimi koja dosad u slovinski jezik maňkahu s velikom pomňom istomačena i virno prinesena* te njegova jezična usporedba s lekcionarom tiskanim u Rijeci 1824. godine pod naslovom *Epistole i evanjelja priko svega lita po redu misala rimskoga skupno molitvami i blagoslovmi u jezik slovinski prinesena*. Analiza i usporedba provedene su na temelju istovjetnih evanđelja dvaju lekcionara koja se u crkvi čitaju na prvu, drugu, treću i četvrtu nedjelju došašća, Badnjak, tri božićne mise, Svetog Stjepana, Svetog Ivana, Nevinu dječicu, Svetog Tomu, prvu nedjelju nakon Božića, Novu godinu, dan uoči Bogojavljenja, Bogojavljenje i nedjelju nakon Bogojavljenja.

Na početku rada ukratko se opisuje funkcija lekcionara i njihov povijesni razvoj, nakon čega se donose osnovni podaci o Ivanu Bandulaviću i razlozima njegova sastavljanja lekcionara, a opisuje se, uz pozivanje na predgovor lekcionara i određena istraživanja, i način na koji ga je sastavljao.

Potom se ukazuje na važnost analiziranog lekcionara u procesima jezične standardizacije povezivanjem štokavske ikavice, kao njegova prepoznatljiva obilježja, s određenim jezičnim mijenama u razdoblju u kojemu je nastao, čime se objašnjava i mogućnost njegove primjene na širokom geografskom prostoru. Zatim slijede detaljna fonološka i morfološka analiza Bandulavićeva lekcionara pri čemu se razjašnjava podrijetlo pojedinih jezičnih pojava te se one uspoređuju sa zakonitostima standardnoga jezika.

Nakon provedene analize donose se osnovne informacije o riječkom lekcionaru iz 1824. godine te se usporedbom dvaju lekcionara nastoji pokazati kako je Bandulavićev lekcionar služio kao predložak ili jedan od predložaka pri sastavljanju lekcionara tiskanog u Rijeci dva stoljeća nakon Bandulavićeva lekcionara.

U zaključku se još jednom ukazuje na osnovne podatke iznesene u radu uz sažet prikaz rezultata analize.

2. Uvod u analizu

2.1. Općenito o lekcionaru

Čitanje Biblije sastavni je dio kršćanskog bogoslužja, a liturgijska knjiga sa svetopisamskim čitanjima za misu naziva se lekcionarom (lat. knjiga čitanja). Do danas najstariji poznati sačuvani rimokatolički lekcionar je *Würzburški lekcionar* iz 7. stoljeća, a hrvatska tradicija bilježi rukopisne lekcionare¹, kao što su latinski *Splitski evanđelistar* iz 8. stoljeća, starocrkvenoslavenski *Assemanijev ili Vatikanski evanđelistar* s prijelaza 10. u 11. stoljeće, pisan glagoljicom, i drugi, dok je *Lekcionar Bernardina Splicićanina* iz 1495. godine prvi hrvatski tiskani lekcionar², pisan latinicom na hrvatskom jeziku.

Lekcionar nije uvijek postojao u obliku kakav je danas uobičajen. U početku su biblijske ulomke za liturgijska čitanja odabirali pojedini biskupi ili prezbiteri³, koje su potom od njih preuzimali drugi svećenici, te je tako s vremenom, što je proizlazilo iz težnje za čitanjem istih ulomaka u iste dane, nastajao sustav liturgijskih čitanja. Međutim, ona se prvotno nisu čitala iz za tu svrhu namijenjenih lekcionara (takve knjige nisu postojale), već iz cjelovite Biblije ili njezinih djelomičnih prijepisa, pri čemu su se ulomci odabrani za liturgijsku upotrebu morali nekako označiti. Tako su najprije uvedene rubne oznake u samoj Bibliji, potom su se na početku Biblije počeli uvoditi kalendarski popisi liturgijskih čitanja, da bi naposljetku nastajale zasebne knjige s popisom biblijskih ulomaka onim redom kako se u liturgiji čitaju. Ti su popisi u početku počinjali Božićem, potom Badnjakom, a tek od 10. stoljeća došašćem, što od 13. stoljeća počinje i prevladavati. U hrvatskoj tradiciji nisu sačuvane, ako se zanemare glose u Radonovoj Bibliji iz 11. stoljeća⁴, rubne oznake i kalendarski popisi, što je u nedostatku potpuno prevedenih Biblija i logično očekivati.

U rimskoj se liturgiji zasebne knjige s popisom liturgijskih čitanja najkasnije javljaju u drugoj polovini 8. stoljeća, ali najvjerojatnije već i puno prije. Postojala su tri tipa takvih knjiga: knjige koje su sadržavale samo ulomke iz evanđelja (moglo bi ih se, na hrvatskome jeziku, nazvati evangelijarima ili evanđelistarima⁵, ali treba imati na umu da je u povijesti taj naziv označavao knjige s cjelovitim četirima evanđeljima, a ne samo njihovim za liturgiju namijenjenim ulomcima), knjige koje su sadržavale samo neevanđeoske ulomke (hrvatska ih

¹ V. Hrvatska enciklopedija. 6, Kn-Mak (2004).

² V. Despot (2001).

³ Povijest razvoja lekcionara ovdje je prikazana prema Fućakovom tekstu (1975).

⁴ V. Fućak (1975).

⁵ V. isto.

tradicija ne poznaje, dok se u istočnoj liturgiji nazivaju apostolima) i knjige koje su sadržavale i evanđeoske i neevanđeoske ulomke (u hrvatskoj se tradiciji nazivaju lekcionarima i predstavljaju gotovo sve knjige s popisom liturgijskih čitanja).

Prvotna je liturgija imala tri osnovne knjige: knjigu molitava (*Sacramentarium*), iz koje je molio predvoditelj liturgijskog skupa, knjigu pjesama (*Antiphonarium*), koju su imali pjevači u crkvenoj lađi, i knjigu biblijskih čitanja (*Lectioarium*), iz koje je čitač odnosno đakon čitao. Kada se s vremenom dokinula takva podijeljenost liturgijskog slavlja po različitim ulogama, nestala je i potreba za većim brojem zasebnih knjiga, koje su bile i jako skupe, te je nastao *Missale plenum* koji je obuhvaćao cijelu liturgiju riječi i euharistiju. Prvi takav sačuvani misal potječe iz 10. stoljeća, a nakon Tridentskog sabora (1545 – 1563) papa Pio V. uređuje ga za svu rimsku liturgiju te on postaje isključivi prenositelj liturgijskih čitanja u stoljećima nakon Tridentskog koncila.

Od 15. stoljeća nastaju lekcionari na narodnome jeziku, tzv. *ščaveti* ili *slaveti*⁶, iz kojih su se tijekom mise čitala biblijska čitanja, ali su se obavljali i razni drugi obredi, a nakon 17. stoljeća, u skladu s misalom pape Pija V., i svi dijelovi mise. Najvjerojatnije su nastali u crkvama s latinskim bogoslužjem jer je glagoljaško bogoslužje, kako objašnjava Fućak (1975: 128), „narod barem uglavnom razumijevao, pa i nije bilo potrebno uvoditi lekcionar na živu narodnom jeziku. Ta je potreba bila urgentna na područjima latinskoga bogoslužja, koje narod nije razumio, pa je trebalo prevesti mu barem glavne dijelove njemu namijenjene, što su svakako čitanja.“

Budući da franjevci, osobito u Bosni, bogoslužje isprva obavljaju na latinskom jeziku, a kasnije, polovinom 14. stoljeća, počinju se priklanjati potrebama naroda, ne treba čuditi činjenica da su većinu ščaveta sastavljali i prevodili upravo franjevci⁷.

2.2. O Bandulavićevu lekcionaru

Među iznimno šturim podacima o Ivanu Bandulaviću sigurno se zna, jer on sam to kaže⁸, da pripada franjevcima malobraćanima te da je iz Skoplja, što je današnji Donji Vakuf u Bosni. Ne zna se, što ističe Gabrić-Bagarić (1994), kada je rođen, kao ni kada je umro, koje je godine počeo sastavljati svoj lekcionar, tko su mu u tom poslu bili uzori, kakvu je sve

⁶ Naziv *ščavet* dolazi prema talijanskom *schiavetto* umjesto *slavo* u značenju slavenski, tj. hrvatski (v. Hrvatska enciklopedija. 10, Si-To (2008)).

⁷ V. Fućak (1975).

⁸ V. Gabrić-Bagarić (1989).

naobrazbu do tada, a i kasnije stekao i sl. Okvirno se navodi da je mogao živjeti od 1591. do polovine 17. stoljeća⁹. Najviše podataka o njegovu radu doznaje se iz lekcionara koji je priredio 1613., a riječ je o prvoj knjizi koju je neki bosanski franjevac tiskao latiničnim pismom (Frančić, Kuzmić, 2009).

Najvažniji dijelovi predgovora lekcionara, iz kojeg je vidljivo i da je lekcionar počeo sastavljati u Bologni, kazuju sljedeće:

1. *Uzrok iznova ovoga pisanja moga (...) najparvi bi da, imajući se svakojako opet stare istijem načinom (jurve njih nestajući) pištrole i evanđelja prištampati, ona bare kojim su štatpaturi uzrok pomaňkanja, koliko se bude moći ispravim i za vas jezik općenije, koji osobite nadhode vokabule aliti imena i riči, postavim.*
2. *Drugi takojer, da svekolike pištrole i evanđelja koja dosad (premda mnoga) iz latinskoga u slovinski naš jezik domaći maňkahu istomačena, s onizimi koja su dosad bila i koja su inako po načinu novoga misala određena i upravljena, virno prinesem i upravim.*
3. *Četvarti uzrok (...) počeh (...) u Boloňi pisati prid rečene pištrole i evanđelja, ispravljajući ona koja se u staromu štavu od zgora rečenih štatpalac zgodila bihu pomaňkanja i ona koja na vele mista k novomu misalu neprilikovahu na put, privodeći, nadodajući više pištola i evanđelih koja slovinskim jezikom dosad izgovorena ne bihu (...). I (...) sva ova (...) na službu jezika slovinskoga, na pomoć onim koji vele dobro latinsku knihu ne razumiju (...)*

Iz svega navedenoga mogu se izvesti, uz nastojanje da se poslanice i evanđelja približe onima koji ne razumiju latinski jezik, (dodatna) tri Bandulavićeva cilja pri sastavljanju lekcionara: ispraviti pogreške u dosadašnjim lekcionarima, prilagoditi ga zahtjevima misala pape Pija V., koji je 1604. papa Klement VIII. propisao konstitucijom *Cum sanctissimum Eucharistiae sacramentum*¹⁰ i prevesti iz latinskoga jezika neke poslanice i evanđelja koja dosad nisu bila prevođena (*privodeći, nadodajući više pištola i evanđelih koja slovinskim jezikom dosad izgovorena ne bihu*).

Ovaj posljednji cilj tim više dobiva na važnosti jer se desetljećima tvrdilo kako je Bandulavić samo štokavizirao čakavske lekcionare¹¹. Prvi je to istaknuo Prohaska (1908), navodeći kako su Bandulavićev uzor bile *Pistule i Evanjelja po Domu Benedatu Zborovčiću*

⁹ V. Gabrić-Bagarić (2002).

¹⁰ V. Fućak (1975).

¹¹ Takve se tvrdnje mogu pronaći u djelima Kune, Georgijevića, Kombola (v. Gabrić-Bagarić (1989)).

te da nije posegnuo za *Lekcionarom Bernardina Spliciánina*, što nastoji dokazati isticanjem podudarnosti Bandulavićevih i Zborovčićevih oblika *meu, imenu i uskrišuju* prema Bernardinovim *meju, jimenu i uskrsnuju*. Prohaska tako Bandulavićev rad svodi na štokaviziranje Zborovčićeva čakavskog lekcionara iz 1543. godine, isključujući mogućnost konzultiranja Bernardinova lekcionara, a zanemarivanjem Bandulavićeva cilja prevođenja s latinskog jezika, jasno navedena u predgovoru njegova lekcionara, isključuje i bilo kakvu mogućnost ugledanja u latinski izvornik.

Međutim, da je Bandulavić svakako prevodio s latinskog jezika može se, osim iz predgovora lekcionara, zaključiti već i iz samog naslova (*Pištote i evanđelja priko svega godišta novo istomačena po razlogu misala dvora rimskoga, dosadašna od mnozih pomaňkanjih očištena i sa svimi koja dosad u slovinski jezik maňkahu s velikom pomňom istomačena i virno prinesena*) u kojemu se navode sva tri cilja koja se i kasnije spominju u predgovoru. Od takve spoznaje polazi i Gabrić-Bagarić (1989), ali nastoji i utvrditi u kakvom odnosu Bandulavićev lekcionar stoji prema primorskim lekcionarima, kako skupnim nazivom objedinjuje čakavske Bernardinov, Zborovčićev i Zadarski te štokavski Ranjinin lekcionar, sve tiskane prije 1613. godine. Usporedbu vrši na tekstološkoj i jezičnoj razini i već obujmom Bandulavićeva teksta (354 stranice prema među prethodnim lekcionarima najopsežnijim Ranjininim lekcionarem od 217 stranica¹²) ukazuje na to da je on prvenstveno prevodio s latinskoga jezika. Dalje navodi brojne razlike između Bandulavićeva i ostalih primorskih lekcionara, poput uvođenja *zavitnih misa*, raznih blagoslova i nekih pjesama, među kojima i poznate *U se vrime godišta*, kojih nema u starijim lekcionarima, različitog rasporeda tekstova i ilustracija unutar lekcionara, donošenja naslova čitanja, molitvi, blagoslova, naziva blagdana i sl. na narodnome jeziku, što nije zabilježeno ni u jednom od starijih lekcionara, a osobito je indikativno navođenje broja glave uz poslanice i evanđelja, što je također Bandulavićeva novost, a ujedno, uz navođenje naziva molitava i ostalih dijelova teksta na narodnome jeziku, i jasan znak da nije samo štokavizirao čakavske lekcionare. Uz sve navedeno, Gabrić-Bagarić (1989) navodi i određene pogreške napravljene u primorskim lekcionarima, proizašle iz krivog prenošenja sadržaja, poput navođenja pogrešnog evanđelja ili poslanice, ili lošeg shvaćanja latinskoga teksta, a kojih u Bandulavićevu lekcionaru nema. Tako se kontrastira, primjera radi, prema latinskome *obsecro te, de quo propheta dicit hoc Bernardinovo molu te, od koga proroka govori ovo* i Bandulavićevo *molim te od koga govori prorok ovo*, gdje je vidljivo kako Bandulavić uspostavlja pravilan prijevod.

¹² V. Gabrić-Bagarić (1989).

Uzimajući u obzir sva navedena odstupanja od starijih primorskih lekcionara, Gabrić-Bagarić (1989) zaključuje kako teza o pukoj preradi bilo kojeg prethodnog lekcionara, kako je to tvrdio Prohaska, a od njega i drugi preuzimali, jednostavno ne stoji, već je vrlo vjerojatna prvotna pretpostavka kako je samostalno prevodio s latinskog jezika, iz Vulgate¹³, a starije je lekcionare mogao konzultirati te pritom ispraviti i njihove pogreške¹⁴, što je i istaknuto u predgovoru lekcionara.

Kada je riječ o jeziku Bandulavićeva lekcionara, treba prije svega imati na umu da je on tiskan 1613. godine, na samom početku 17. stoljeća. Kako u to vrijeme još nije bilo ni svijesti Hrvata iz različitih pokrajina o ideji jedinstvene nacije, jasno je da nije postojao ni općenacionalni standardni jezik¹⁵. S obzirom na proces standardizacije jezika razlikuju se predstandardno i standardno razdoblje hrvatskog jezičnog razvoja, od kojih se svako dijeli na tri faze¹⁶. Bandulavićev lekcionar nastao je u trećoj fazi predstandardnoga razdoblja koja traje u 17. i prvoj polovini 18. stoljeća te predstavlja ključno razdoblje franjevačkog kulturnog i jezičnog rada¹⁷, no ovdje najprije treba spomenuti drugu fazu predstandardnoga razdoblja koja se odnosi na 16. stoljeće. U tom se razdoblju stvaraju hrvatske pokrajinske književnosti u okviru sjeverozapadnog (sjevernočakavsko-kajkavskog) i jugoistočnog (južnočakavsko-štokavskog) kompleksa, pitanje pisma i narječja¹⁸ za temelj pisanome jeziku još nije riješeno¹⁹, ali polako već jača prodor štokavštine u druga narječja, što se očituje i u sve jačem zaprimanju štokavskih utjecaja kod čakavskih pisaca u sjevernoj Dalmaciji²⁰. Tijekom treće faze predstandardnoga razdoblja čakavsko narječje sve više istiskuje ikavska štokavština koja do kraja ovoga razdoblja postaje općeprihvaćen književni izraz u nekadašnjim čakavskim središtima. Značajan poticaj širenju novoštokavske ikavice, a ne ijekavice, što će nastupiti tek u idućem razdoblju²¹, dali su bosanski franjevci koji su se u svome kretanju, dopisivanju, školovanju, pastoralnoj djelatnosti i sličnome uglavnom skužili ikavicom, koja i prevladava u

¹³ V. Gabrić-Bagarić (2002).

¹⁴ Usp. s tvrdnjom Gabrić-Bagarić (2002: 57) kako „svaki stariji prijevod postaje matrica za inovacije i poboljšanja. Inovacije pokazuju koliko je odmakao jezični razvoj, što se moralo promijeniti kako bi se izbjegle nejasnoće ili nerazumljivost nastala zbog jezičnih mijena, a poboljšanja su uvijek posljedica nastojanja da se prijevod što izrazitije oslanja na latinski izvornik.“

¹⁵ V. Lisac (1996).

¹⁶ V. Brozović (2006).

¹⁷ V. isto.

¹⁸ Današnje poimanje narječja razlikuje se od onoga prije stvaranja standardnoga jezika gdje svako današnje narječje zapravo predstavlja zaseban jezik.

¹⁹ V. isto.

²⁰ V. Lisac (1996).

²¹ V. Brozović (2006).

južnočakavsko-štokavskom kompleksu, pa se javila i težnja za generaliziranjem upotrebe ikavice²².

Bandulavić piše upravo štokavskom ikavicom, karakterističnom za prostor Bosne iz kojega potječe²³, i u predgovoru lekcionara navodi kako piše *za vas jezik općenije*, odnosno piše *općenitim* jezikom²⁴, što bi ujedno trebalo i značiti da je svoj jezik smatrao dovoljno razumljivim. Slično i Kašić u predgovoru *Ritualu rimskom* iz 1640. godine navodi kako je morao „u beskrajnoj različitosti ilirskoga (hrvatskoga) jezika pisati općenitijim narječjem²⁵“ te da je odabrao jezik „najopćeniji, i koga može svak lašnje razumiti²⁶.“ Iz ovoga proizlazi da je Kašić takvim *najopćenijim* jezikom smatrao bosanski govorni jezik²⁷, koji Bandulavić naziva slovinskim, a danas se zna da izraz „bosanski jezik“ zapravo predstavlja štokavsko narječje s ikavicom kao osnovnom karakteristikom²⁸. U prilog njegovoj *najopćenijoj* naravi svakako ide podatak da je Bandulavićev lekcionar doživio sedamnaest izdanja od 1613. do 1857. godine²⁹ te se upotrebljavao u katoličkim bogoslužjima na širokom prostoru od Istre preko Dalmacije i Dubrovnika, Bosne i Hercegovine, Slavonije, Banata, Beograda sve do Bugarske³⁰. Zbog toga ga Fućak (1975: 224) naziva „najtipičnijim hrvatskim književnim jezikom toga vremena“, a tolika upotrebna rasprostranjenost ukazuje i na njegov ogroman komunikacijski potencijal te postavljanje temelja standardizaciji jezika³¹.

²² V. isto.

²³ V. Lisac (2003).

²⁴ Gabrić-Bagarić (2010) navodi kako je zahtjeve o općem jeziku (*lingua communis*) formulirala posttridentska crkva.

²⁵ V. Fućak (1975: 227).

²⁶ V. Fućak (1975: 228).

²⁷ V. isto.

²⁸ V. Gabrić-Bagarić (2010).

²⁹ V. Gabrić-Bagarić (1994).

³⁰ V. Erdmann-Pandžić (1997), Fućak (1975), usp. i s Gabrić-Bagarić (2010).

³¹ Gabrić-Bagarić (2010) Bandulavićev lekcionar ubraja u jedno, uz Kašićevu gramatiku *Institutionum linguae illyricae libri duo* (1604), *Ritual rimski* (1640) te Mikaljin rječnik *Blago jezika slovinskoga* (1649/1651), od četiriju ishodišta hrvatskoga standardnog jezika.

3. Grafija

Bandulavićev grafijski sustav temelji se većim dijelom na talijanskoj grafijskoj tradiciji, o čemu svjedoči obilježavanje fonema /c/ i /č/ grafemima *ç* i *ç*, fonema /l/ i /ń/ grafemima *gl* i *gn*, fonema /s/ i /š/ grafemima *s* i *sc* i sl., dok je utjecaj mađarske grafije vidljiv u obilježavanju fonema /c/ grafemom *cz*, fonema /l/ grafemom *gly* te fonema /č/ grafemom *chy*³². Od grafije *Lekcionara Bernardina Splićanina* iz 1495. godine razlikuje se samo upotrebom, između ostalih, i grafema *gny* za fonem /ń/, zatim upotrebom grafema *ij* za fonem /i/, *cz* za /c/ i *vu* za /v/³³, dok se sve ostale grafijske realizacije podudaraju, što je još jedan pokazatelj da je pri sastavljanju lekcionara konzultirao i starije (latinične) lekcionare.

Ne razlikuje se bitno ni od grafijskih sustava drugih latiničkih pisaca u 17. stoljeću³⁴ pa i kod njega postoje jednoznačni i višeznačni grafemi, a pojedini se fonem može označavati različitim grafemima. Međutim, Bandulavić je pokušao dokinuti višefunkcionalnost znaka *ç* (s kvačicom okrenutom ulijevo), koji je tradicionalno označavao i /c/ i /č³⁵/, tako što je njime obilježavao samo, uz druge grafijske oznake, fonem /c/, dok je za fonem /č/ uveo grafem *ç* (s kvačicom okrenutom udesno).

Zajedno s riječima posuđenima iz latinskoga jezika preuzeta su i neka latinska grafijska obilježja. Tako su potvrđene grafijske oznake *ph* za fonem /f/ (*Philip*), *i* za /j/ (*Ieruzolime*), *ae* za /e/ (*Aegiptu*), *ch* za /h/ (*Rachel*), *th* za /t/ (*Bethaniyi*) i *qu* za skupinu /kv/ (*çarqui*). U većini slučajeva takve se oznake pojavljuju u vlastitim imenima.

U tablici je predočen odnos fonema i njihovih grafijskih realizacija u analiziranom tekstu.

Fonem	Grafijska realizacija	Primjeri
/a/	<i>a</i>	<i>dakle, pridaye</i>
/b/	<i>b</i>	<i>bitti, Boxyega</i>
/c/	<i>ç</i>	<i>çeffara, poglauiçami</i>
	<i>t</i>	<i>Pontio</i>
/č/	<i>ç</i>	<i>reçe, velliçanstuom</i>
/ć/	<i>ch</i>	<i>noch, kchi</i>
	<i>chi</i>	<i>dittichia, chie</i>

³² V. Despot (2001), Gabrić-Bagarić (1989).

³³ V. Gabrić-Bagarić (1989).

³⁴ V. isto.

³⁵ V. isto.

	cch	<i>buducchi, karftecchi</i>
	cchi	<i>ditticchie</i>
/d/	d	<i>gliudska, budete</i>
/d̄/	dy	<i>izuadyayu, odhodyafce</i>
	g	<i>angeo, evangelja</i>
/e/	e	<i>Nazaret, vrime</i>
	ae	<i>Aegiptu, nebbefchae</i>
/f/	f	<i>farizeom</i>
	ph	<i>Phanueloua, Cayphom</i>
/g/	g	<i>godifcte, gorra</i>
	gh	<i>ghibglie</i>
/h/	h	<i>fuarhu, kgnigah</i>
	ch	<i>Archelao, Rachel</i>
/i/	i	<i>vtisciti, niye</i>
	ij	<i>napunij, mnozijh</i>
	y	<i>Lyfania, syrinskoga</i>
/j/	y	<i>ya, fuoye</i>
	i	<i>voiuoda, Ieremiyi</i>
/k/	k	<i>kada, iskahu</i>
	ch	<i>gallileyfche, diyache</i>
/l/	l	<i>slifcahu, podloxan</i>
/l̄/	gl	<i>kragl, roditegli</i>
	gli	<i>zemgliu, kraglia</i>
/m/	m	<i>tretyemu, mati</i>
/n/	n	<i>naydosce, napridouafce</i>
/n̄/	gn	<i>Gospodgni, gnim</i>
	gni	<i>gniemu, pomgniom</i>
	gny	<i>vçignyena</i>
/o/	o	<i>onno, fuoyim</i>
/p/	p	<i>prifcli, puka</i>
/r/	r	<i>mater, Iruda</i>
/r̄/	ar	<i>vmarli, Karft</i>
/s/	s	<i>Iffus, yordansku</i>

	<i>f</i>	<i>pufiti, fina</i>
<i>/š/</i>	<i>sc</i>	<i>s'cgnime</i>
	<i>fc</i>	<i>fcto, fastafce</i>
<i>/t/</i>	<i>t</i>	<i>iftoku, tada</i>
	<i>th</i>	<i>Bethleem, Bethaniyi</i>
<i>/u/</i>	<i>u</i>	<i>koyu, iftoku</i>
	<i>v</i>	<i>vmarli, vzmi</i>
<i>/v/</i>	<i>v</i>	<i>voiuoda, vrime</i>
	<i>u</i>	<i>jauu, zoue</i>
	<i>vu</i>	<i>vuratili, vuladanje</i>
<i>/z/</i>	<i>z</i>	<i>zafcto, znam</i>
<i>/ž/</i>	<i>x</i>	<i>mux, priblixuye</i>

Najviše je fonema s jednom ili dvjema grafijskim realizacijama. 13 fonema (*/a/*, */b/*, */č/*, */d/*, */l/*, */m/*, */n/*, */o/*, */p/*, */r/*, */r'/*, */z/*, */ž/*) ima samo jedno grafijsko rješenje, dok su fonemi */c/*, */đ/*, */e/*, */f/*, */g/*, */h/*, */j/*, */k/*, */l/*, */š/*, */s/*, */t/* i */u/* predstavljeni dvjema grafijskim rješenjima. Tri grafijske realizacije imaju fonemi */i/*, */n'/* i */v/*, a četiri samo fonem */ć/*.

Zabilježeno je ukupno sedam višeznačnih grafema.

Grafem	<i>t</i>	<i>ch</i>	<i>g</i>	<i>y</i>	<i>i</i>	<i>u</i>	<i>v</i>
Fonemi	<i>/t/</i> , <i>/c/</i>	<i>/ć/</i> , <i>/h/</i> , <i>/k/</i>	<i>/g/</i> , <i>/đ/</i>	<i>/j/</i> , <i>/i/</i>	<i>/i/</i> , <i>/j/</i>	<i>/u/</i> , <i>/v/</i>	<i>/v/</i> , <i>/u/</i>

Bilježenje fonema */c/* grafemom *t*, fonema */h/* grafemom *ch*, fonema */đ/* grafemom *g* i fonema */i/* grafemom *y* često je u riječima latinskoga podrijetla (*Pontio*, *Rachel*, *angeo*, *Çyrin*), dok je bilježenje fonema */ć/* i */k/* grafemom *ch* prisutno i u riječima koje nisu latinskoga podrijetla (*obnoch*, *choyi*). Upotreba grafema *u* za označavanje fonema */u/* i */v/*, kao i grafema *v* za označavanje fonema */v/* i */u/* posljedica je odgovarajuće tehnike tiskanja³⁶.

³⁶ V. Erdmann-Pandžić (1997).

4. Fonologija

4.1. Vokalizam

4.1.1. Refleks jata

Bandulavićev leksionar odlikuje pretežno ikavski refleks jata. Tako su potvrđeni primjeri poput sljedećih:

<i>navištujem (vêstь)</i> ³⁷	<i>biži (bêžati)</i>	<i>bihu (bêahq – 3. l. mn.)</i>
<i>čovika (člověkь)</i>	<i>ditića (dětícь)</i>	<i>gdi (kьdê)</i>
<i>ulizši (vьlêsti)</i>	<i>obitili (obitêlь)</i>	<i>ondi (onьdê)</i>
<i>ovdi (ovьdê)</i>	<i>prid (prêdь)</i>	<i>riči (rêčь)</i>
<i>obriže (obrêzati)</i>	<i>sideći (sêdêti)</i>	<i>obsinu (osêniti)</i>
<i>naslidujućega (naslêdovati)</i>	<i>svitu (svêtь)</i>	<i>svitlosti (svêblostь)</i>
<i>vidismo (vidêti)</i>	<i>virovanje (vêrovati)</i>	<i>prosvitljuje (prosvêćati)</i>
<i>pribiva (prêbivati)</i>	<i>(po)tribuje (trêbovati)</i>	<i>pripovidaju (povêdati)</i>
<i>isповidi (ispovêdêti)</i>	<i>hoti (hotêti)</i>	<i>pobigne (pobêgnoti)</i>
<i>slipi (slêpь)</i>	<i>kripljevaše (krêpiti)</i>	<i>posrid (posrêdi)</i>
<i>napridovaše (prêdьvesti)</i>	<i>pridhojaše (prêdьhoditi)</i>	<i>živila (živêti)</i>
<i>uzvistite (vьzvêstiti)</i>	<i>svitovan (vêtь)</i>	<i>utišiti (utêšiti)</i>
<i>lito (lêto)</i>	<i>vitar (vêtrь)</i>	<i>pohotinja (pohotênie)</i>
<i>kolina (kolêno)</i>	<i>divičanstva (dêvьstvo)</i>	<i>vrime (vrême)</i>
<i>misecu (mêsęcь)</i>	<i>dilom (dêlь)</i>	<i>mista (mêsto)</i>
<i>grihov (grêhь)</i>	<i>zapovid (zapovêdь)</i>	<i>kriposti (krêpostь)</i>

Osim ikavskog refleksa, manjim su brojem primjera potvrđeni i ekavski te ijekavski refleks jata. Ekavski je refleks sadržan u riječima *cesarstvo (cêsarьstvo)*, *cesar (cêsarь)*, *bdeći (bьdêti)* i *dokle (dokolê)*, dok su ijekavski oblici *nijesi*³⁸ (*nêsi – 2. l. jd.*), *zvijezdu (zvêzda)*,

³⁷ U zagradama se uglavnom donose staroslavenski kanonski oblici navedene riječi ili osnovne riječi u porodici kojoj navedena riječ pripada. Gdje se staroslavenska riječ ne donosi u kanonskom obliku, to je i posebno naznačeno.

³⁸ Usp. s Rešetar (2010).

*poslije (poslê), vašieh (vašihъ – lok. mn.)*³⁹, *svieh (vbsêhъ – lok. mn.)* i *mnozieh (mnozihъ – gen. mn.)*. Iz malobrojnosti navedenih primjera, u usporedbi s ikavskim refleksom jata, očito je kako su oni odraz literarnog utjecaja ili Bandulavićeva poznavanja drugih (neikavskih) govora, na što osobito ukazuju oblici *vašieh*, *svieh* i *mnozieh* gdje se ijekavizmi javljaju u flektivnim morfemima, što ne bi bilo moguće bez poznavanja određenog ijekavskog govornog sustava⁴⁰.

Za razliku od oblika *cesarstvo*, *cesar*, *bdeći* i *dokle*, koji su potvrđeni isključivo ekavskim refleksom jata, ijekavski oblici dolaze usporedno s ikavskim pa se tako u tekstu pronalazi oblik *nijesi*, ali i *nisam* i *nisi*, *zvijezdu*, ali i *zvizda*, *zvizde*, *zvizdu* i *zvizdah*, *svieh*, ali i *svih*, *mnozieh* i *mnozih*. I ovdje se očituje premoć ikavizama nad ijekavizmima, što je i logično očekivati; ikavizmi proizlaze iz Bandulavićeva govora i čine osnovu njegova jezika, dok su ijekavizmi, kao i ekavizmi, tek pokazatelj Bandulavićeva poznavanja i neikavskih govora i djela.

4.1.2. Refleks poluglasa

Praslavenski poluglasovi jor (ъ – stražnji, tvrdi) i jer (ь – prednji, meki) od 9. se stoljeća artikulacijski izjednačuju u neutralan poluglas pod nazivom *šva (ə)*⁴¹. Taj se poluglas potom eliminirao iz sustava; najprije redukcijom u *slabom* položaju, a kasnije, od početka 12. do kraja 13. stoljeća⁴², i prijelazom u puni samoglasnik (vokalizacijom) u *jakom*, a ponekad i u *slabom*⁴³ položaju.

U tekstu su brojni primjeri redukcije poluglasa:

<i>imam (imamъ – 1. l. jd.)</i>	<i>budem (bodemъ – 1. l. jd.)</i>	<i>glas (glasъ)</i>
<i>sardce (sъrdьce)</i>	<i>otac (otьcъ)</i>	<i>Bog (Bogъ)</i>
<i>spasitelj (sъpasъ)</i>	<i>Gospodin (gostьpodъ)</i>	<i>sardac (sъrdьcъ – gen. mn.)</i>

³⁹ U zagradi je naveden očekivani staroslavenski oblik u kojemu jat nije prisutan, stoga je potvrđeni oblik *vašieh* mogao nastati analogijom prema obliku *svieh*. Isti je slučaj i s oblikom *mnozieh*.

⁴⁰ V. Gabrić-Bagarić (1989).

⁴¹ V. Lukežić (2012).

⁴² V. Lukežić (2012).

⁴³ Poluglas se u slabom položaju vokalizirao kada bi njegovom redukcijom nastala netipična, teško izgovorljiva suglasnička skupina, kao u primjerima *stьza*, *jesmь*, *sedmь* i sl. Usp. s Moguš (1971).

<i>ovac</i> (<i>ovъcb</i> – gen. mn.)	<i>mного</i> (<i>mъnogo</i>)	<i>mir</i> (<i>mirъ</i>)
<i>sunce</i> (<i>sъlnъce</i>)	<i>tmina</i> (<i>tъma</i>)	<i>ovca</i> (<i>ovъca</i>)
<i>smrt</i> (<i>sъmъrtъ</i>)	<i>poslan</i> (<i>sъlati</i>)	<i>mehkimi</i> (<i>mękъkъ</i>)
<i>zvano</i> (<i>zъvati</i>)	<i>od</i> (<i>otъ</i>)	<i>dva</i> (<i>dъva</i>)
<i>gdje</i> (<i>kъdę</i>)	<i>zašto</i> (<i>čъto</i>)	

Vokalizacijom na mjestu poluglasa nastaje, što je i karakteristično za štokavsko narječje, samoglasnik *a*⁴⁴, kao u sljedećim primjerima:

<i>prišadši</i> (<i>prišъdъši</i> – glagolski prilog prošli)	<i>jesam</i> (<i>jesmъ</i>)	<i>odtišadši</i> (<i>ošъdъši</i> – glagolski prilog prošli)
<i>vitar</i> (<i>vętrъ</i>)	<i>otac</i> (<i>otъcb</i>)	<i>san</i> (<i>sъnъ</i>)
<i>dan</i> (<i>dъnъ</i>)	<i>mač</i> (<i>mъčъ</i>)	<i>stablo</i> (<i>stъblo</i>)
<i>staza</i> (<i>stъza</i>)	<i>sardac</i> (<i>sъrdъcb</i> – gen. mn.)	<i>ovac</i> (<i>ovъcb</i> – gen. mn.)
<i>varijućega</i> (<i>vъpiti</i>)	<i>dobar</i> (<i>dobrъ</i>)	<i>mrtav</i> (<i>mrъtvъ</i>)
<i>oštar</i> (<i>ostrъ</i>)	<i>ravan</i> (<i>ravъnъ</i>)	<i>sav</i> (<i>vъsъ</i>)
<i>tada</i> (<i>tъgda</i>)	<i>kada</i> (<i>kъgda</i>)	<i>sedam</i> (<i>sedmъ</i>)
<i>danas</i> (<i>dъnъsъ</i>)	<i>sada</i> (<i>sъda</i>)	<i>protiva</i> (<i>protivъ</i>)

Izuzetak predstavlja riječ *najmenik* (*naimъnikъ*) gdje se poluglas vokalizirao kao *e*⁴⁵.

Zabilježeni su i primjeri vokalizacije sekundarnog poluglasa, tj. poluglasa koji je umetnut između suglasnika i sonanta ako se sonant nalazi ispred finalnog poluglasa⁴⁶. Tako je od početnog *jesmъ* preko *jesъm* nastalo *jesam*. Isti je princip i u primjerima *vitar* (*vętrъ*), *dobar* (*dobrъ*), *mrtav* (*mrъtvъ*), *osam* (*osmъ*) i sl.

Stara skupina *vъ* u tekstu se, i kao prefiks i kao prijedlog, realizira kao *u*⁴⁷. To potvrđuju primjeri *uze* (*vъzęti*), *ustani* (*vъstati*), *ulizši* (*vъlęsti*), *udovica* (*vъdovica*), *uvlake* (*vъvlęci*), odnosno *u uzah*, *u pustiņu*, *u kućah*, *u knjigah*, *u utrobi*, *u grad* i sl. Prefiks *u* nastao od *vъ* treba razlikovati od „običnoga“ *u*, koje se javlja u primjerima *ubiješ* (*ubiti*), *ukaza* (*ukazati*), *ustupi* (*ustopiti*), *učinio* (*učiniti*), *umarli* (*umręti*), *utišiti* (*utišiti*) i drugim.

⁴⁴ V. Lisac (2003).

⁴⁵ Usp. sa standardnojezičnim oblikom *najamnik*.

⁴⁶ V. Matasović (2008).

⁴⁷ O refleksu skupine *vъ* vidi u Matasović (2008).

Samo se jednom skup *vъ* realizira kao *va*, što je karakteristika nekih čakavskih govora⁴⁸, i to u riječi *vapijućega* (*vъpiti*).

Vъ daje *u* i u sklopu prefiksa *uz* (*vъz*): *uzboja se* (*vъzboêti se*), *uskrišuju* (*vъskrêšati*), *uzide* (*vъziti*), *uzdvignite* (*vъzdvignoti*), *uzvistite* (*vъzvêstiti*), *uzhodeći* (*vъzhoditi*), *uskrišenje* (*vъskrêšenje*).

Zanimljivo je Bandulavićevo označavanje prijedloga *s* (*sъ*). Taj se prijedlog u analiziranom tekstu pojavljuje 8 puta i svaki put dolazi u kraćem obliku (kao *s*), ali s izostavnikom⁴⁹, kao u primjerima *s' oblastju*, *s' Marijom*, *s' anđelom*, *s' mužem*, *s'cgname*⁵⁰ (*uz šnimi*), *s' pomnom*. Budući da je funkcija izostavnika ukazivati na znak koji nedostaje, Bandulavić je najvjerojatnije poznao duži oblik navedenog prijedloga (*sa*), koji nastaje vokalizacijom poluglasa u skupu *sъ*, ali ga nije zabilježio.

Isti je slučaj i s prijedlogom *k* koji se pojavljuje u primjerima *k' Ivanu*, *k' vam*, *k' tebi* i *k' Irudu*.

Prefiks *s* u analiziranom tekstu dolazi samo u kraćem obliku i bez izostavnika: *skaže*, *skupivši*, *svaršiše*, *smutio*, *spravite*, *stvoren* i sl.

4.1.3. Refleks prednjojezičnog nazalnog vokala *ę*

Ę se u tekstu evanđelja svugdje realizira kao *e* osim u primjerima *obujale*, što je nastalo od *obujęti*, te *prijamši* i *prijaše*, što je nastalo od *prijęti*, gdje se realizira kao *a*⁵¹. Refleks vokala *ę* kao *a* iza palatalnih suglasnika *č*, *ž* i protetskoga *j*⁵² odlika je čakavskoga narječja, no ovdje je riječ samo o leksičkim čakavizmima, a ne sustavnoj provedbi ove karakteristike, što se može zaključiti po oblicima *počelo*, što je nastalo od *počęti*, i *začet*, što je nastalo od *začęti*, gdje se *ę* realizira kao *e* iako dolazi iza suglasnika *č*. Štokavski refleks nazala *ę* sadrže sljedeći primjeri:

poklekne (*klęčati*)

vide (*vidęť – 3. l. mn.*)

hode (*hodęť – 3. l. mn.*)

⁴⁸ V. Matasović (2008).

⁴⁹ U predgovornom dijelu naslovljenom *Svit polak slova štiocu nevištu* Bandulavić ovako piše: *k i s, kada su pristavci, tada imaju svoje apoštofe prilika k' Rimljanom, s' učenici svojimi, i ostala ovim prikladna*.

⁵⁰ Navedeni je oblik ovdje zapisan u Bandulavićevoj grafijskoj realizaciji da bi se pokazalo kako on izostavnikom zapravo rastavlja dvoslov *sc*, koji predstavlja fonem /š/, što bi još jednom moglo ukazivati na to da on poznaje i duži oblik prijedloga, čijom upotrebom u navedenom primjeru ne bi došlo do jednačenja suglasnika po mjestu tvorbe.

⁵¹ O refleksu prednjojezičnog nazalnog vokala *ę* vidi u Lisac (2003).

⁵² V. Lukežić (2012).

<i>biše</i> (<i>byšę</i> – 3. l. mn.)	<i>razgledajte</i> (<i>ględati</i>)	<i>odvezati</i> (<i>vęzati</i>)
<i>uzeti</i> (<i>vъzęti</i>)	<i>vrime</i> (<i>vręmę</i>)	<i>ime</i> (<i>imę</i>)
<i>zlamenje</i> (<i>znamę</i>)	<i>misec</i> (<i>męsęcb</i>)	<i>počelo</i> (<i>počęti</i>)
<i>voļe</i> (<i>volę</i> – gen. jd.)	<i>zemļe</i> (<i>zemļę</i> – gen. jd.)	<i>me</i> (<i>mę</i> – akuz. jd.)
<i>se</i> (<i>sę</i> – akuz. jd.)	<i>svet</i> (<i>svętb</i>)	<i>mehkimi</i> (<i>mękķķb</i>)
<i>začet</i> (<i>začęti</i>)	<i>petnadeste</i> (<i>pętb na desęte</i>)	

4.1.4. Refleks stražnjojezičnog nazalnog vokala *ɔ*

Vokal *ɔ* realizira se kao *u*⁵³, što potvrđuju sljedeći primjeri:

<i>govoru</i> (<i>govorjɔ</i> – 1. l. jd.)	<i>hoću</i> (<i>hočɔ</i> – 1. l. jd.)	<i>budem</i> (<i>bɔdemtb</i> – 1. l. jd.)
<i>pripovidaju</i> (<i>povędajɔtb</i> – 3. l. mn.)	<i>jesu</i> (<i>sɔtb</i> – 3. l. mn.)	<i>mudrostju</i> (<i>mɔdrostbjɔ</i> – instr. jd.)
<i>ustupi</i> (<i>ustɔpiti</i>)	<i>smutio</i> (<i>mɔtiti</i>)	<i>budi</i> (<i>bɔdi</i> – 3. l. jd.)
<i>zaručiti</i> (<i>rɔka</i>)	<i>porugan</i> (<i>porɔgati</i>)	<i>muž</i> (<i>mɔžb</i>)
<i>putom</i> (<i>pɔtb</i>)	<i>kuća</i> (<i>kɔča</i>)	<i>istinu</i> (<i>istinɔ</i> – akuz. jd.)
<i>dušu</i> (<i>dušɔ</i> – akuz. jd.)	<i>utrobi</i> (<i>ɔtroba</i>)	<i>materju</i> (<i>materbjɔ</i> – instr. jd.)
<i>uzah</i> (<i>ɔza</i>)	<i>ńu, ju</i> (<i>jɔ</i> – akuz. jd.)	<i>viruju</i> (<i>vęrujɔtb</i> – 3. l. mn.)
<i>tvoju</i> (<i>tvojɔ</i> – akuz. jd.)	<i>svu</i> (<i>vъsɔ</i> – akuz. jd.)	<i>gubavi</i> (<i>gɔba</i>)

4.1.5. Slogotvorno *l*

Slogotvorno *l* uvijek se realizira kao *u*⁵⁴, što je vidljivo iz primjera kao što su *napuni*, *ispuni* (*pъlnъ*), *put* (*pъtb*), *puk* (*pъlkъ*), *vuka* (*vъlkъ*), *suncu* (*sъlnъce*) i sl. Jedinu izuzetak u tekstu predstavlja riječ *istomačena* (*tъlmačb*) gdje se realizira kao *o*.

⁵³ V. Lisac (2003), Moguš (1971).

⁵⁴ V. Lisac (2003).

4.1.6. Slogotvorno *r*

Kao popratni vokal uz slogotvorno *r* uvijek dolazi samoglasnik *a*. Međutim, slogotvorno *r* izgovaralo se kao što se i danas izgovara u štokavskom narječju, bez popratnog vokala čije je bilježenje samo dio grafijskog sustava⁵⁵. Zabilježeni su sljedeći primjeri slogotvornog *r*:

<i>karstim</i>	<i>razsardi</i>	<i>rastarkuje</i>
<i>svarše</i>	<i>umarli</i>	<i>karst</i>
<i>bardo</i>	<i>harabarstva</i>	<i>tarst</i>
<i>sardce</i>	<i>Isukarste</i>	<i>parseh</i>
<i>carkve</i>	<i>karv</i>	<i>smarti</i>
<i>parvorodenoga</i>	<i>martvi</i>	<i>parvo</i>
<i>svarhu</i>	<i>varlo</i>	

4.1.7. Vokalizacija

Vokalizacija (prelaženje glasa *l* u glas *o*) u Bandulavićevu tekstu evanđelja dosljedno se provodi kada glas *l* dolazi na kraju riječi, kao finalni suglasnik (*učinio*⁵⁶, *govorio*, *anđeo*), a zabilježen je i primjer vokalizacije u riječi *otarom*, gdje se suglasnik *l* javlja na kraju unutrašnjeg sloga u riječi. Tako je od prvotnog oblika *oltarom* najprije nastao oblik *ootarom*, nakon čega, kontrakcijom dvaju samoglasnika⁵⁷, nastaje oblik *otarom*.

Zanimljiv je genitivni oblik *vladavca* koji upućuje na nominativno *vladavac*⁵⁸, što nije dio standardnoga jezika. Da se genitivni oblik izvodio iz nominativnoga *vladalac*, vjerojatno bi i u tom slučaju, s obzirom na njeno redovito provođenje, došlo do vokalizacije glasa *l*.

⁵⁵ V. Gabrić-Bagarić (1989).

⁵⁶ Vokalizacija je beziznimno provedena u nominativu jednine muškoga roda glagolskog pridjeva radnog.

⁵⁷ V. poglavlje o kontrakciji vokala.

⁵⁸ Paralelizam oblika *vladalac* i *vladavac* nalazimo i u Voltićevu (1802) te Stullijevu (1810) rječniku, pri čemu ih Voltić smatra bliskoznačnicama, dok ih Stulli značenjski ne diferencira.

4.1.8. Kontrakcija, redukcija i zamjena vokala

Kontrakcija vokala u analiziranom se tekstu evanđelja većinom odnosi na stezanje i artikulacijsko stapanje dvaju samoglasnika nakon ispadanja intervokalnoga *j*⁵⁹ u određenim zamjenicama. Tako su potvrđeni primjeri sažimanja vokala *o* i *e* u vokal *o* (*mojega* > *moega* > *moga*; *svojega* > *svoega* > *svoga*; *kojega* > *koega* > *koga*; *kojemu* > *koemu* > *komu*) te vokala *o* i *i* u vokal *i* (*koji* > *koi* > *ki*; *kojigodir* > *koigodir* > *kigodir*).

Oblici muškog roda glagolskog pridjeva radnog, prije svih oni s dočetnom skupinom -*ao*, ne podliježu kontrakciji⁶⁰, stoga se u tekstu ne mogu pronaći oblici poput *ukazo* i *pozno*, već jedino *ukazao* i *poznao*.

Nakon vokalizacije glasa *l* u riječi *oltarom* dolazi do kontrakcije dvaju samoglasnika *o* (*ootarom*) te tako nastaje u tekstu potvrđeni instrumentalni oblik *otarom*⁶¹.

Redukcija vokala javlja se iznimno rijetko. Zabilježen je samo jedan slučaj redukcije finalnog vokala *i* u infinitivu glagola (*mimojt*), dok se u svim ostalim slučajevima redovito čuva pri tvorbi futura prvog kada oblik glagola *htjeti* dolazi nakon infinitiva (*zvati ćeš*, a ne *zvat ćeš*, *viditi će*, a ne *vidit će* itd.). Finalno *i* čuva se i u glagolskim priložima.

Zabilježena je i redukcija finalnog vokala u genitivu množine imenica srednjega roda (*godišt*, *sardac*).

Redukcije inicijalnih vokala nisu potvrđene, osim vokala *e* u riječi (*e*)*pištole*⁶², dok se vokal *e* u riječi *evanđelje* čuva.

U oblicima glagola *slišati* (*sliša*, *slišaju*, *slišaše*, *slišahu*) vokal *u* zamijenjen je vokalom *i*, kao i u lokativu jednine imenice *san* koji glasi *sni*, dok je u lokativu jednine imenice *počelo* vokal *u* zamijenjen vokalom *o* (*u počelo*).

Vokal *i* iz sufiksa *-ivati* zamijenjen je vokalom *o* (*-ovati*: *ispitovaše*) ili *e* (*-evati*: *sahrañevaše*), a u potvrđenim oblicima proizišlim iz staroslavenskog glagola *iziti* prednost pred vokalom *i* dana je vokalu *a* (*izašli ste*, *izajći hoće*).

Česticu *evo* Bandulavić bilježi i oblikom *ovo*, a uz veznički oblik *ili* pojavljuje se i oblik *ali*. Leksem *Jeruzalem* bilježi se kao *Jeruzolim*, a vokal *o* iz imena *Herod* zamijenjen je vokalom *u* (*Irud*).

⁵⁹ V. Lukežić (2012).

⁶⁰ Kontrakciju dočetnog *-ao* u uglavnom *-o*, ali i *-a*, Rešetar (2010) ističe kao uobičajenu karakteristiku štokavskih dijalekata do koje u pravilu, ali ne beziznimno, dolazi u nenaglašenom slogu.

⁶¹ Usp. s Rešetarovom (2010) tvrdnjom o zamjeni skupine *-ol* sa *-o*.

⁶² Skup *st* u riječima stranog podrijetla zamjenjuje se sa *št*, što je potvrđeno i riječju *apošto*.

4.2. Konsonantizam

4.2.1. Glas *h*

U analiziranom tekstu glas *h* čuva se i na početku (*hoću, hode, hodiše, hiteći, harabarstva, hromi*) i u sredini (*sahrañevaše, pridhojaše, iskahmo, govorahu, čekahu, straha, grihov*) i na kraju riječi (*zazvah, dnevih, prorocih, zvizdah, kućah*), što je tipičnije za čakavsko nego štokavsko narječje, u kojemu se glas *h* najčešće gubi ili zamjenjuje nekim drugim suglasnikom (*v – duva, j – straja*)⁶³. Redovito se javlja i u oblicima glagola *htjeti* (*hoću, hoti, hti, hotio, hotijući*).

Skup *hv* javlja se u primjeru *hvalite*, što predstavlja, s obzirom na zamjenjivanje skupa *hv* glasom *f* u bosanskim narodnim govorima, literaran utjecaj⁶⁴, a glas *h* zabilježen je i u primjeru *mehkimi*⁶⁵, što je, prema Gabrić-Bagarić (1989), najvjerojatnije plod utjecaja Bandulavićeva bosanskog govora.

4.2.2. Glas *f*

Glas *f* u tekstu je potvrđen samo trima leksemima stranog podrijetla (*farizeov i farizeom, Kajfom te Fanuelova*), što upućuje tek na to da se glas *f* čuva u riječima stranog podrijetla.

4.2.3. Proteza

Kao protetski suglasnik javlja se samo glas *j*, i to u genitivnom i akuzativnom enklitičkom obliku osobne zamjenice *oni* (*jih*), što Gabrić-Bagarić (1989) smatra mogućom karakteristikom Bandulavićeva govora, čime bi se objasnila njegova upotreba čakavskog oblika *jih*.

⁶³ V. Moguš (1971), Rešetar (2010).

⁶⁴ V. Gabrić-Bagarić (1989).

⁶⁵ Prema Matasoviću (2008), *h* u *mehkan* dolazi na poziciji gdje je i iskonski stajalo (*mehkan < meġk- < meġk-*), što se ne podudara sa standardnojezičnim oblikom *mekan*.

4.2.4. Palatalizacija i sibilizacija

Dok primjeri s provedenom palatalizacijom ne zahtijevaju posebno isticanje jer se podudaraju sa standardnojezičnim oblicima (*rečem, knjižnike*⁶⁶, *proročica* i sl.), riječi u kojima je došlo do sibilizacije često se razlikuju od standardnojezičnih oblika jer se sibilizacija u potvrđenim primjerima beziznimno provodi kada se određeni velar (*k, g* ili *h*) nađe ispred vokala *i*. Tako se u tekstu pronalaze oblici poput lokativnoga *prorocih* ili instrumentalnoga *rodjaci*, ali i *Luci* (lok.), *druzim* (instr.), *mnozih* (gen. i lok.), *glusi* i *ubozi* (nom.), koji se razlikuju od odgovarajućih standardnojezičnih oblika.

4.2.5. Praslavenska jotacija

U okviru praslavenske jotacije objašnjenje zahtijevaju refleksi praslavenskoga suglasnika **d'* te suglasničkih skupina **st* i **sk*.

Suglasnik **d'* realizira se kao *đ*⁶⁷, što je potvrđeno u riječima *izvađaju, čuđahu* (se), *rođen, jednorodnoga, vidite* i sl., dok se kao *j* realizira mnogo rjeđe. U analiziranom tekstu s tim su refleksom potvrđeni samo oblici *meju, mejaših* i *takojer*, te oblik *pridhojaše* koji se pojavljuje paralelno s oblikom *odhođaše*, što ukazuje i na mogućnost autorove nesigurnosti u ovome slučaju.

Suglasnik **t'* realizira se samo kao *ć*⁶⁸, što je vidljivo iz primjera *ditić (dêtičъ), noć (nočъ), kuća (kôčъ)* i sl.

Suglasničke skupine **st* i **sk* u analiziranom su tekstu potvrđene samo refleksom **št*: *navištujem, očistaju, ištući, godište, karštenje, krovišta, skupštinah, jošte*. Gabrić-Bagarić (1989), međutim, ističe kako su u Bandulavićevu lekcionaru prisutni i šćakavizmi te da je on

⁶⁶ Budući da je naglasak na nepostojanju razlika u provedbi palatalizacije, ovdje treba zanemariti arhaičan sufiks *-ik* čije mjesto u standardnome jeziku zauzima sufiks *-ičar*; takav je i odnos riječi *kemik* i *kemičar* i sl.

⁶⁷ V. Moguš (1971).

⁶⁸ V. isto.

sam bio šćakavac⁶⁹, dok su šćakavizmi, koji prevladavaju u njegovu jeziku, produkt želje za prilagođivanjem starijih čakavskih lekcionara šćakavskim normama⁷⁰.

Svi ostali suglasnici koji podliježu praslavenskoj jotaciji ne zahtijevaju posebna objašnjenja jer se svojim jotiranjem podudaraju sa standardnim jezikom, kao u primjerima *postavljam, skuplja, ljublaše, vraćahu, smućen, učinen* i sl.

4.2.6. Sekundarna (druga) jotacija

Sekundarna ili druga jotacija, koja je uzrokovana redukcijom poluglasa u određenim imeničkim ili pridjevskim sufiksima⁷¹, u Bandulavićevu se tekstu evanđelja ne provodi, što Gabrić-Bagarić (1989) pokušava objasniti činjenicom da jotiranih oblika u primorskim lekcionarima uglavnom nema te mogućim prisustvom samo nejotiranih oblika u Bandulavićevu govoru⁷².

To je potvrđeno brojnim primjerima među kojima prevladavaju imenice sa sufiksom *-je* (<*aje*): *naslidovanje, odkupljenje, popisanje, pohotinja, odpuštenje, spasenje, veselje, uskrišenje, vladanju, poglavjem* i sl.

Neprovođenje sekundarne jotacije potvrđeno je i u imenicama sa sufiksom *-jak* (*rodjak*), rednom broju *tretji* (sufiks *-ji*) te instrumentalu jednine imenica ženskoga roda, koje se sklanjaju po i-deklinaciji, tvorenim sufiksom *-ju* (*oblastju, radostju, mudrostju, milostju*).

4.2.7. Metateza

Metateza je potvrđena oblicima neodređenih zamjenica, kao što su *svaki, svaka, svemu, sve, svih* i dr., no ima i primjera u kojima nije došlo do, iz perspektive standardnoga jezika, očekivane metateze suglasnika. Tako je nominativ jednine zamjenice *sav* potvrđen

⁶⁹ Lisac (2003) navodi kako su šćakavci, između ostalog, smješteni i u Bosni od Livna i Tomislavgrada do gornjeg Vrbasa i srednjeg toka Bosne (na tom je potezu i Bandulavićev Donji Vakuf), a o šćakavskom izgovoru kod šćakavskih ikavaca pisao je i Rešetar (2010). Usp. i s Brozović (2006).

⁷⁰ Razloge koji su doveli do unošenja šćakavskih oblika u standardni jezik, a ne šćakavskih, Brozović (2006) pronalazi u tome što su svi novošćakavski govori bili šćakavski, kao i u većoj međusobnoj sličnosti šćakavskih nego šćakavskih govora.

⁷¹ V. Rešetar (2010), Matasović (2008).

⁷² I Lisac (2003) ističe kako mnogi bosanski govori ne provode dosljedno sekundarnu jotaciju.

oblikom *vas*⁷³ (*vbsb*), a metateza se ne provodi ni u glagolima složenima od glagola *ići*⁷⁴ pa se u tekstu pronalaze sljedeći oblici: *najde* (*naiti*), *projet* (*proiti*), *izajde* (*iziti*), *mimojt* (*mimoiti*), *pojdi* (*poiti*), *pridem* (*priti*) i sl. Budući da je u takvim primjerima metateza nužan preduvjet za ostvarivanje jotacije, jasno je kako se ovdje jotacija ne može provesti, stoga je zanimljiv primjer infinitiva *izajći*⁷⁵ u kojemu je jotacija očito provedena, ali je zadržan i glas *j*. Kako je to, među svim nejotiranim oblicima glagola *ići* (*iti*), usamljen primjer jotacije, može se zaključiti da je Bandulavić poznavao i jotirane oblike, ali ih nije praktično upotrebljavao, na što upućuje bilježenje glasa *j* i u ovakvome slučaju kada je jotacija očito provedena. To je ujedno i jedini primjer infinitiva izvedenog nastavkom *-ći*⁷⁶.

4.2.8. Jednačenje suglasnika po zvučnosti i po mjestu tvorbe

Jednačenje suglasnika po zvučnosti neodvojivo je od pitanja ortografije. U analiziranom se tekstu češće ne provodi nego što se provodi, odnosno prevladava morfonološko pravopisno načelo. Jednačenje je registrirano u primjerima kao što su *ispuni*, *uskrišuju*, *ispovidi*, *ispita*, *iskati*, *uskrišenje*, *muškoga*, ali puno je veći broj riječi s neregistriranim jednačenjem, poput *obsinu*, *razsardi* (*se*), *odtidoše*, *odtišadši*, *odhodaše*, *pridhojaše*, *uzhodeći*, *odkupljenje*, *mnoštvo*, *odpuštenje* i *razsutje*.

Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe potvrđeno je manjim brojem primjera od jednačenja suglasnika po zvučnosti, kao što su *višnih* ili *šnimi*, no upravo zahvaljujući ovom posljednjem primjeru (*šnimi*), gdje je jednačenje zabilježeno u sandhi-položaju, može se zaključiti kako neregistriranje glasovne promjene u pismu ne mora značiti i njezino neprovođenje u govoru.

⁷³ Lukežić (2012) navodi kako se oblik *vas* zadržao u pretežnom dijelu čakavskih i zapadnih štokavskih (ikavskih) dijalekata.

⁷⁴ Takvo se stanje zadržalo i danas u nekim štokavskim govorima (v. Rešetar (2010), Matasović (2008)), a Lisac (2003) ističe kako se oblici s neprovedenom metatezom nerijetko pojavljuju i u čakavskim govorima (usp. s poglavljem o praslavenskoj jotaciji).

⁷⁵ Neprovođenje metateze u infinitivu Rešetar (2010) je smatrao priličnom rijetkošću.

⁷⁶ V. poglavlje o infinitivu.

4.2.9. Ispadanje suglasnika

Kod ispadanja suglasnika zanimljivi su primjeri gdje se ono ne provodi, kao u oblicima *otca* i *sardce*, pri čemu se Bandulavić, kao i kod većine primjera (ne)jednačenja suglasnika po zvučnosti, pridržava morfonološkog pravopisnog načela.

4.2.10. Disimilacija

U tekstu je potvrđeno nekoliko primjera razjednačivanja udaljenih i uzastopnih suglasnika. Tako umjesto oblika *blagoslovi* i *blagoslovljen* dolaze oblici *blagosovi* i *blagosovljen*, a oblik *znamenje* zamijenjen je oblikom *zlamenje*. Skupina *mn* ne mijenja se skupinama *ml* ili *vn* u riječima kao što su *mneći* ili *mного*, no zabilježeno je supostojanje skupine *mñ* u riječi *pomñom* te skupine *mļ* u riječi *pomļivo*. Oblik *tamjan* zamijenjen je oblikom *tamñan*, koji i Skok (1988), uz oblik *tamļan*, navodi kao jedan od mogućih oblika ove imenice, ističući pritom i kako je završno *-n* nastalo disimilacijom $m - m > m - n$. Disimilacijom su nastali i u tekstu potvrđeni oblici *što*⁷⁷ i *zašto* (*čšto > tšto > što*).

4.2.11. Rotacizam

Zabilježeno je i nekoliko potvrda rotacizma⁷⁸: *ništar* (*ničštože*), *kigodir* (*kyi goděže*), *jere* (*ježe*) i *nikakore* (*nikakože*). Glagol *moći* potvrđen je samo oblikom trećeg lica množine prezenta (*mogu*) u kojemu rotacizam nije zabilježen.

⁷⁷ V. Matasović (2008).

⁷⁸ O rotacizmu vidi u Lukežić (2012).

5. Morfologija

5.1. Imenice

5.1.1. Imenice a-vrste

5.1.1.1. Imenice muškoga roda

a) jednina

jd.	padežni nastavci	primjeri
N	-Ø	<i>Isus, Ivan, vitar, prorok</i>
G	-a	<i>straha, Jordana, duha, grada</i>
D	-u	<i>svitu, puku, Bogu, narodu</i>
A	-a	<i>sina, čovika, anđela, ditića</i>
	-Ø	<i>plod, narod, tarst, glas</i>
V	-e	<i>Isukarste, Jeruzolime</i>
	-u	<i>sinu</i>
	-o	<i>sinko</i>
L	-u	<i>misecu, oblaku, Ivanu, zakonu</i>
	-i	<i>sni</i>
I	-om	<i>dilom, obrazom</i>
	-em	<i>mužem</i>

Imenice a-vrste muškoga roda u jednini imaju padežne nastavke uobičajene za današnji hrvatski standardni jezik. Izuzetak su vokativni oblik imenice *sin* koji glasi *sinu*, što je oblik karakterističan za nekadašnju *u-deklinaciju*, i lokativni oblik imenice *san* koji glasi *sni*. Darija Gabrić-Bagarić (1989: 96) navodi kako Bandulavić nastavak *-i* u lokativu upotrebljava samo za imenicu *san* te da je izraz *u sni* za njega imao „karakter literarne forme preuzete iz jezika štokavskih literatura.“ Zanimljivo je primijetiti i kako se raspodjela akuzativnih odnosno instrumentalnih nastavaka ne razlikuje od stanja u standardnome jeziku. Imenice koje označavaju što živo u akuzativu poprimaju genitivni padežni nastavak *-a* (*sina*),

a imenice koje označavaju što neživo imaju nominativni (nulti) nastavak (*plod*). U instrumentalu će pak nastavak *-om* imati imenice čija osnova završava na nepalatal (*obrazom*), a nastavak *-em* imenice čija osnova završava na palatal (*mužem*).

b) množina

jd.	padežni nastavci	primjeri
N	<i>-i</i>	<i>pastiri, sinovi, kraļi</i>
G	<i>-a</i>	<i>valova, dana</i>
	<i>-ov</i>	<i>učenikov, grihov, pastirov</i>
	<i>-ev</i>	<i>kraļev, naučiteļev</i>
D	<i>-om</i>	<i>učenikom, farizeom</i>
	<i>-em</i>	<i>ļudem</i>
A	<i>-e</i>	<i>popove, dijake, dare</i>
	<i>-i</i>	<i>dni</i>
L	<i>-ih</i>	<i>meaših, dnevih, prorocih</i>
I	<i>-i</i>	<i>rođaci, znanci</i>
	<i>-mi</i>	<i>ļudmi</i>

Množinski oblici imenica a-vrste muškoga roda sadrže priličan broj starih nastavaka. Nominativ završava nastavkom *-i*, ali osnova se riječi nerijetko ne proširuje sufiksom *-ov* odnosno *-ev*, kao u primjeru *kraļi*. Proširenja osnove ne izostaju samo u nominativu već i u drugim padežima. Tako u tekstu evanđelja postoje akuzativni oblici *pute*, *dare*, *kraļe* i sl. Međutim, paralelno s takvim neproširenim osnovama javljaju se i oblici imenica čija je osnova proširena. Tako uz nominativni oblik *kraļi* susrećemo i oblik *sinovi*, uz akuzativne oblike *dare*, *kraļe*, *pute* susrećemo i oblike *sinove*, *popove* i sl.

Genitiv množine zanimljiv je, uz nastavak *-a*, zbog prisustva nastavaka *-ov/-ev* koji potječu od starih *u-osnova*. Po *u-promjeni* deklinirale su se imenice *synъ*, *volъ*, *vrъhъ*, *medъ* i *polъ*. Hamm ovome nizu dodaje imenicu *domъ*, Haburgaev imenicu *ledъ*, a neki istraživači i neke druge imenice (Damjanović, 2005: 84). Kako se radi o deklinaciji imenica muškoga roda, ne iznenađuje što Bandulavić ove nastavke ne upotrebljava u genitivu množine imenica drugih rodova. Koji će se nastavak upotrijebiti (*-ov* ili *-ev*) ovisi opet o tome završava li osnova palatalnim (*naučiteļev*) ili nepalatalnim (*učenikov*) suglasnikom.

Dativ, lokativ i instrumental množine tvore se množinskim nastavcima *o/jo-deklinacije*. Tako imenice muškoga roda u dativu dobivaju nastavak *-om* ako završavaju nepalatalnim, odnosno nastavak *-em* ako završavaju palatalnim suglasnikom, a u instrumentalu poprimaju nastavak *-i*. Pritom treba obratiti pozornost na imenicu *ľudi* ĉiji u tekstu potvrđeni padežni nastavci (dativno *-em* i instrumentalno *-mi*) ukazuju na to da se ona mogla deklinirati prema zakonitostima nekadašnje *i-promjene* muškoga i ženskoga roda. Razlog zbog kojega je spomenuta i opisana zajedno s imenicama muškoga roda a-vrste proizlazi iz deklinacijske prirode njenog supletivnog oblika *ĉovjek*.

Lokativ množine imenica muškoga roda tvori se dodavanjem starog nastavka *-ih* osnovi rijeĉi. Dok je *o/jo-deklinacija* razlikovala nastavke *-ěhъ* za nepalatalne i *-ihъ* za palatalne osnove, zbog ĉega se i govori o *o-deklinaciji* i *jo-deklinaciji*, Bandulavić lokative imenica tvori samo nastavkom *-ih*, neovisno o (ne)palatalnom završetku osnove rijeĉi. Tako piše *meaših* (palatalna osnova), ali i *dnevih* (nepalatalna osnova).

Akuzativ množine tvori se nastavkom *-e*, uobiĉajenim u današnjem standardu. Izuzetak je samo imenica *dan* ĉiji akuzativni oblik glasi *dni*. Nekada se imenica *dbnb* sklanjala po konsonantskoj *n-promjeni* imenica muškoga roda te u akuzativu množine poprimala upravo nastavak *-i*.

Stari oblik imenice *dan* zabilježen je i u genitivu jednine te glasi *dne*, s nastavkom *-e* karakteristiĉnim za genitiv jednine stare *n-deklinacije*. Međutim, u istom se padežu javlja i noviji oblik *dneva*, a noviji su oblici prisutni i u drugim padežima, kao što su lokativ jednine (*dnevu*) i množine (*dnevih*). Nominativ množine tvori se (novijim) nastavkom *-i* pa glasi *dni*, analogijom prema nominativu množine imenica muškoga roda koje su se sklanjale po *o/jo-deklinaciji*, a ne *dne* kakav je bio sluĉaj u *n-deklinaciji*. Akuzativ jednine (*dan*) i genitiv množine (*dana*) podudaraju se sa standardnim jezikom.

U analiziranom tekstu vokativ nije potvrđen.

5.1.1.2. Imenice srednjega roda

a) jednina

jd.	padežni nastavci	primjeri
N	-e	<i>naslidovanje, odkupljenje</i>
	-o	<i>lito, kraljevstvo, nebo</i>
	-Ø	<i>ime, vrime</i>
G	-a	<i>evanđelja, čekanja, cesarstva</i>
D	-u	<i>množtvu</i>
A	-Ø	<i>vrime, ime</i>
	-e	<i>karštenje, spasenje, veselje</i>
	-o	<i>svidočanstvo, zlato</i>
L	-u	<i>suncu, vladanju, vrimenu</i>
	-o	<i>počelo</i>
I	-om	<i>veličanstvom, vrimenom</i>
	-em	<i>poglavjem</i>

Imenice a-vrste srednjega roda u jednini svojim se padežnim nastavcima ne razlikuju od današnjega standarda koji je, etimološki gledano, većinu jedninskih nastavaka za imenice srednjega roda preuzeo iz *o/jo-deklinacije*. Izuzetak su tek lokativ, koji je nastavak *-u* preuzeo iz *u-deklinacije*, te nominativ, akuzativ i vokativ imenica koje su se nekada sklanjale po konsonantskoj *n-promjeni* i *t-promjeni* srednjega roda, kao što su *ime, vrijeme, janje, ždrijebe* i sl., te u tim padežima zadržale nulti nastavak.

Jedina neobičnost u ovoj skupini imenica sadržana je u lokativu imenice *počelo* iz Ivanova evanđelja koji glasi *počelo* (*u počelo bi rič*), a ne *počelu* kako bi se moglo očekivati s obzirom na deklinacijsku prirodu imenica srednjega roda. U tom se evanđelju ovaj lokativni oblik susreće dvaput i oba puta glasi *počelo*, što ne daje naslutiti kako bi se radilo o autorovoj pogrešci. Budući da ni u jednoj deklinaciji staroslavenskoga jezika ne susrećemo nastavak *-o* u lokativu jednine, njegovo je podrijetlo u Bandulavićevoj imenici *počelo* vrlo vjerojatno novijega postanka, možda preuzeto iz nekih od govora koje je Bandulavić poznao.

b) množina

jd.	padežni nastavci	primjeri
N	<i>-a</i>	<i>zlamenja, plakanja</i>
G	<i>-a</i>	<i>mista</i>
	<i>-Ø</i>	<i>sardac, godišť</i>
A	<i>-a</i>	<i>stabla, dila, krila</i>
L	<i>-eh</i>	<i>parseh</i>

U analiziranom tekstu dativ, vokativ i instrumental množine imenica a-vrste srednjega roda nisu potvrđeni, a nominativ i akuzativ ne zahtijevaju posebna tumačenja jer se svojim padežnim nastavcima ne razlikuju od današnjega standarda. Međutim, pozornost privlače genitiv i lokativ.

Uz današnji nastavak *-a* u genitivu se javlja i nulti nastavak, što je rezultat utjecaja *o/jo-deklinacije* i konsonantskih deklinacija. Imenice srednjega roda koje su se sklanjale po *o/jo-deklinaciji* u genitivu množine završavale su jorom ako su im osnove bile nepalatalne, a jerom ako su bile palatalne, a imenice srednjega roda koje su se sklanjale po konsonantskim promjenama uvijek su završavale jorom. *ь* i *ѣ*, tj. *ə* ako se uzme u obzir njihovo izjednačavanje tijekom 11. stoljeća, u standardnom se jeziku vokalizirao pa na njegovo mjesto dolazi vokal *a*, ali u nekim se govorima reducirao o čemu svjedoči nulti nastavak na njegovom nekadašnjem položaju. Bandulavić poznaje oba genitivna oblika pa tako bilježi *mista*, ali i *sardac* te *godišť*. Gabrić-Bagarić (1989: 100) navodi kako je Bandulavić genitiv s nultim nastavkom mogao upoznati „kako u jeziku lekcionara, tako i kod niza savremenih pisaca, prvenstveno kod Divkovića i dubrovačkih pisaca (...)“.

Lokativ množine potvrđen je imenicom *parseh* koja je tvorena netipičnim nastavkom za lokativ množine imenica srednjega roda. Kako kaže Gabrić-Bagarić (1989: 105), „lokativ plurala ima nastavak *-ih* kod imenica m. i sr. roda, (...) sasvim izuzetno za m. i sr. rod dolazi nastavak *-eh*.“

5.1.2. Imenice e-vrste

a) jednina

jd.	padežni nastavci	primjeri
N	-a	<i>zemlja, slava, dolina</i>
	-Ø	<i>mati, Rahel</i>
G	-e	<i>Galileje, pokore, istine</i>
D	-i	<i>Mariji, materi</i>
A	-u	<i>priliku, smokvenicu, kuću</i>
	-Ø	<i>mater</i>
L	-i	<i>pustići, Betaniji, večeri</i>
I	-om	<i>vodom, Anom, carkvom</i>
	-ju	<i>materju</i>

Imenice e-vrste u jednini ne pokazuju prevelika odstupanja u odnosu na današnji standardni jezik koji je većinu padežnih nastavaka za ovu skupinu imenica preuzeo od *ja-deklinacije*. Genitiv i akuzativ su se u toj deklinaciji doduše tvorili nastavcima *-ę* (*dušę*) i *-o* (*dušo*), no *ę* je kasnije dalo *e*, a *o* je dalo *u* pa danas imamo genitivni oblik *duše* i akuzativni *dušu*. Tako tvoreni oblici pronalaze se i u Bandulavićevu tekstu, a od današnjega standarda ne razlikuju se ni nominativni (*slava*), dativni (*Mariji*), lokativni (*večeri*) i instrumentalni (*vodom*) oblici.

Međutim, dok su nominativni, dativni i lokativni nastavci imenica preuzeti iz *ja-deklinacije*, instrumentalni je nastavak nastao analogijom prema instrumentalu jednine imenica muškoga i srednjega roda nepalatalnih osnova, tj. imenica koje su se sklanjale po *o-deklinaciji*. Tako instrumental jednine imenice *voda* glasi *vodom*, a ne *vodojo* kako bi bilo prema zakonitostima *a-deklinacije*.

Vokativni oblik u tekstu nije potvrđen, ali s obzirom na činjenicu da ostali padežni nastavci odražavaju novije stanje, tj. ne razlikuju se od današnjih nastavaka, malo je vjerojatno da je vokativ zadržao formu uobičajenu u *ja-deklinaciji*. Vjerojatnije je da je, kakav je slučaj i sa standardnim jezikom, preuzeo vokativnu formu *a-deklinacije*. Ilustracije radi, imenica *duša* bi tako u vokativu glasila *dušo*, s nastavkom *-o* karakterističnim za *a-deklinaciju*

imenica nepalatalnih osnova, a ne *duše*, s nastavkom *-e* koji su u vokativu dobivale imenice palatalnih osnova.

Imenica *crkva* u tekstu se pojavljuje tri puta: u genitivu (*carkve*), lokativu (*carkvi*) i instrumentalu (*carkvom*). Imenica *crьky*, u mogućim značenjima *crkva*, *hram*, *društvo*, (*crkvena*) *zajednica*⁷⁹, u staroslavenskom se jeziku deklinirala po *v-deklinaciji* ženskoga roda, kao i imenice *buky*, *brady*, *žrьny*, *loky*, *smoky*, *horogy*, *neplody*, *svekry*, *ljuby*, *prêljuby*, *cêly* i *krьvь*. Ono što je zajedničko svim ovim imenicama i zbog čega spomenuta deklinacija i nosi ime *v-deklinacija* pojavljivanje je skupa *ьv* u svim kosim padežima navedenih imenica. Tako je imenica *crьky* u genitivu glasila *crкьve*, dativu *crкьvi*, akuzativu *crкьvь*, lokativu *crкьve* i instrumentalu *crкьvьjь*. Vokativ je bio jednak nominativu: *crьky*. Iz navedenih Bandulavićevih padežnih oblika imenice *crkva* jasno je da se ne upotrebljavaju padežni nastavci nekadašnje *v-sklonidbe*, već se ova imenica sklanja po zakonitostima današnje *e-deklinacije*.

Imenica *mati* nekada se deklinirala po konsonantskoj *r-promjeni* imenica ženskoga roda. Osim nje, po toj se promjeni deklinirala još samo imenica *kći* (*dьći*). Unatoč snažnom utjecaju *i-deklinacije* imenica ženskoga roda, s čijim se je padežnim nastavcima podudarala, konsonantska *r-deklinacija* održala se u staroslavenskom jeziku zahvaljujući jakoj značenjskoj povezanosti imenica *mati* i *dьći*. U tekstu potvrđeni oblici imenice *mati* odgovaraju njezinim staroslavenskim oblicima. Nominativ tako glasi *mati*, dativ *materi*, a akuzativ *mater*, kako glase i današnji standardni oblici. Jedina razlika u odnosu na standardni jezik instrumentalni je oblik *materju* koji je nastao od staroslavenskog instrumentala *materьjь*. Kada je kasnije *ь* dalo *u*, nastao je oblik *materju*. U analiziranom tekstu to je jedini instrumentalni oblik imenica *e*-vrste s nastavkom *-ju*.

Imenica *Rahela* zanimljiva je zbog toga što u nominativu ne završava nastavkom *-a*, poput imenice *Ana*, već nultim nastavkom (*Rahel*, *plačuci sinove svoje*, *i ne hti se utišiti jere jih nije*).

⁷⁹ V. Damjanović et al. (2004).

b) množina

jd.	padežni nastavci	primjeri
N	-e	<i>tmine, ovce</i>
G	-Ø	<i>ovac</i>
D	-am	<i>poglavicam</i>
A	-e	<i>glave, uvlake, staze</i>
L	-ah	<i>zvizdah, uzah, skupštinah</i>
I	-ami	<i>poglavicami, molitvami</i>

Množina imenica e-vrste u potpunosti je preuzeta iz nekadašnje *ja-deklinacije*. U svim u tekstu potvrđenim padežnim oblicima čuvaju se stari nastavci od kojih su samo nominativni i akuzativni postali dio standardnoga jezika.

Genitiv množine završava nultim nastavkom. U staroslavenskom su jeziku imenice koje su se sklanjale po *a/ja-deklinaciji* u genitivu množine završavale jorom odnosno jerom, koji su se kasnije, s obzirom na slabi položaj u kojemu su se nalazili na kraju riječi, izgubili. Tako je staroslavenska imenica *ovьca* u genitivu množine glasila *ovьcbь*. Potom se završni *ь* reducirao, a prethodni vokalizirao te je tako nastao oblik *ovac* kakav upotrebljava i Bandulavić.

Dativ, lokativ i instrumental množine čuvaju stare nastavke. Doduše, u staroslavenskom je jeziku dativni nastavak imenica sklanjanih po *a/ja-deklinaciji* bio *-amь*, lokativni *-ahь*, a nakon što se *ь* reducirao preostali su nastavci kakve susrećemo u tekstu evanđelja. Današnji standardni oblici dativa i instrumentala množine imenica iz ove skupine preuzeti su iz dativa i instrumentala dvojine imenica nekadašnje *a/ja-deklinacije* odnosno imenica sklanjanih po *v-deklinaciji*. U oba se slučaja radi o nastavku *-ama*, a analogijom prema tome nastavku u standardnome je jeziku dobiven i lokativni nastavak. Tako se na mjestu nekadašnjega dativnog oblika *ženam*, lokativnoga *ženah* i instrumentalnoga *ženami* u standardnome jeziku ostvaruje samo oblik *ženama*.

Vokativ u tekstu nije potvrđen, ali kako su nominativ i akuzativ tvoreni nastavkom *-e*, nastalim od nekadašnjeg *-ę* iz *ja-deklinacije*, vrlo se vjerojatno i on tvorio nastavkom *-e*.

5.1.3. Imenice i –vrste

a) jednina

jd.	padežni nastavci	primjeri
N	-∅	žalost, rič, karv, kći
G	-i	obitili, riči, svitlosti
A	-∅	rič, oblast, noć
I	-ju	oblastju, radostju, mudrostju

Imenice i-vrste u jednini svojim se nominativnim, genitivnim i akuzativnim padežnim nastavcima podudaraju s onima nekadašnje *i-promjene* imenica muškoga i ženskoga roda. Nominativ i akuzativ u toj su staroslavenskoj deklinaciji završavali na *ь*, a današnji nulti nastavak na toj poziciji posljedica je njegova reduciranja.

Genitiv završava nastavkom *-i* kojim su u *i-promjeni* imenica završavali, uz genitiv, i ovdje nepotvrđeni dativ, vokativ i lokativ. Budući da imenice u ovim padežima i u današnjem standardnom jeziku završavaju nastavkom *-i* te da se u tekstu potvrđeni nominativni, genitivni i akuzativni oblici također ne razlikuju od standardnoga jezika, može se pretpostaviti da se ovdje nepotvrđeni padežni oblici nisu razlikovali od starih oblika *i-deklinacije* imenica muškoga i ženskoga roda, a potom i od standardnoga jezika.

Jedinu razliku u odnosu na standardni jezik predstavlja instrumental jednine koji se tvori, kako kaže Gabrić-Bagarić (1989), isključivo nastavkom *-ju*. Taj je nastavak proizašao od instrumentalnog nastavka *-ьjъ* (*ь* se reducirao, a *ъ* je dao *u*) koji su dobivale imenice *i-promjene* ženskoga roda i postoji u standardnome jeziku, ali nije jedini instrumentalni nastavak jer se instrumental imenica i-vrste može tvoriti i nastavkom *-i*. Tako paralelno postoje oblici *radošću* i *radosti*, za razliku od Bandulavićeva teksta gdje može postojati samo oblik *radošću*.

Imenica *kći*, koja se nekada sklanjala po konsonantskoj *r-promjeni* (*дъći*), u tekstu je potvrđena samo svojim nominativnim oblikom pa se ništa sigurno ne može tvrditi, ali s obzirom na deklinacijsku prirodu imenice *mati*, koja se sklanjala po istoj deklinaciji, vjerojatno se tvorila padežnim nastavcima nekadašnje *r-deklinacije*.

Imenica *krv*, koja se nekada deklinirala po *v-deklinaciji* imenica ženskoga roda, u tekstu se javlja u nominativu (*karv*) i genitivu (*karvi*) bez naznaka zadržavanja starih oblika *v-deklinacije*. Genitiv jednine imenice *кръвь* po *v-deklinaciji* glasio je *кръве*, ali genitivni oblik

karvi u Bandulavićevu tekstu ukazuje na izjednačenje ove imenice s imenicama koje su se sklanjale po *i-promjeni* ženskoga roda.

b) množina

jd.	padežni nastavci	primjeri
N	-i	<i>kriposti, riči, misli</i>
A	-i	<i>riči</i>

Imenice *i*-vrste u množini potvrđene su vrlo malim brojem primjera u samo dvama padežima pa se teško mogu izvoditi precizniji zaključci. Vidljivo je da se u tablici navedeni nominativni i akuzativni oblici imenica svojim padežnim nastavcima ne razlikuju od standardnoga jezika, ali ni od nekadašnje *i-promjene* imenica ženskoga roda. Kao što je slučaj u toj staroj deklinaciji, i ovdje su izjednačeni nominativ i vokativ (*riči*).

Može se pretpostaviti, s obzirom na količinu starih nastavaka u množini imenica svih rodova kod Bandulavića, da su se i u množini imenica *i*-deklinacije upotrebljavali stari nastavci, tj. množinski nastavci imenica nekadašnje *i-promjene* muškoga i ženskoga roda.

5.2. Zamjenice

5.2.1. Osobne zamjenice

	1. l. jd.	2. l. jd.	3. l. jd.		1. l. mn.	2. l. mn.	3. l. mn.
N	<i>ja</i>	<i>ti</i>	<i>on</i>	<i>ona</i>	/	<i>vi</i>	<i>oni</i>
G	<i>mene</i>	<i>tebe</i>	<i>ńega</i>	<i>ńe</i>	/	<i>vas</i>	<i>ńih/jih</i>
D	<i>meni</i>	<i>tebi</i>	<i>ńemu/mu</i>	/	<i>nam</i>	<i>vam/vami</i>	<i>ńim/njimi</i>
A	<i>mene/me</i>	<i>tebe</i>	<i>ńega/ga</i>	<i>ńu/ju</i>	<i>nas</i>	/	<i>ńih/jih</i>
V	/	<i>ti</i>	/	/	/	/	/
L	<i>meni</i>	/	<i>ńemu</i>	<i>ńoj</i>	<i>nas</i>	/	/
I	/	<i>tobom</i>	<i>š ńime</i>	/	/	<i>vami</i>	<i>š ńimi</i>

U kategoriji zamjenica u tekstu evanđelja najzastupljenije su osobne zamjenice i njihova je paradigma najpotpunija. Zahvaljujući tolikom broju potvrđenih oblika, lako je uočljivo njihovo podudaranje sa standardnim jezikom.

Osobne zamjenice u jednini ne pokazuju odstupanja od standardnoga jezika. Jedino što se donekle ističe nepostojanje je enklitičkog oblika *je* u akuzativu jednine zamjenice *ona* naspram vrlo čestoj upotrebi oblika *ju*. To se može objasniti akuzativnim nastavkom za neosobne zamjenice ženskoga roda koje su se u staroslavenskom jeziku sklanjale po tvrdoj ili mekoj varijanti zamjeničke deklinacije. U oba je slučaja riječ o nastavku *-o*. Kako je *o* kasnije dao *u*, jasno je podrijetlo nastavka *-u* u akuzativu jednine zamjenica ženskoga roda.

Zanimljivo je bilježenje instrumentala zamjenice *on/oni*: *š ńime/š ńimi* umjesto očekivanog *s ńime/s ńimi*. Vidljivo je da je Bandulavić u pismo unio očito govornu realizaciju pretpostavljenih naglasnih cjelina.

Množina osobnih zamjenica čuva znatan broj starih (staroslavenskih) oblika. U tekstu evanđelja nema traga starim nominativnim oblicima *my* i *vy*, kao ni akuzativnim *ny* i *vy*, ali svi se ostali oblici čuvaju. Pritom je razlika u odnosu na standardni jezik sadržana u genitivnom i akuzativnom enklitičkom obliku zamjenice *oni* (*jih*) te u dativnim, lokativnim i instrumentalnim oblicima.

Instrumental množine zamjenice *vi* glasi *vami*, dok instrumental množine zamjenice *mi* u tekstu nije potvrđen, ali je, sudeći prema međusobnoj podudarnosti staroslavenskih, kao i standardnojezičnih oblika ovih dviju zamjenica, najvjerojatnije glasio *nami*. Instrumentalni

oblici *nami* i *vami* naslijeđeni su iz staroslavenskoga jezika te se u Bandulavićevu tekstu evanđelja pojavljuju i kao dativni, uz oblike *nam* i *vam* koji su tipično staroslavenski⁸⁰. Međutim, to ne znači da se dativni oblici *nam* i *vam* pojavljuju i kao instrumentalni – oni su samo dativni.

Lokativ množine potvrđen je oblikom *nas*. Riječ je o lokativu zamjenice *mi* koji je jednak lokativu staroslavenske zamjenice *my*. Lokativ zamjenice *vi* nije potvrđen, ali kako standardnojezični lokativ zamjenice *mi* glasi *nama*, a zamjenice *vi* *vama*, te kako je staroslavenski oblik zamjenice *my* glasio *nasъ*, a zamjenice *vy* *vasъ*, najvjerojatnije su i u tekstu evanđelja lokativi zamjenica *mi* i *vi* tvoreni jednakim nastavkom.

Sklonidba zamjenice *oni* čuva padežne nastavke meke varijante nekadašnje zamjениčke deklinacije. Tako su potvrđeni, uz nominativni oblik *oni*, genitivni *ňih*, dativni *ňim* i instrumentalni *ňimi*. I ovdje je instrumentalni oblik *ňimi* ujedno i dativni, što ne vrijedi i u obrnutom smjeru.

Akuzativ množine jedini je padež koji nije tvoren po zakonitostima stare zamjениčke deklinacije jer ne glasi *nje*, kako bi glasio nakon refleksa glasa *ę* (*-ę* je akuzativni nastavak za zamjenice muškoga roda meke varijante zamjениčke deklinacije) u glas *e*, već glasi *ňih*, analogijom prema genitivu množine, a s obzirom na također jednake genitivne i akuzativne oblike zamjenice *mi* odnosno *vi*.

Jedina je nepoznanica lokativni oblik zamjenice *oni* koji u tekstu nije potvrđen. Prema zakonitostima meke varijante staroslavenske zamjениčke deklinacije lokativ bi glasio *njih* te bi tako, kakav je slučaj kod zamjenica *mi* i *vi*, genitivni, akuzativni i lokativni oblik bili izjednačeni. Bandulavić je, kako je ranije u tekstu i objašnjeno, najvjerojatnije upotrebljavao izjednačene oblike u genitivu, akuzativu i lokativu zamjenica *mi* i *vi* pa se može pretpostaviti da je takva jednakost navedenih oblika prisutna i kod zamjenice *oni*, no to ostaje samo pretpostavka.

⁸⁰ Dativni oblik *nami* u tekstu nije potvrđen, ali je, sudeći prema dativnim oblicima *vami* i *njimi*, vrlo vjerojatno postojao.

5.2.2. Posvojne zamjenice

	1. l. jd.	2. l. jd.	3. l. jd.	2. l. mn.
N	<i>moje</i>	<i>tvoj</i>	<i>ńegov, ńegova, ńegovo/ńegovi</i>	<i>vaša, vaše</i>
G	<i>moga</i>	/	<i>ńegova/ ńegovih</i>	/
D	/	/	<i>ńegovoj</i>	/
A	<i>moga, moj, moju, moje</i>	<i>tvoj, tvoju, tvoje</i>	<i>ńegovu, ńegovo/ńegove</i>	<i>vaše</i>
L	/	/	<i>ńegovih</i>	<i>vašieh</i>
I	<i>mojim</i>	<i>tvojim</i>	<i>ńegovom</i>	/

Među posvojnim zamjenicama prevladavaju one koje upućuju na prvu, drugu ili treću osobu u jednini za sva tri roda, dok je primjera za prvu, drugu ili treću osobu u množini puno manje.

Potvrđene se zamjenice svojim nastavcima ne razlikuju mnogo od standardnoga jezika; jedina je razlika sadržana u nastavcima za lokativ množine pa se umjesto danas uobičajenih lokativnih oblika *njevim* i *vašim* javljaju oblici *ńegovih* i *vašieh*. I dok je lokativni nastavak *-ih* očekivan, s obzirom da je isti nastavak dolazio i u mekoj varijanti nekadašnje zamjeničke deklinacije po kojoj su se, između ostalih, deklinirale i stare zamjenice *moi*, *tvoi*, *našb*, *vašb*, nastavak *-ieh* manje je očekivan, pogotovo stoga što među njima nema uporabne razlike. Osim u navedenim posvojnim zamjenicama ovi se nastavci pojavljuju i u množinskim lokativnim oblicima neodređene zamjenice *sav* (*svih* i *svieh*), kao i u genitivnim množinskim oblicima pridjeva mnogi (*mnozih* i *mnozieh*), i pojavljivanje jednog ili drugog nastavka nije uvjetovano rodnom zamjenice ili pridjeva. Tako u tekstu postoje sljedeći primjeri: *u skupštinah vašieh*; *slaveći Boga u svih koja bihu slišali*; *po svieh meaših ńegovih*; *na uskrišenje mnozih u Izraelu*; *misli od mnozieh sardac*. Ovdje se zapravo može govoriti, kako navodi Gabrić-Bagarić (1989), o ikavsko-ijekavskoj dvojnosti refleksa jata, što je opisano u poglavlju o fonologiji.

U analiziranome tekstu ne postoje genitivni i akuzativni oblik *mojeg(a)* već samo kontrahirani oblik *moga* koji se u akuzativu upotrebljava, kakav je slučaj i u standardnome jeziku, kada imenica na koju se odnosi označava što živo, dok se za imenice koje označavaju što neživo upotrebljava oblik *moj*. Isto pravilo vrijedi i za drugo lice jednine iako je u tekstu potvrđen samo oblik *tvoj* uz imenice koje označavaju što neživo.

Treba spomenuti i kako Bandulavić ne upotrebljava oblike *njezin* ili *njen* za treće lice jednine već se služi posvojnim genitivom. Tako o Marijinu mužu, Josipu, piše da je Josip *muž ňe*, a ne *njezin muž*. U analiziranom tekstu evanđelja nisu zabilježene zamjenice *naš* i *njihov*, ali su svakako postojale (Gabrić-Bagarić, 1989).

5.2.3. Povratno-posvojne zamjenice

	G	D	A	I
jd.	<i>svoga</i>	/	<i>svoga, svoj, svoju, svoje</i>	<i>svojim, svojom</i>
mn.	<i>svojih</i>	<i>svojim</i>	<i>svoje, svoja</i>	/

Bandulavić povratno-posvojne zamjenice upotrebljava isključivo kada se odnose na treće lice jednine ili množine i od toga pravila u analiziranome tekstu ne postoji nijedna iznimka. To zorno prikazuju sljedeći primjeri: *gredihu svi da se popišu svaki u svoj grad; Josip (...) s Marijom zaručnicom svojom; i porodi sina svoga; reče Isus učenicom svojim*. Za prvo i drugo lice jednine ili množine umjesto povratno-posvojne zamjenice uvijek se upotrebljava odgovarajuća posvojna zamjenica, što bi u standardnom jeziku bilo okarakterizirano kao jedna od češćih pogrešaka. Tako se u tekstu evanđelja pronalaze primjeri poput sljedećih: *Josipe, sinu Davidov, nemoj se bojati uzeti Mariju, zaručnicu tvoju; uzdvignite glave vaše jere se približuje odkupljenje; evo ja šaljem anđela moga; dušu moju postavlam za ovce moje*.

Kao što je bio slučaj kod posvojnih zamjenica, i povratno-posvojne poznaju samo kontrahirani oblik genitiva i akuzativa koji se upotrebljava kada se imenica na koju zamjenica upućuje odnosi na što živo. Dakle, oblik *svojeg(a)* u tekstu evanđelja nije zabilježen. Kada se imenica na koju zamjenica upućuje odnosi na što neživo, upotrebljava se akuzativni oblik *svoj* kako je to i u standardnome jeziku.

Svi potvrđeni oblici povratno-posvojnih zamjenica postoje i u standardnome jeziku. Međutim, to najvjerojatnije ne bi bilo tako da su potvrđeni i lokativ te instrumental množine. Lokativ množine vrlo bi vjerojatno glasio *svojih*, s nastavkom *-ih* koji potječe iz meke varijante zamjeničke deklinacije po kojoj se nekad deklinirala zamjenica *svoi* i koji je potvrđen kod posvojnih zamjenica, a instrumental množine vjerojatno bi glasio *svojimi*, s nastavkom *-imi* koji potječe iz iste deklinacije i koji je potvrđen u instrumentalu množine imenice *oni*.

5.2.4. Povratna zamjenica

Povratna zamjenica potvrđena je trima padežnim oblicima: genitivnim *sebe*, akuzativnim *se* i instrumentalnim *sobom*. Iz toga je očito tek to da Bandulavić poznaje i enklitičke oblike navedene zamjenice te da se ona ne razlikuje od odgovarajućih oblika u standardnome jeziku.

5.2.5. Pokazne zamjenice

		N	G	D	A	L
ovaj, ova, ovo	jd.	<i>ovi, ova, ovo</i>	<i>ovoga</i>	/	<i>ovoga, ovi,</i> <i>ovu, ovo</i>	/
	mn.	<i>ova</i>	<i>ovih, ovizih</i>	/	<i>ove, ova</i>	/
taj, ta, to	jd.	<i>to</i>	/	/	<i>to</i>	/
	mn.	/	/	/	/	/
onaj, ona, ono	jd.	<i>oni</i>	/	/	<i>onoga, ono</i>	<i>onomu</i>
	mn.	/	<i>onih</i>	<i>onim</i>	<i>one</i>	<i>onih</i>

U tekstu potvrđene pokazne zamjenice pokazuju neznatna odstupanja od standardnoga jezika. Umjesto današnjih oblika *ovaj* i *onaj* Bandulavić u nominativu jednine upotrebljava oblike *ovi* i *oni*, dok su potvrđeni oblici za ženski i srednji rod (*ova, ovo*) jednaki današnjima. U akuzativu jednine zamjenica muškoga roda upotrebljavaju se dva oblika: oblik *ovoga* kada zamjenica upućuje na imenicu koja označava što živo (*ovoga dakle, kada vidi Petar, reče Isusu*) i oblik *ovi* kada zamjenica upućuje na imenicu koja označava što neživo (*prosvitljuje svakoga čovika prihodećega na ovi svit*). Genitiv množine zanimljiv je zbog pojave oblika *ovizih* (*svi koji slišaše začudili se jesu od ovizih*) koji je tvoren rasijecanjem genitivnoga nastavka *-ih* umetkom *-zi*. Taj se oblik pojavljuje paralelno s oblikom *ovih* pa se može pretpostaviti da su se tako tvoreni oblici pojavljivali i u drugim zavisnim množinskim padežima. Tako bi uz genitivno *onih* moglo biti i *onizih*, dativno *onim* i *onizim* i sl. Od standardnoga se jezika razlikuje i lokativ množine, kao što je to (najvjerojatnije) bilo u svim dosad spomenutim zamjenicama. U tekstu je potvrđen primjer *onih*, za razliku od standardnojezičnoga *onim*. Instrumental množine nije potvrđen.

Zanimljiva je upotreba pokaznih zamjenica, ali i nekih neodređenih i odnosnih, kada upućuju na tematski dio obavijesnog ustrojstva rečenice/teksta, tj. na ono što je iz konteksta već otprije poznato, ili na nešto neodređeno. Tada se često upotrebljavaju zamjenice srednjega roda u množini u značenju jednine. Evo nekoliko primjera: *ovo jest učenik oni koji svidočanstvo pridaje od ovih i pisa ova; a ova kada se počnu činiti; uzvistite Ivanu koja ste slišali; ova u Betaniji učinena jesu; začudili se jesu od ovizih koja bihu rečena himi; slaveći Boga u svih koja bihu slišali i vidili; svaka po njemu učinena jesu; čudeći se svarhu onih koja se govorahu od nega*. Ni uz jednu od podcrtanih zamjenica ne dolazi imenica; ona se može samo pretpostavljati. Tako se zamjenicom *ova* u slijedu *ova kada se počnu činiti* može podrazumijevati neko čudesno djelo ili pojava, zamjenicama *onih* i *koja* u slijedu *čudeći se svarhu onih koja se govorahu od nega* neka moguća priča o Isusu i sl. U standardnome se jeziku takve imenice također mogu pretpostaviti jer o tome ovisi i razumijevanje teksta, ali su zamjenice koje će na njih upućivati u jednini, a ne množini. U duhu je standardnoga jezika reći ili napisati *kada se ovo počne činiti/događati*, a ne *kada se ova počnu činiti, čudeći se zbog onoga što se govorilo o njemu*, a ne *čudeći se zbog onih koja su se govorila o njemu* i sl.

5.2.6. Upitne i odnosne zamjenice

U analiziranom je tekstu jedino zamjenica *što* potvrđena i kao upitna i kao odnosna zamjenica i to samo u svom nominativnom i akuzativnom obliku *što*. Ostali padeži navedene zamjenice nisu potvrđeni. Upitna zamjenica *tko* potvrđena je samo svojim nominativnim oblikom.

U tekstu je mnogo više potvrda odnosnih nego upitnih zamjenica i one se ne razlikuju previše od standardnoga jezika. Najuočljivije odstupanje sadržano je u zamjenici *čigove*, što je nominativ množine ženskoga roda (*čigove vlastite ovce nisu*), umjesto standardnoga oblika *čije*. Iz toga se može pretpostaviti kako je nominativ jednine vjerojatno glasio *čigov*, *čigova*, *čigovo*.

Zamjenice *koji*, *koja* i *koje* potvrđene su padežnim oblicima navedenima u sljedećoj tablici.

		N	G	D	A	I
<i>koji</i>	jednina	<i>koji, koi, ki</i>	<i>koga</i>	<i>komu</i>	<i>koga, kojega</i>	/
<i>koja</i>		<i>koja</i>	/	/	<i>koju</i>	<i>kojom</i>
<i>koje</i>		<i>koje</i>	/	<i>komu</i>	<i>koje</i>	/
<i>koji</i>	množina	<i>koji, ki</i>	/	/	/	/
<i>koje</i>		<i>koje</i>	/	/	/	/
<i>koja</i>		<i>koja</i>	/	/	<i>koja</i>	/

Jedino oblik *ki* ne postoji u standardnome jeziku, a pojavljuje se u nominativu jednine i množine muškoga roda kao kontrahirani oblik također potvrđenog oblika *koji*. Ta je forma tipično čakavska te se uz štokavsku *koji* javlja, prema Gabrić-Bagarić (1989: 111), „bez neke posebne zakonomjernosti po kojoj se može očekivati pojava jedne ili druge.“ Potvrđeno je i nekoliko primjera gdje Bandulavić izostavlja znak *j* pa umjesto *koji* piše *koi*, ali tu je riječ samo o različitom grafijskom prikazu.

U akuzativu jednine pojavljuje se, uz oblik *koga*, i nekontrahirani oblik *kojega*. On se u analiziranom tekstu javlja samo jedanput, dok se oblik *koga* pojavljuje više puta, no bez međusobne razlike u upotrebi. Evo dvaju primjera koji to potvrđuju. U jednom se evanđelju navodi kako se Isus obraćao svećeničkim poglavarima te spomenuo, između ostaloga, i krv *Zakarie sina Barahijina kojega ubiste meu carkvom i otarom*, a već se u sljedećem evanđelju spominje kako je Petar ugledao *onoga učenika koga ljublaše Isus*. U oba se slučaja radi o akuzativu zamjenice koja upućuje na određenu mušku osobu i nema valjanoga objašnjenja zašto se u jednom slučaju upotrebljava nekontrahirani, a u drugom kontrahirani oblik osim onoga da se ta dva oblika upotrebljavaju potpuno ravnopravno i proizvoljno, kao što je to i u već spomenutom odnosu *koji – ki*. U genitivu i dativu jednine potvrđeni su samo kontrahirani oblici zamjenica (*koga* i *komu*).

Množinskih oblika odnosnih zamjenica potvrđeno je vrlo malo. Sudeći prema množini ostalih zamjenica, mala je vjerojatnost takve podudarnosti odnosnih zamjenica sa standardnim jezikom kakva je zabilježena u jednini. Lokativ množine mogao je glasiti *kojih*, instrumental *kojimi*, no kako za to nema potvrda u tekstu, ništa se sigurno ne može tvrditi.

Zanimljiva je upotreba zamjenice *koji* kada dolazi na početku nove rečenice, a odnosi se na imenicu iz prethodne rečenice. Evo primjera: *Evo, anđeo Gospodnji javi se u sni Josipu*

u Egiptu govoreći: ustani i uzmi ditića i mater njegovu i pojdi u zemlju izraelsku jere su umarli koji iskahu dušu ditića. Koji, ustavši, uze ditića i mater njegovu i pride u zemlju izraelsku. Slično je i u sljedećem primjeru: Tada Irud, zazvavši kralje, (...) reče: *pojđite i upitajte pomljivo od ditića i kada najдете, odgovorite meni da i ja prišadši poklonim se nemu.* Koji, kako slišaše kralja, odtidoše. U prvom je primjeru zamjenica *koi* u nominativu jednine i odnosi se na Josipa, a u drugom je u nominativu množine i odnosi se na kraljeve. Umjesto zamjenice *koi*, u prvom primjeru, mogla se upotrijebiti imenica *Josip* ili zamjenica *on* koju Bandulavić poznaje, kao što se i, u drugom primjeru, mogla upotrijebiti imenica *kralji* ili zamjenica *oni* koju Bandulavić također poznaje. Zamjenica *oni* upotrijebljena je u sljedećem primjeru: *Isus reče nim: (...) I blažen jest koji ne bude smućen u meni. A oni tada odtišadši, poče Isus govoriti množtvu od Ivana.* Iz navedenih se primjera razaznaje da je Bandulavić u takvim situacijama mogao upotrebljavati osobnu zamjenicu, ali se koristio i odnosnom zamjenicom, što nije u skladu sa zakonitostima standardnoga jezika.

5.2.7. Neodređene zamjenice

U tekstu evanđelja različitim su padežnim oblicima potvrđene ukupno četiri neodređene zamjenice: *svaki/svaka/svako*, *vas/sva/sve*, *ništar* i *kigodir*. Zamjenica *svaki* potvrđena je nominativom (*svaki*) i akuzativom (*svakoga*) jednine, zamjenica *svaka* nominativom (*svaka*) jednine, a zamjenica *svako* nominativom (*svaka*) i akuzativom (*svaka*) množine. Zamjenica *vas* potvrđena je nominativom (*vas*) i dativom (*svemu*) jednine te nominativom (*svi*), dativom (*svim*), akuzativom (*sve*) i lokativom (*svieh*) množine. Zamjenica *sva* potvrđena je akuzativom (*svu*) jednine i akuzativom (*sve*) množine, a zamjenica *sve* akuzativom (*sva*) i lokativom (*svih*) množine.

Nekoliko je razlika u odnosu na standardni jezik. Standardna zamjenica *sav* predstavljena je oblikom *vas*. Ta je zamjenica u staroslavenskome jeziku glasila *vъsbъ*, a oblik *vas* nastao je nakon što se finalni *ъ* reducirao, a medijalni vokalizirao. Za razliku od tako nastalog nominativa jednine, u ostalim se padežima, izuzevši akuzativ jednine koji je također glasio *vas*, *ъ* reducirao, nakon čega je došlo do metateze konsonanata *v* i *s*, pa je od prvotnog, primjera radi, dativnog *vъsemu* nastalo *svemu*. Tako dobiveni oblici nalaze se i u Bandulavićevu tekstu.

Od standardnoga jezika odstupa i lokativ množine koji je ovdje potvrđen oblicima *svieh* (lokativ množine zamjenice *vas*) i *svih* (lokativ množine zamjenice *sve*). U poglavlju o

posvojnim zamjenicama već je spomenuto kako je riječ, prema Gabrić-Bagarić (1989), o ikavsko-ijekavskoj dvojnosti nastavaka ovih zamjenica koje je Bandulavić upotrebljavao proizvoljno.

Ostali potvrđeni oblici podudarni su s odgovarajućim oblicima standardnoga jezika.

Kao kod pokaznih i odnosnih zamjenica, i kod neodređenih postoje primjeri upotrebe srednjeg roda množine zamjenica, za razliku od standardnog jezika u kojem se upotrebljava jednina zamjenica, kada se govori o nečemu u tekstu otprije poznatom ili neodređenom. To se odnosi na množinske oblike zamjenice srednjega roda *svako* koja takvim oblikom u jednini nije potvrđena. Evo dvaju primjera: *Ovo biše u počelo pri Bogu. Svaka po njemu učinjena jesu (...); I kada svaršiše svaka po zakonu Gospodinovu, vratiše se u Galileju (...)*. U prvom je primjeru zamjenica u nominativu, a u drugome u akuzativu množine. Kada bi se navedene rečenice uskladile sa standardnim jezikom, množina bi postala jednina, promijenila bi se i zamjenica te bi nove rečenice glasile: *Sve je po njemu učinjeno (...); I kada svršiše sve po zakonu Gospodinovu, vratiše se u Galileju (...)*. Dakle, zamjenica *svako* zamijenila bi se zamjenicom *sve*.

Zamjenica *ništar* potvrđena je svojim nominativnim oblikom (*ništar*), a zamjenica *kigodir*, tvorena spojem odnosne zamjenice *ki* i čestice *god*, nominativom množine (*kigodir*). Navedene se zamjenice pojavljuju unutar istoga evanđelja i reprezentativni su primjeri rotacizma, o čemu je više rečeno u poglavlju o fonologiji.

Specifičnost zamjenice *ništar* očituje se i u njezinom vezivanju uz nenegirani glagol. U tekstu tako piše kako *brez njega ništar je učineno*. Tu se očituje razlika u odnosu na standardni jezik u kojemu se uz zamjenicu *ništa* može pojaviti samo glagol u negaciji, stoga će u standardnome jeziku ova rečenica glasiti: *bez njega ništa nije učinjeno*.

5.3. Pridjevi

Kategorija pridjeva ne donosi prevelika odstupanja od standardnoga jezika. Najveće se razlike primjećuju u potvrđenim oblicima lokativa i instrumentala množine koji čuvaju starije jezično stanje. Zastupljeni su i određeni i neodređeni oblik pridjeva, što je najuočljivije u oblicima pridjeva muškoga roda.

5.3.1. Pridjevi muškoga roda

a) jednina

jd.	padežni nastavci	primjeri
N	-Ø	<i>dostojan, pravedan</i>
	-i	<i>Gospodni, dobri</i>
G	-oga	<i>svetoga, pravednoga</i>
	-ega	<i>vapijućega</i>
	-a	<i>Zakarijina, Aserova</i>
D	-omu	<i>žudijskomu</i>
A	-oga	<i>jedinorođenoga</i>
	-ega	<i>Božjega</i>
	-i	<i>Gospodni</i>
	-a	<i>obučena, puna</i>
	-Ø	<i>spasen, Davidov</i>
V	-Ø	<i>Davidov</i>
	-i	<i>žudijski</i>
L	-omu	<i>žudijskomu</i>
	-emu	<i>govorećemu</i>
	-u	<i>Davidovu, Gospodinovu</i>
I	-im	<i>velikim, izraelskim</i>

Tvorba jedninskih oblika pridjeva muškoga roda uvjetovana je načinom na koji se određuje imenica uz koju pridjev stoji, stoga se u tekstu evanđelja pronalaze različiti nastavci za iste padeže, ovisno o tome radi li se o određenom ili neodređenom obliku pridjeva.

Nominativ jednine najpotvrđeniji je padež. Tvori se nultim nastavkom kod neodređenih, a nastavkom *-i* kod određenih pridjeva.

Genitiv jednine određenih pridjeva tvori se nastavkom *-oga* ako osnova riječi završava na nepalatalni suglasnik te nastavkom *-ega* ako osnova završava na palatalni suglasnik, čime se podudara s genitivom jednine određenih oblika pridjeva u standardnome jeziku. Od standardnoga se jezika ne razlikuje ni genitiv neodređenih pridjeva koji se tvori nastavkom *-a*.

Dativ jednine potvrđen je samo oblikom *žudijskomu*, što je određeni oblik pridjeva muškoga roda. Ovaj se posvojni pridjev tvori nastavkom *-ski* te kao takav, kakav je slučaj i u standardnome jeziku, postoji samo u određenom obliku.

Akuzativ jednine tvori se najvećim brojem različitih nastavaka, ovisno o određenosti/neodređenosti pridjeva i živosti/neživosti sadržaja imenice kojoj se pridjev pridjeva. Tako je akuzativ određenih pridjeva jednak genitivu i tvori se nastavcima *-oga* (kada osnova riječi završava nepalatalom) ili *-ega* (kada osnova riječi završava palatalom) ako imenica uz koju pridjev stoji označava što živo (*sina Božjega*), ili je jednak nominativu ako imenica označava što neživo pa se tvori nastavkom *-i* (*put Gospodni*). Ovakva je raspodjela padežnih nastavaka prisutna i kod neodređenih pridjeva pa se akuzativ pridjeva koji stoji uz imenicu koja označava što živo tvori nastavkom *-a* (*čovika mehkimi obučena*), dok se akuzativ pridjeva koji stoji uz imenicu koja označava što neživo tvori nultim nastavkom (*grad Davidov*).

Vokativ jednine, kako kaže Gabrić-Bagarić (1989: 114), „nalazimo u tzv. pobožnim zazivima, gdje se javlja pridjev *zdrav*: zdrav kralju žudijski; gdje imamo eliziju glagolskog dijela, jer bi rečenica trebala glasiti: zdrav budi kralju žudijski.“ U analiziranome tekstu pridjev *zdrav* nije potvrđen nijednim padežnim oblikom, pa tako ni vokativnim, ali je potvrđen vokativni oblik *Davidov* u prvoj glavi Matejeva evanđelja⁸¹: *evo Anđeo Gospodni javi se u sni ņemu, govoreći: Josipe, sinu Davidov, nemoj se bojati (...)*. Gabrić-Bagarić (1989: 114) dalje ističe: „Stari vok. sg. neodređenog vida zadržao se upravo zato što se radi o pobožnoj frazi nepodložnoj izmjenama.“ Međutim, ovdje je u najmanju ruku upitno predstavlja li pridjev *zdrav* u formulaciji *zdrav kralju žudijski* doista vokativni, a ne nominativni oblik. Budući da i sama autorica spominje elidirani imperativ *budi*, nameće se

⁸¹ Usp. s Mt 1, 20 u Kaštelan i Bonaventura (1983).

zaključak kako funkciju vokativa ostvaruje izraz *kralju žudijski*, dok se pridjevnim oblikom *zdrav* primarno ne obraća već se iskazuju dobre želje, a zapravo ironične, Isusu Kristu. Standardnojezični vokativ u pismu se odvaja zarezom pa bi takva rečenica glasila *Zdrav (budi), kralju židovski!* ili, što je uobičajeno u današnjim crkvenim čitanjima, *Zdravo, kralju židovski!*⁸² U analiziranu tekstu uz neodređeni oblik *Davidov* javlja se i vokativni određeni oblik *žudijski* te oba oblika dolaze u pobožnim zazivima, koje spominje i Gabrić-Bagarić (1989), no oni nisu vezani uz pridjev *zdrav*: Josipu se riječima *Josipe, sinu Davidov* obraća anđeo, a proročke su riječi *Betleme, grade žudijski*. Neodređeni oblik *Davidov* tvoren je nultim nastavkom, a određeni oblik *žudijski* nastavkom *-i*, što je karakteristično i za standardni jezik.

Lokativ jednine određenih pridjeva tvori se nastavkom *-omu* kada osnova riječi završava nepalatalnim suglasnikom, odnosno nastavkom *-emu* kada osnova riječi završava palatalnim suglasnikom, dok se lokativ neodređenih pridjeva tvori nastavkom *-u*. Na identičan se način lokativ jednine tvori i u standardnome jeziku.

Instrumental jednine tvori se, kao i u standardnome jeziku, nastavkom *-im*.

b) množina

jd.	padežni nastavci	primjeri
N	<i>-i</i>	<i>slipi, hromi</i>
G	<i>-ih</i>	<i>množih</i>
D	<i>-im</i>	<i>popovskim</i>
A	<i>-e</i>	<i>ravne, popovske</i>
L	<i>-ih</i>	<i>množih, žudijskih</i>
I	<i>-imi</i>	<i>popovskimi</i>

Množinski oblici pridjeva muškoga roda od standardnoga se jezika razlikuju samo lokativnim i instrumentalnim padežnim nastavcima. Nominativ se tvori nastavkom *-i*, genitiv nastavkom *-ih*, dativ nastavkom *-im*, akuzativ nastavkom *-e*, a vokativni oblik u tekstu nije potvrđen. Ti su padežni nastavci uobičajeni u standardnome jeziku, ali su zabilježeni i u množinskim oblicima određenih (složenih) pridjeva staroslavenskoga jezika (Damjanović, 2005).

⁸² Usp. s Iv 19, 3 u Kaštelan i Bonaventura (1983).

Nastavci za lokativ i instrumental množine vjerno odražavaju starije stanje. Lokativni nastavak *-ih* i instrumentalni *-imi* uobičajeni su u istim padežima staroslavenskih pridjeva, za razliku od standardnoga jezika gdje su nastavkom *-im* izjednačeni dativni, lokativni i instrumentalni oblik.

5.3.2. Pridjevi srednjega roda

a) jednina

jd.	padežni nastavci	primjeri
N	<i>-e</i>	<i>Božje</i>
	<i>-o</i>	<i>istino, rođeno</i>
G	<i>-oga</i>	<i>morskoga, muškoga</i>
A	<i>-e</i>	<i>Božje</i>
	<i>-o</i>	<i>veliko, izraelsko</i>

Pridjevi srednjega roda jednine svojim nastavcima u trima potvrđenim padežima ne odstupaju od standardnoga jezika. Nominativ i akuzativ tvore se dvama nastavcima, ovisno o tome završava li osnova riječi palatalom (nastavak *-e*) ili nepalatalom (nastavak *-o*) i oblikom se međusobno ne razlikuju.

Genitiv je u tekstu potvrđen samo primjerima s nepalatalnim osnovama pa je tako zabilježen padežni nastavak *-oga*, ali je, sudeći prema primjerima pridjeva muškoga roda, postojao i padežni nastavak *-ega* u pridjevima s palatalnim osnovama.

Zanimljiv je pridjev *istino* koji se od standardnog oblika *istinito* razlikuje tvorbom: na korijen riječi ne dodaje se sufiks *-it*, već odmah gramatički morfem (*-o*): *znamo da istino jest svidočanstvo negovo*.⁸³ Takav je tvorbeni obrazac potvrđen i nominativom jednine ženskog roda istog pridjeva koji glasi *istina*, a ne *istinita*.

⁸³ Usp. s Iv 21, 24 u Kaštelan i Bonaventura (1983).

b) množina

jd.	padežni nastavci	primjeri
N	<i>-a</i>	<i>opaka, oštra</i>
G	<i>-ieh</i>	<i>mnozieh</i>
A	<i>-a</i>	<i>Isukarstova, mnoga</i>
L	<i>-ih</i>	<i>višnih</i>
I	<i>-imi</i>	<i>mehkimi</i>

Množinski oblici pridjeva srednjega roda, kao što je to i kod množine pridjeva muškoga roda, od standardnoga se jezika razlikuju, a sa staroslavenskim podudaraju svojim lokativnim i instrumentalnim padežnim nastavcima. Lokativni je nastavak *-ih*, a instrumentalni *-imi*.

Primjer lokativa množine *višnih* zanimljiv je zbog toga što se u tekstu evanđelja pojavljuje upravo kao pridjev na mjestu gdje se danas u crkvenim čitanjima javlja imenica. Tako se u Lukinu evanđelju čita *slava u višnih Bogu* umjesto danas uobičajenog *slava Bogu na visini*.⁸⁴

Nominativ i akuzativ tvore se, kao i u standardnome jeziku, nastavkom *-a*, dok je genitiv potvrđen samo primjerom *mnozieh* gdje je zabilježen nastavak *-ieh*. Međutim, kako ističe Gabrić-Bagarić (1989), u tekstu evanđelja prisutna je ikavsko-ijekavska dvostrukost u fleksivnim morfemima, stoga se može govoriti, kao i kod genitiva množine pridjeva muškoga roda, o nastavku *-ih*.⁸⁵

⁸⁴ Usp. s Lk 2, 14 u Kaštelan i Bonaventura (1983).

⁸⁵ V. primjere ovakvih dvostrukosti u poglavlju o posvojnim i neodređenim zamjenicama.

5.3.3. Pridjevi ženskoga roda

a) jednina

jd.	padežni nastavci	primjeri
N	<i>-a</i>	<i>ljudska, zaručena</i>
G	<i>-e</i>	<i>trakonitske, dobre</i>
A	<i>-u</i>	<i>jordansku, istu</i>
I	<i>-om</i>	<i>velikom, prisobnon</i>

Pridjevi ženskog roda jednine potvrđenim se padežnim nastavcima podudaraju sa standardnim jezikom, stoga i ne zahtijevaju poseban komentar.

Instrumentalni oblik pridjeva *prisobna*, u značenju *trudna*⁸⁶, u tekstu evanđelja ne glasi *prisobnom* već *prisobnon*: *I uzide tada Josip iz Galileje (...) da se zapiše s Marijom zaručnicom svojom prisobnon*. Budući da je instrumentalni nastavak *-on* zabilježen samo u ovome primjeru pridjeva ženskoga roda, a nema ga ni u instrumentalu jednine imenica ženskoga roda, najvjerojatnije je riječ o omašci, tim više što oblik *prisobnon* dolazi u slijedu imenskih riječi u instrumentalu tvorenih nastavkom *-om*: *Marijom zaručnicom svojom prisobnon*. Gabrić-Bagarić (1989) je, proučavajući podrijetlo leksema u Bandulavićeve lekcionaru, leksem *prisobna* svrstala u skupinu leksema koji se pojavljuju u starijim lekcionarima, a kod kasnijih se pisaca rijetko susreću⁸⁷.

b) množina

jd.	padežni nastavci	primjeri
N	<i>-e</i>	<i>nebeske, vlastite</i>
A	<i>-e</i>	<i>upravne, noćne</i>
L	<i>-ih</i>	<i>kraļevih</i>

Ženski rod množine pridjeva potvrđen je svega trima padežima od kojih su nominativni i akuzativni oblici jednaki onima u standardnome jeziku, dok je lokativni

⁸⁶ V. Voltić (1802).

⁸⁷ V. Gabrić-Bagarić (1989, 2002).

nastavak, kao što je to bilo i u staroslavenskome jeziku, jednak nastavku lokativa množine pridjeva muškoga i srednjega roda, čime je očuvano starije jezično stanje.

Lokativ množine neodređenog pridjeva kraljev glasi *kraljevih: koji se mehkimi oblače u kućah kraljevih jesu*. Prema nastavku pridjeva i padežnom obliku imenice uz koju se veže jasno je da se radi o lokativu množine, no u odnosu na standardni jezik zanimljiv je sam izbor neodređenog pridjeva. Suvremeni prijevodi Biblije na ovome mjestu donose određeni oblik pridjeva: ljudi što se raskošno odijevaju borave u kraljevskim dvorima⁸⁸.

5.3.4. Komparativ i superlativ

U analiziranom tekstu komparativ pridjeva nije potvrđen, dok je superlativ potvrđen samo oblikom *najmañši*. Iz toga se može zaključiti kako se superlativ tvorio kao što se tvori i u standardnome jeziku: spojem prefiksa *naj-* i komparativa pridjeva.

Navedeni primjer ukazuje i na mogućnost postojanja komparativnog oblika *mañši*, no Gabrić-Bagarić (1989: 117) navodi kako je taj oblik registriran samo kao dio superlativa iako u tekstu „nalazimo i forme sa starijim oblikom komparativa s nastavkom -š.“

5.3.5. Posvojni pridjevi

Analizirani tekst evanđelja sadrži priličan broj posvojnih pridjeva, potvrđenih u svim padežima jednine te nominativu, akuzativu i lokativu množine, koji se mogu podijeliti na određene i neodređene oblike pridjeva.

Određeni oblici tvore se sufiksima *-ji* (*Gospodñi, Božji*) i *-ski* (*galilejski, jordanski, izraelski*), a neodređeni sufiksima *-ov* (*Isusov, Davidov*) i *-in* (*Zakarijin, Barahijin*). Posvojni pridjev izveden od imenice *Gospodin* pojavljuje se i u određenom i u neodređenom obliku pa se tako tvori nastavkom *-ji* (*Gospodñi*) i nastavkom *-ov* (*Gospodinov*).

Neki se pridjevi onomastički razlikuju od svog danas uobičajenog oblika pa se tako u tekstu može pročitati *žudijski* umjesto *židovski*, *trakonitska* umjesto *trahonitidska*, *Zakarijin* umjesto *Zaharijin*, *sirinskoga* umjesto *sirijskoga*, *Irudova* umjesto *Herodova*, a paralelno uz oblik *Isusov* postoji i oblik *Isukarstov*.

⁸⁸ V. Mt 11, 8 u Kaštelan i Bonaventura (1983).

5.4. Glagoli

5.4.1. Infinitiv

Infinitiv u analiziranom tekstu, kao i u standardnome jeziku, završava nastavkom *-ti* ili *-ći*. Nastavak *-ti* (*činiti, priti*) češći je od nastavka *-ći* koji se u tekstu javlja samo jednom (*izajći*). Zabilježen je i jedan apokopirani infinitiv (*mimojt*).

5.4.2. Present

U Bandulavićevu tekstu evanđelja većina je prezentskih oblika tvorena četirima skupinama nastavaka. Riječ je o *am*-skupini, *em*-skupini, *jem*-skupini i *im*-skupini, ovdje tako nazvanima prema nastavku za 1. lice jednine prezenta. Budući da se i u standardnome jeziku prezent oblikuje ovim skupinama nastavaka, primjeri iz navedene tablice u tom smislu ne zahtijevaju dodatan komentar⁸⁹.

jd.	<i>-am</i>	<i>-em</i>	<i>-jem</i>	<i>-im</i>
1. lice	<i>znam, postavlam</i>	<i>pridem, rečem</i>	<i>šajem, poznajem</i>	<i>karstim, poklonim se</i>
2. lice	<i>imaš</i>	/	<i>ubiješ, kamenuješ</i>	<i>govoriš, karstiš</i>
3. lice	<i>pribiva, skuplja</i>	<i>izvede, pobigne</i>	<i>giblje, skaže</i>	<i>pogubi, porodi</i>
mn.				
1. lice	<i>čekamo, damo</i>	/	/	/
2. lice	<i>znate</i>	<i>propnete, najdete</i>	<i>ubijete</i>	<i>progonite</i>
3. lice	<i>izvađaju, očistaju se</i>	<i>počnu</i>	<i>viruju, poznaju</i>	<i>vide, hode</i>

Različitost u odnosu na standardni jezik predstavlja 1. lice jednine prezenta glagola *govoriti* koji glasi *govoru*. Nastavak *-u* u 1. licu jednine u analiziranom se tekstu još javlja kod glagola *htjeti* (*hoću*), no takav se oblik podudara sa standardnojezičnim, za razliku od oblika *govoru*. Gabrić-Bagarić (1989: 123) ističe kako kod Bandulavića nastavak *-u* u 1. licu jednine prezenta najčešće „imaju glagoli *govoriti* i *moliti*, što je svakako uvjetovano literarnim utjecajem.“

⁸⁹ Međutim, to se ne odnosi na pripadnost pojedinih glagola određenim glagolskim vrstama.

Jedini trag staroslavenskoga jezika⁹⁰, nezabilježen u standardnome jeziku, sadržan je u 3. licu jednine i 3. licu množine prezenta s nastavkom *-t*, koji je potvrđen dvama primjerima: *projdet* (3. l. jd.) i *pridut* (3. l. mn.). U takvim bi se primjerima moglo govoriti i o pleonastičnoj konstrukciji s obzirom na to da se nastavak *-t*, koji donosi informaciju o 3. licu jednine ili množine prezenta, veže na već gotov oblik tog lica prezenta, što se zaključuje po postojanju oblika poput *izvede*, *pobigne* (3. l. jd.) ili *počnu* (3. l. mn.) koji su tvoreni jednakom skupinom nastavaka kao i oblici *projdet* i *pridut* i svršenog su vida, ali ne sadrže finalno *-t*. Gabrić-Bagarić (1989: 124) navodi da „u jednom broju slučajeva prezentom s nastavkom *-t* izriče se buduća radnja, (...) no u znatnom postotku pojavljuje se pravo prezentsko značenje, najčešće kod imperfektivnih glagola.“ Međutim, primjeri pronađeni u analiziranome tekstu svršenog su vida i predstavljaju futurski prezent: *i tvoju istu dušu projdet mač da se očituju misli od mnozieh sardac*; (...) *uistinu govoru vami: pridut svaka ova svarhu naroda ovoga*. Iz navedenih je rečenica očito kako se ovim prezentskim oblicima zapravo izriče buduća radnja.

Drugačiji oblik prezenta pojedinih glagola u odnosu na standardni jezik može proizlaziti iz njihove pripadnosti drugačijim glagolskim vrstama. Tako 3. lice jednine prezenta standardnojezičnog glagola *približavati* u analiziranome tekstu glasi *približuje*, što bi upućivalo na to da infinitiv kod Bandulavića ne glasi *približavati* već *približivati*. Međutim, u analiziranome tekstu infinitiv na *-ivati* nije potvrđen, a i Gabrić-Bagarić (1989) navodi kako on kod Bandulavića uopće nije registriran iako prezentski oblici, kao što su u tekstu pronađeni *navištujem*, *prosvitljuje*, *rastarkuje*, na njega upućuju. Zapravo je sufiks *-ivati*, na mjestima gdje je u standardnome jeziku uobičajen, zamijenjen sufiksima *-ovati/-evati*, što je vidljivo iz oblika 3. lica jednine imperfekta *ispitovaše* i *sahrañevaše*⁹¹ čiji bi infinitivi glasili *ispitovati* i *sahranjevati*, a ne *ispitivati* i *sahranjivati*. I Gabrić-Bagarić (1989) navodi kako se kod Bandulavića brojni iterativni glagoli (npr. *ispitovati*) tvore sufiksima *-ovati/-evati*. Prema tome, infinitiv glagola čiji je jedan prezentski oblik *približuje* ne glasi *približivati* već najvjerojatnije *približevati*, no, bez obzira na oblik infinitiva, oblik *približuje* ukazuje na to da se ovaj glagol ne spreže po zakonitostima četvrtoga razreda pete vrste, kakav je slučaj u standardnome jeziku, nego po onima šeste glagolske vrste.

⁹⁰ U staroslavenskom se jeziku 3. l. jd. prezenta tvorilo nastavkom *-tъ*, a 3. l. mn. nastavcima *-otъ* ili *-etъ*, ovisno o tome radi li se o glagolima s tematskim morfemom *-e* ili tematskim morfemom *-i* (Damjanović, 2005).

⁹¹ V. poglavlje o imperfektu.

Oblik *uskrišuju* također bi dolazio od glagola na *-ivati* (*uskrišivati*), no infinitiv je najvjerojatnije glasio *uskriševati*. Međutim, konjugacija na kakvu upućuje 3. lice množine prezenta *uskrišuju* postoji i u standardnome jeziku gdje isti prezentski oblik glasi *uskrisuju*. Ipak, Bandulavićevo *uskrišuju* i standardnojezično *uskrisuju* razlikuju se po (ne)prijelaznosti glagolske radnje: *uskrisuju* je prijelazni (*uskrisivati* koga/što), a *uskrišuju* neprijelazni oblik ((...) *glusi slišaju, martvi uskrišuju, ubozi pripovijaju* (...)). U standardnome jeziku ne postoji odgovarajući oblik koji bi mogao zamijeniti glagolski dio konstrukcije *martvi uskrišuju* jer je oblik *uskrišuju*, osim što je neprijelazan, i nesvršen, a standardni jezik ne poznaje glagol istoga značenja koji bi bio i neprijelazan i nesvršen: glagol *uskrsnuti* može biti i prijelazan i neprijelazan, ali je svršen, dok su glagoli *uskrisiti* i *uskrisivati* prijelazni, kao i glagol *uskrsavati*.

Pozornost privlače oblici 3. lica množine prezenta *izvađaju* (*Vidite smokvenicu i sva stabla: kada jurve izvađaju iz sebe plod, znajte da blizu jest lito.*) i *očistaju se* (*Slipi vide, hromi hode, gubavi se očistaju* (...)). Navedeni oblici upućuju na nesvršene glagole *izvađati* i *očistiti se* koji bi se sprežali po prvom razredu pete glagolske vrste, a u standardnome jeziku ne postoje. Umjesto takvih nesvršenih oblika standardni jezik poznaje samo svršene glagole *izvaditi* i *očistiti se* koji se sprežu po zakonitostima četvrte glagolske vrste, a oblicima 3. lica množine prezenta njihovih nesvršenih parnjaka *vaditi* i *čistiti se*, koji se sprežu po istoj glagolskoj vrsti, ostvaruje se značenje u tekstu predstavljeno oblicima *izvađaju* i *očistaju se*.

Svojom se konjugacijom od standardnoga jezika razlikuju i glagoli *umirati* i *zatajati*, koji u tekstu nisu potvrđeni ovako oblikovanim infinitivima, već oblikom 3. lica jednine prezenta (*umira* i *zataja*). Ti oblici upućuju na njihovu konjugaciju po prvom razredu pete glagolske vrste, što se razlikuje od konjugacije glagola *umirati* po trećem razredu pete vrste i *zatajiti* po četvrtoj glagolskoj vrsti u standardnome jeziku.

Od standardnoga jezika odstupaju i oblici 3. lica jednine prezenta *tribuje* i *potribuje*, koji upućuju na infinitive izvedene sufiksom *-ovati* (*tribovati* i *potribovati*), a time i konjugaciju po šestoj glagolskoj vrsti. Oblici glagola *tribati*, koji bi se sprežao po četvrtoj glagolskoj vrsti, u tekstu nisu potvrđeni.

Zanimljivo je i 3. lice jednine prezenta glagola *gibati* koje glasi *gibļe*. Oblik *gibļe* u standardnome jeziku postoji, ali kao 3. lice jednine prezenta povratnog glagola *gibati se*, koji može glasiti i *giba se* tako da je ovdje prisutna dvostrukost: *gibļe se* i *giba se*. Međutim, prijelazni glagol *gibati* (*gibati što, gibati čime*) u 3. licu jednine prezenta javlja se samo oblikom *giba*. Suprotno tome, 3. lice jednine prezenta glagola *gibati* u Bandulavićevu je tekstu ostvareno oblikom *gibļe*: *Što ste izašli u pustiņu viditi? Jeda tarst kojom vitar gibļe?*

To znači da se prijelazni glagol *gibati* u tekstu spreže po drugom, a ne prvom razredu pete glagolske vrste kakav je slučaj u standardnome jeziku.

5.4.2.1. Prezent glagola biti

jd.	jesni oblici glagola biti	niječni oblici glagola biti
1. lice	<i>jesam, sam, budem</i>	<i>nisam</i>
2. lice	<i>jesi, si</i>	<i>nijesi, nisi</i>
3. lice	<i>jest, je, bude</i>	<i>nije</i>
mn.	/	/
1. lice	<i>jesu</i>	<i>nisu</i>

Potvrđeni oblici prezenta glagola biti (*jesam* – naglašeni nesvršeni prezent, *sam* – nenaglašeni nesvršeni prezent, *budem* – svršeni prezent) podudaraju se s onima u standardnome jeziku i u jesnoj i u niječnoj formi, pri čemu treba istaknuti oblik *nijesi* za 2. lice jednine⁹² koji se pojavljuje paralelno s oblikom *nisi*. Razlika između oblika *nijesi* i *nisi* leži u ijekavskom odnosno ikavskom refleksu jata⁹³.

Niječni oblik 3. lica jednine prezenta glagola *biti* (*nije*) potvrđen je i u značenju standardnojezičnog glagola *nemati* (*Rahel (...) ne hti se utišiti jere jih nije*) koji u analiziranom tekstu, osim navedenim oblikom glagola *biti*, nije potvrđen.

⁹² Barić et al. (1997) oblik *nijesi* etiketiraju kao rjeđu varijantu zanijekanoga oblika nesvršenoga prezenta glagola *biti*.

⁹³ V. poglavlje o refleksu jata u dijelu rada koji se bavi fonologijom.

5.4.3. Imperfekt

Sudeći prema u tekstu potvrđenim primjerima, tvorba imperfekta u najvećem se broju glagola kod Bandulavića previše⁹⁴ ne razlikuje od tvorbe u standardnome jeziku. Imperfekt se u analiziranom tekstu uglavnom tvori proširivanjem prezentske ili infinitivne⁹⁵ osnove glagola nastavcima *-ah*, *-jah* ili *-ijah*⁹⁶, a takav je postupak i u standardnome jeziku.

jd.	nastavci	primjeri
3. lice	<i>-aše</i>	<i>sahrañevaše, govoraše</i>
	<i>-jaše</i>	<i>lubljaše, odhodaše</i>
	<i>-ijaše</i>	<i>rastijaše</i>
mn.		
1. lice	<i>-hmo</i>	<i>iskahmo</i>
2. lice	<i>-hote</i>	<i>iskahote</i>
3. lice	<i>-ahu</i>	<i>čekahu, slišahu</i>
	<i>-jahu</i>	<i>čudahu se</i>
	<i>-ihu</i>	<i>gredihu, znadihu</i>

Najviše je potvrđenih primjera imperfekta za 3. lice jednine i množine. 1. i 2. lice jednine uopće nisu potvrđeni, dok su 1. i 2. lice množine potvrđeni samo jednim primjerom. Gabrić-Bagarić (1989: 128) otkriva uzroke takve raspodjele kada ističe da se „u evanđeoskim tekstovima pripovijeda (...) nešto što se dogodilo 3. licu, dok je 1. lice, odnosno doživljena imperfektivna radnja, ograničena na dijalog u okviru parabola, primjera i epistola. Iz istih razloga ograničen je i broj primjera za 2. lice singulara i plurala.“

1. i 2. lice množine imperfekta svojim se nastavcima razlikuju od standardnoga jezika. 1. lice potvrđeno je oblikom *iskahmo*, a 2. lice oblikom *iskahote*. Nastavak *-hmo*, kako navodi Gabrić-Bagarić (1989), rijetko se pojavljuje; najčešće se 1. lice tvori nastavkom *-homo*, dok u 2. licu uvijek dolazi nastavak *-hote*.

⁹⁴ Najveća razlika proizlazi iz nastavaka za 1. i 2. lice množine.

⁹⁵ Npr., svi glagoli na *-evati/-ovati*, tj. glagoli koji se sprežu po šestoj glagolskoj vrsti, imperfekt tvore od infinitivne osnove.

⁹⁶ Riječ je o nastavcima za prvo lice jednine imperfekta.

3. lice množine imperfekta potvrđeno je i oblicima s nastavkom *-ihu* (*gredihu* i *znadihu*). Riječ je o tzv. čakavskom imperfektu, izvedenom nastavkom *-êh*⁹⁷. Budući da je *ê* u navedenim primjerima dao *i*, oblik 3. lica množine imperfekta glasi *gredihu*, a ne *gredehu*⁹⁸.

Imperfekt glagola biti potvrđen je oblicima *biše* (3. lice jednine) i *bihu* (3. lice množine), koji upućuju na standardnojezične oblike *bješe*, odnosno *bjehu*, dok oblici *bijaše* i *bijahu* u tekstu nisu potvrđeni.

5.4.4. Aorist

Aorist se u standardnome jeziku tvori dodavanjem dviju mogućih skupina nastavaka na infinitivnu osnovu, ovisno o tome završava li ona suglasnikom ili samoglasnikom. Na infinitivnu osnovu koja završava suglasnikom dodaju se nastavci *-oh/-e/-e/-osmo/-oste/-oše* (poredano od 1. lica jednine do 3. lica množine), dok se na onu koja završava samoglasnikom dodaju nastavci *-h/-Ø/-Ø/-sno/-ste/-še*. Na isti se način aorist tvori i u Bandulavićevu tekstu evanđelja.

jd.	nastavci	primjeri
1. lice	<i>-h</i>	<i>zazvah</i>
3. lice	<i>-Ø</i>	<i>poče, ispovidi, ispita</i>
	<i>-e</i>	<i>reče, pride, izajde</i>
mn.		
1. lice	<i>-sno</i>	<i>vidismo</i>
2. lice	<i>-ste</i>	<i>ubiste</i>
3. lice	<i>-še</i>	<i>poslaše, svaršiše</i>
	<i>-oše</i>	<i>rekoše, najdoše</i>

I kod aorista je, kao i kod imperfekta, najviše potvrđenih oblika za 3. lice jednine i množine⁹⁹, a drugo lice jednine kod Bandulavića uopće nije potvrđeno (Gabrić-Bagarić, 1989).

⁹⁷ V. Gabrić-Bagarić (2002).

⁹⁸ Usp. s „An'kselam' reče gredehu li oni ludi za nim' gda ga ispelāše moe gospoe“ (Radošević, 2010: 659).

⁹⁹ Uzroci takve raspodjele u tekstu evanđelja već su navedeni u poglavlju o imperfektu.

3. lice jednine aorista glagola *htjeti* potvrđeno je oblicima *hoti* (*Josip, muž ňe, (...) hoti ju otajno pustiti.*) i *hti* (*Rahel (...) ne hti se utišiti jere jih nije.*) koji se pojavljuju i u standardnome jeziku¹⁰⁰; *hoti* u paradigmi *hotjeh/hotje/hotje/hotjesmo/hotjeste/hotješe*, a *hti* u paradigmi *htjeh/htje/htje/htjesmo/htjeste/htješe*. Nejednak izraz (*hoti/hti* i *hotje/htje*) proizlazi iz različitog refleksa jata.

Aorist glagola *biti* potvrđen je samo oblikom *bi* za 3. lice jednine.

Glagol *slišati* u analiziranom je tekstu potvrđen i aoristnim (češće) i imperfektnim (rjeđe) oblicima, što znači da pripada skupini dvovidnih glagola¹⁰¹. U tu ga skupinu, ukazujući na tragove crkvenoslavensko-čakavskih predložaka u *Vatikanskom hrvatskom molitveniku* i *Akademijinu dubrovačkom molitveniku*, uvrštava i Dragica Malić (2007: 172), napominjući kako, „premda se iz konteksta najčešće razabire o kojem se vidu radi, ima i primjera u kojima to nije razvidno, pa aorist i imperfekt određujemo po razlikovnim nastavcima.“ To potvrđuju i sljedeće dvije rečenice iz analiziranog teksta: *I svi koji slišaše začudili se jesu od ovizih.; Čuđahu se svi, koji slišahu ňega, svarhu mudrosti i odgovaranja ňegova.* Da se u prvoj rečenici radi o aoristu, a u drugoj o imperfektu, može se zaključiti samo na temelju njihovih nastavaka. Bez njih nije moguće odrediti radi li se o trenutnoj radnji u prošlosti (značajka aorista) ili radnji koja je trajala (obilježje imperfekta), a time ni kojim bi se glagolom promatrani oblik trebao zamijeniti u standardnome jeziku: dvovidnim *čuti*¹⁰² ili nesvršenim *slušati*. Međutim, kako je i Malić (2007) istaknula, iz konteksta je uglavnom jasno o kojem se vidu dvovidnih glagola, a među njima i glagola *slišati*, radi. Tako je u sljedećim rečenicama očit svršeni vid glagola *slišati*: *Kada sliša Ivan, budući u uzah, dila Isukarstova, poslavlši dva od učenikov svojih, reče ňemu.; Tada Irud, zazvavši kraļe, (...) reče: pojđite (...). Koji, kako slišaše kraļa, odtidoše.*

U tekstu je sljedećim primjerima potvrđeno 3. lice jednine aorista svršenog glagola *stāti*¹⁰³ (prez. *stānēm*): *I evo, Anđeo Gospodŋi sta polak njih i svitlost Božja obsinu ňih (...); I evo, zvizda, (...) prišadši, sta svarhu gdi biše ditić.* Potvrđeno je i 3. lice jednine prezenta nesvršenog glagola *stāti* (prez. *stōjīm*): *Ja karstim vodom, a meu vami sta koga vi ne znate.* Ova se dva glagola međusobno razlikuju prozodijski i vidom. Međutim, potvrđeni su i primjeri aorista nesvršenih glagola: *Ovo jest učenik oni, koji (...) pisa ova.; I mneći da je on u družbi, hodiše dan hoda.* Analizirajući glagolske oblike u *Misalu hruackome Šimuna*

¹⁰⁰ Oblici *hotjeh* i *htjeh* upotrebljavaju se rjeđe od oblika *htjedoh* (Barić et al., 1997).

¹⁰¹ V. Damjanović et al. (2004) i Musulin (1955 – 1956).

¹⁰² Glagol *čuti* u analiziranom tekstu nije potvrđen upravo zbog postojanja dvovidnog glagola *slišati*.

¹⁰³ V. i Musulin (1956 – 1958).

Kožičića Benje¹⁰⁴, Ceković, Sanković i Žagar (2010: 150) ističu kako je aorist tvoren „većinom od svršenih glagola, no zabilježeni su i aoristi imperfektivnih glagola, kojima se ostvaruje poseban dinamizam radnje (...)“. Pritom se pozivaju na mišljenje Eduarda Hercigonje kako se aorist nesvršenih glagola od njihova imperfekta razlikuje time što ograničava trajanje radnje: „aorisna forma zatvara glag. radnju u krug vremenski ograničenog, cjelovitog trajanja, vršenja koje u jednom trenutku prestaje što svakako više odgovara okolnostima, dinamici situacije, smjenjivanju radnja (...), nego imperfekt upotrebljen na tom mjestu. (Hercigonja, 1961; prema Ceković et al., 2010: 150)“ Takvo ograničeno trajanje radnje u navedenim primjerima najbolje je izraženo u rečenici *I mneći da je on u družbi, hodiše dan hoda*, gdje su granice glagolske radnje vrlo precizno postavljene, dok se u drugom primjeru (*Ovo jest učenik oni, koji (...) pisa ova.*) podrazumijevaju: pisanje je radnja koja pretpostavlja i početak i kraj.

5.4.5. Perfekt

jd.	primjeri	mn.	primjeri
1. lice	<i>hotio sam</i>	1. lice	<i>vidili smo</i>
2. lice	<i>učinio si</i>	2. lice	<i>izašli ste</i>
3. lice	<i>govorio jest</i>	3. lice	<i>začudili (se) jesu</i>
	<i>poznao je</i>		<i>poslali su</i>

Perfekt se, kao i u standardnome jeziku, tvori od prezenta pomoćnog glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog glavnog glagola. Jedina razlika u odnosu na standardni jezik mogućnost je tvorbe perfekta i od naglašenog nesvršenog prezenta glagola *biti* (*govorio jest*), uz nenaglašeni (*poznao je*), u bilo kojem dijelu rečenice i teksta, a ne samo u pitanjima i pri isticanju¹⁰⁵.

Potvrđeni su i primjeri knjeg perfekta, poput oblika *ukazala se* i *rodio se*, a kao i kod imperfekta i aorista, i kod perfekta je najviše potvrda za 3. lice jednine i množine.

¹⁰⁴ V. Ceković et al. (2010).

¹⁰⁵ Usp. s Barić et al. (1997).

5.4.6. Pluskvamperfekt

jd.	primjeri
3. lice	<i>ispitao biše, prošla biše, živila biše</i>
mn.	
3. lice	<i>slišali bihu, vidili bihu</i>

Pluskvamperfekt je u analiziranom tekstu potvrđen samo oblicima 3. lica jednine i množine, a tvori se od imperfekta pomoćnog glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog glavnog glagola. Tvorba pomoću perfekta pomoćnog glagola *biti* i pridjeva radnog glavnog glagola u tekstu nije zabilježena.

5.4.7. Futur prvi

jd.	primjeri	mn.	primjeri
2. lice	<i>zvati ćeš</i>	2. lice	<i>najti ćete</i>
3. lice	<i>viditi će, će poroditi</i>	3. lice	<i>biti će, neće proći</i>
	<i>hoće učiniti, izajći hoće</i>		<i>hoće priti, hoće (se) ganuti</i>

Futur prvi najčešće se tvori od nenaglašenog (*će pripraviti*) i naglašenog (*hoće biti*) prezenta glagola *htjeti* i infinitiva glavnog glagola. Kao što je to slučaj i kod perfekta, i futur prvi može se tvoriti od naglašenog prezenta glagola *htjeti* (*hoće biti*) neovisno o njegovu položaju u rečenici ili tekstu¹⁰⁶.

1. lice jednine i množine u tekstu nije potvrđeno, a najviše je potvrda za 3. lice. Zabilježeni su po jedan oblik futura prvog tvoren apokopiranim infinitivom (*neće mimojt narod ovi dokle se svaka ne svarše*) i jedan tvoren infinitivom na *-ći* (*iz tebe izajći hoće vojvoda*). Standardnojezično pravilo o gubljenju finalnog vokala *i* kada se infinitiv na *-ti* nađe ispred oblika prezenta glagola *htjeti* u Bandulavićevu tekstu evanđelja ne vrijedi.

Prema Gabrić-Bagarić (1989), Bandulavić futur prvi tvori i konstrukcijom *budem + infinitiv*, što je ujedno i model tvorbe futura drugog¹⁰⁷. Međutim, od njega se razlikuje time što označava „ili buduću radnju koja će se odvijati poslije radnje glavne rečenice ili paralelnu

¹⁰⁶ Usp. s poglavljem o perfektu.

¹⁰⁷ V. poglavlje o futuru drugom.

radnju“ (Gabrić-Bagarić, 1989: 134). Takav je oblik futura prvog u analiziranom tekstu potvrđen u sljedećoj rečenici: *I druge ovce imam, koje nisu od ovoga stada, i one meni tribuje privesti i budu slišati glas moj*. Iz sadržaja navedene rečenice zaključuje se kako podcrtani glagolski oblik ne predstavlja prebuduće vrijeme, što je karakteristika futura drugog, već je radnja predstavljena oblikom *tribuje privesti* preduvjet ostvarivanja stanja predstavljenog oblikom *budu slišati*.

Funkcija futura prvog može se ostvariti i prezentom svršenih glagola koji u 3. licu jednine ili množine poprimaju nastavak *-t*, kao što su u tekstu potvrđeni oblici *projdet* i *pridut*¹⁰⁸.

Uz mogući nastavak *-t* u 3. licu jednine ili množine prezenta, naslijeđe je staroslavenskoga jezika i tvorba futura prvog od prezenta glagola *imati* i infinitiva glavnog glagola¹⁰⁹. U tekstu evanđelja potvrđeno je nekoliko takvih primjera: *Ti li si koji imaš priti, ali drugoga čekamo?; (...) on jest koji poslije mene priti ima (...); I ulizši u kuću najdoše ditića s Marijom, materju njegovom (ovdi se ima pokleknuti), i padši (...)*. Svi navedeni oblici u standardnome se jeziku mogu zamijeniti konstrukcijom *trebati + infinitiv*, a podrazumijevaju glagolsku radnju koja svakako slijedi u budućnosti. Potvrđen je i oblik *imaše poroditi* (*Kralj Irud (...) ispitovaše od njih gdi se imaše Karst poroditi. A oni rekoše nemu: u Betlemu žudijskomu (...)*) koji nije tvoren od prezenta, već od imperfekta glagola *imati* i infinitiva glavnog glagola te predstavlja relativnu buduću radnju. Uz prethodne primjere povezuje ga pojavljivanje u iskazima koji pretpostavljaju sugovornika, a „uporabom izraza *imati + infinitiv* oponaša se živ govorni element“ (Radošević, 2010: 648).

¹⁰⁸ V. poglavlje o prezentu.

¹⁰⁹ U staroslavenskom se jeziku futur prvi tvorio „od infinitiva kojemu se dodavao prezent jednog od pomoćnih glagola (*byti, hotěti, načěti, iměti*), najčešće pomoću glagola *iměti*“ (Damjanović, 2005: 148).

5.4.8. Futur drugi

jd.	primjeri	mn.	primjeri
3. lice	<i>bude govoriti, bude iskati</i>	2. lice	<i>budete viditi</i>

Futur drugi tvori se od svršenog prezenta pomoćnog glagola *biti* i infinitiva glavnog glagola, a ne glagolskog pridjeva radnog kao u standardnome jeziku. Potvrđen je malim brojem primjera, ali u svima označava buduću radnju koja će se dogoditi prije neke druge buduće radnje ((...) *kada budete viditi da se ova čine, znajte da blizu jest lito.*; (...) *ne budete viditi mene od sada, dokle rećete: blagosovljen koji pride u ime Gospodina.*; (...) *jere će priti vrime da Irud bude iskati ditića da pogubi ņega.*), čime se ne razlikuje od standardnoga jezika.

Gabrić-Bagarić (1989: 135) navodi kako je „ovakav način izricanja futura drugog poznat (...) nizu čakavskih pisaca, rjeđe ga nalazimo kod dubrovačkih književnika, te možemo smatrati da je ovu konstrukciju Bandulavić preuzeo iz jezika svojih uzora.“

5.4.9. Kondicionali

Kondicional prvi u analiziranom je tekstu potvrđen samo oblikom *virovali bi* za 3. lice množine (*Ovi pride za svidoka da svidočanstvo izvede od svitlosti; da bi svi virovali po ņemu.*), koji je, ne uzevši u obzir ikavski refleks jata, jednak standardnojezičnom obliku kondicionala.

Kondicional drugi nije potvrđen.

5.4.10. Imperativ

jd.	nastavci	primjeri	mn.	nastavci	primjeri
2. lice	-Ø	<i>nasliduj</i>	1. lice	-imo	<i>pojdimo, vidimo</i>
	-i	<i>ustani, uzmi</i>	2. lice	-ite	<i>uzvistite, činite</i>
3. lice	-i	<i>budi</i>		-jte	<i>razgledajte, znajte</i>

Potvrđeni imperativni oblici svojim se nastavcima ne razlikuju od standardnoga jezika. Imperativ je uglavnom tvoren kao jednostavni glagolski oblik, dodavanjem nastavaka na prezentsku (*biži, budi*) ili infinitivnu (*znajte, upitajte*) osnovu, a takav je slučaj i u standardnome jeziku.

Razlika u odnosu na standardni jezik očituje se u 3. licu jednine za koje postoje jednostavni i složeni oblik imperativa. Ako se za 3. lice jednine upotrebljava jednostavan oblik, tada je on jednak obliku 2. lica jednine. Tako se u tekstu pronalazi oblik *budi*¹¹⁰ (*I ovo budi vam zlamenje.*) umjesto složenoga *neka bude*, uobičajenog u standardnome jeziku.

Oba potvrđena primjera složenoga imperativa tvorena su, strukturno gledano, kao i u standardnome jeziku, samo što uz prezent glagola ne stoji čestica *neka*, već *da* (*Glas vapijućega u pustići: (...) svaka dolina da se napuni i svaka gora i bardo da se ponizi.*).

3. lice množine imperativa u tekstu nije potvrđeno, ali je sasvim sigurno postojalo, što se ne može reći za također nepotvrđeno 1. lice jednine.

Imperativ glagola *vidjeti* potvrđen je oblicima 1. i 2. lica množine koji ne glase *vidimo* i *vidite*, već *viđimo* i *viđite* (*Pojdimo do Betlema i viđimo ovu rič (...); (...) viđite smokvenicu i sva stabla (...)*). Njihovu pojavnost u Bandulavićevu tekstu evanđelja Gabrić-Bagarić (1989) tumači prisutnošću istih oblika i u jeziku primorskih lekcionara.

U kombinaciji s infinitivom potvrđeni su i oblici *nemoj* i *nemojte*, kojima se izražava zabrana.

¹¹⁰ Usp. s oblikom *budi* za 2. lice jednine (*(...) budi ondi dokle rečem tebi.*).

5.4.11. Glagolski prilozi

5.4.11.1. Glagolski prilog sadašnji

Glagolski prilog sadašnji tvori se kao i u standardnome jeziku: na oblik 3. lica prezenta isključivo nesvršenih glagola dodaje se nastavak *-ći*. Tako su potvrđeni oblici poput *prihodeći, govoreći, odgovarajući, misleći, hvaleći* i dr.

Glagolski prilog sadašnji naziva se još i participom prezenta jer u standardnome jeziku „zamjenjuje“ staroslavenski aktivni particip prezenta kojim se izricala glagolska radnja paralelna s predikatnom radnjom (Damjanović, 2005). U takvom se značenju glagolski prilog sadašnji pronalazi i u Bandulavićevu tekstu, u primjerima kao što su sljedeći: *I odgovarajući Isus, reče nim: (...); I pride tada u svu krajinu jordansku, pripovidajući karštenje pokore na odpuštenje grihov (...); I videći ova, poznaše od riči (...); A Marija sahrañevaše sve riči ove, kupeći ñih u sardce svoje.; Anđeo Gospodñi ukaza se Josipu u sni, govoreći (...)*. Vidljivo je kako u navedenim primjerima glagolski prilog sadašnji ostvaruje svoje priloško značenje.

Međutim, mnogo je primjera u kojima glagolski prilog sadašnji ima različita značenja i funkcije participa¹¹¹. Tako su zabilježeni oblici glagolskog priloga u značenju imenice (*Ja sam glas vapijućega u pustiñi (...)*) ili pridjeva¹¹² (*Tada se ispunilo jest što rečeno jest po Jeremiji proroku govorećemu*¹¹³ (...)) koji se upravo mogućnošću deklinacije razlikuju od standardnoga jezika, u koji se mogu unijeti zavisnom rečenicom (*glas onoga koji vapi, proroku koji govori*) ili imenicom (*glas vapitelja*¹¹⁴, *proroku govorniku*). Gabrić-Bagarić (1989: 197) navodi kako je „upotreba participa kao atributa odraz (...) latinskog uticaja, ali i uticaja literarne tradicije u kojoj i na štokavskom i na čakavskom terenu nalazimo pisce što se po ovoj karakteristici potpuno slažu s Bandulavićem.“

Zanimljivi su primjeri glagolskog priloga sadašnjeg koji se javlja u atributnoj funkciji, i to samo u nominativu, ali zadržava i svoju glagolsku prirodu time što ostaje jezgra rečeničnog ustrojstva: *Kada bi zaručena (...) Marija Josipu, (...) najde se u utrobi, imajući od*

¹¹¹ Definiirajući participe, Damjanović (2005: 137) kaže kako su to „gramatički oblici koje su tako imenovali antički gramatičari uvidjevši da oni, s jedne strane, pripadaju glagolima (kadšto izražavaju vrijeme, stanje i imaju rekciju), a, s druge strane, pripadaju imenima (jer imaju kategoriju padeža i roda).“

¹¹² Usp. s citatom iz *Hrvatske gramatike*: „Sve se više priloga popridjevljuje, ali to nije uvijek dobro. Nije dobro reći mahali smo odlazećem prijatelju, bolje je drukčije reći, npr. mahali smo prijatelju na odlasku ili koji je odlazio“ (Barić et al., 1997: 245).

¹¹³ Gabrić-Bagarić (1989) navodi kako ova konstrukcija predstavlja izravan prijevod s latinskog jezika: *per Ieremiam prophetam dicentem*.

¹¹⁴ Leksem *vapitelj* u standardnom jeziku ne postoji, ali se može pretpostaviti, kao što bi se, primjera radi, mogući izraz *glas pjevajućeg* preveo kao *glas pjevača*.

*Duha Svetoga.; Rahel plačući sinove svoje i ne hti se utišiti jere jih nije.; (...) najdoše néga u Carkvi, sideći posrid naučitelev, slišajući njih i upitujući*¹¹⁵. Navedeni glagolski prilozi u standardni se jezik prenose nekom zavisnom rečenicom: *Kada bi zaručena (...) Marija za Josipa, (...) nađe se u utrobi ono što je imala po Duhu Svetome.; Rahela, koja je oplakivala sinove svoje, ne htjede se utješiti jer ih nema.; (...) nađoše ga u crkvi kako sjedi posred naučitelja, kako ih sluša i ispituje.*

Zabilježeno je i javljanje glagolskog priloga sadašnjeg uz oblik glagola *biti*: *I pastiri bihu u onomu vladanju bdeći i stargući straže noćne svarhu stada svoga*. Prema Gabrić-Bagarić (1989: 200), ovakvih primjera ima „kod čakavskih pisaca, kao i kod starijih dubrovačkih, te u staroslavenskom jeziku.“ Riječ je o pojavnosti isključivo literarnog podrijetla.

S brojnim čakavskim i dubrovačkim piscima (Gabrić-Bagarić, 1989) Bandulavić se slaže i upotrebom konstrukcije *budući + glagolski pridjev radni* (*Budući se rodio Isus u Betlemu (...)*), gdje oblik *budući* dolazi u službi uzročnog veznika. U istom se značenju javlja i u konstrukciji *budući + glagolski pridjev trpni* (*I budući svitovan u sni, odride u strane galilejske (...)*). Obje se konstrukcije smatraju sintaktičkim talijanizmima (Gabrić-Bagarić, 1989).

5.4.11.2. Glagolski prilog prošli

Glagolski prilog prošli potvrđen je manjim brojem primjera od glagolskog priloga sadašnjeg, ali u analiziranom tekstu beziznimno označava glagolsku radnju koja se dogodila prije predikatne radnje tako da se primjeri poput sljedećih potpuno podudaraju sa stanjem u standardnome jeziku: *Ivan (...), poslavši dva od učenikov svojih, reče nému: (...); Obrativši se, Petar vidi onoga učenika (...); Koji, ustavši, uze ditića (...); A najmenik (...), vidiv vuka (...), pobigne (...); I ova (...) prišadši, ispovidaše se Gospodinu (...); I skupivši sve poglavice (...), ispitovaše od njih (...); I poslavši ih u Betlem, reče (...); I ulizši u kuću, najdoše ditića (...)*. Svi potvrđeni oblici tvoreni su od svršenih glagola.

Određen broj primjera tvoren je dodavanjem nastavka *-vši* na infinitivnu osnovu glagola (koja završava samoglasnikom), čime se podudara s tvorbom glagolskog priloga

¹¹⁵ „Oblik na *-ći* ovdje služi za sve padeže i sve rodove, ali se ponaša kao particip jer u skladu sa svojim glagolskim karakterom veže za sebe sintagmu sa specifičnim odnosom zavisnih članova“ (Gabrić-Bagarić, 1989: 198).

prošlog u standardnome jeziku. Tako su tvoreni oblici *poslavši, ustavši, skupivši, zaznavši, vidivši* i dr. Glagolski prilog prošli glagola *vidjeti* potvrđen je oblicima *vidivši* (nastavak -vši) i *vidiv* (nastavak -v), koji se paralelno upotrebljavaju u jednakom značenju: *A najmenik (...), vidiv vuka (...), pobigne (...); Vidivši tada zvizdu, obeselili se jesu radostju velikom mnogo.* Nastavak -v/-av može se susresti i u standardnome jeziku, ali njime tvoreni oblici glagolskog priloga prošlog rijetki su i zastarjeli (Barić et al., 1997).

Potvrđeni su i stari oblici glagolskog priloga prošlog tvoreni nastavkom -ši¹¹⁶. Taj nastavak u analiziranom tekstu dobivaju glagoli s infinitivnom osnovom na suglasnik (*ulizši, padši*), glagoli izvedeni od glagola *iti* (*odtišadši, prišadši*) i glagoli s osnovom *jьm* (*prijamši*)¹¹⁷. U staroslavenskom je jeziku aktivni particip preterita prvi glagola *iti* glasio *šьdb* (m. i s. r.) i *šьdbši* (ž.r.) (Damjanović, 2005), a iz oblika *odtišadši* i *prišadši* vidljivo je kako Bandulavić glagolski prilog prošli glagola *iti* tvori oblikom ženskoga roda nekadašnjeg aktivnog participa preterita prvog.

Dvovidnost glagola *slišati* ogleda se i u postojanju obaju glagolskih priloga (*slišavši* i *slišajući*) izvedenih iz njega: *I slišavši da Arhelao kraļevaše u Žudiji, (...) uzboja se pojti onamo.; (...) po tretjemu dnevnu najdoše nega u Carkvi, sideći posrid naučiteļev, slišajući nih i upitujući.*

5.4.12. Glagolski pridjevi

5.4.12.1. Glagolski pridjev radni

Glagolski pridjev radni potvrđen je kao sastavni dio perfekta i kondicionala prvog, a ne upotrebljava se pri tvorbi pluskvamperfekta i futura drugog¹¹⁸. Tvori se kao i u standardnome jeziku, dodavanjem nastavaka -o/-ao, -la, -lo, -li, -le, -la na infinitivnu osnovu glagola, na što upućuju oblici kao što su *učinio, rodio, ispunilo, svaršilo, ukazala, poslali, vidili, umarli, obujale* i dr.

¹¹⁶ Tim su se nastavkom u staroslavenskom jeziku tvorili (deklinabilni) oblici ženskoga roda aktivnog participa preterita prvog, koji se u standardni jezik prenose zavisnom rečenicom ako su u staroslavenskom jeziku upotrijebljeni u kosom padežu, odnosno glagolskim prilogom prošlim ili nezavisnom rečenicom ako su upotrijebljeni u nominativu (Damjanović, 2005).

¹¹⁷ V. Gabrić-Bagarić (1989).

¹¹⁸ V. poglavlje o pluskvamperfektu i futuru drugom.

5.4.12.2. Glagolski pridjev trpni

Glagolski pridjev trpni tvori se dodavanjem nastavaka *-n/-na/-no*, *-en/-ena/-eno*, *-jen/-jena/-jeno* i *-t/-ta/-to* na infinitivnu ili prezentsku osnovu glagola, što odgovara tvorbi glagolskog pridjeva trpnog u standardnome jeziku. Nastavci *-n/-na/-no* i *-t/-ta/-to* dodaju se na infinitivnu (*pisano*, *poslani*, *porugan*, *slišan*, *začet*, *prolita*), a *-en/-ena/-eno* i *-jen/-jena/-jeno* na prezentsku (*stvoren*, *zaručena*, *rečeno*, *svaršeni*, *rođeni*, *postavljen*) osnovu glagola. Glagolski pridjevi trpni sklanjaju se, kao i u standardnome jeziku, poput drugih pridjeva te se tvore od prijelaznih glagola.

5.4.13. Pasiv

Pasiv se tvori od određenog oblika pomoćnog glagola *biti*¹¹⁹ i glagolskog pridjeva trpnog. U tekstu su potvrđeni pasiv prezenta (*pisano jest*, *stvoren jest*, *je učineno*, *rođeni jesu*, *prolita jest*), pasiv aorista (*učineno bi*, *bi zaručena*), pasiv imperfekta (*rečena biše*, *biše začet*, *bihu poslani*, *bihu rečena*) i pasiv futura drugog (*bude smućen*). Najviše je potvrda za pasiv prezenta.

U tekstu su česte i pasivne konstrukcije *od + gen* i *po + lok* gdje se vršitelj radnje javlja u genitivu i lokativu. Tako se pronalaze rečenice poput sljedećih: *Jere ovo jest oni od koga pisano jest (...)*; *A ovo popisanje najparvo učineno jest od vladavca sirinskoga Cirina.*¹²⁰; *Svaka po ņemu učinena jesu (...)*; *Na svitu biše i svit po ņemu stvoren jest (...)*; (...) *da se ispuni što je rečeno po prorocih (...)*.

¹¹⁹ Ako je glagol *biti* u prezentu, riječ je o pasivu prezenta, ako je u perfektu, radi se o pasivu perfekta itd.

¹²⁰ Konstrukcija *od + gen.* u nekim primjerima ima standardnojezično lokativno značenje: *I videći ova, poznaše od riči koja rečena biše ņim od ditića ovoga.*; *Bihu Josip i Marija, mati Isusova, čudeći se svarhu onih koja se govorahu od ņega.*; *I ova (...) govoraše od ņega svim koji čekahu odkupljenje izraelsko.*

5.5. Brojevi

Brojevi su potvrđeni relativno malim brojem primjera. Uglavnom je riječ o jednočlanim osnovnim brojevima (*jedan/jedno, dva, sedam i osam*). Od jednočlanih izvedenih brojeva potvrđen je samo oblik *dvanadeste*, a *osamdeset i četiri* jedini je višočlani broj¹²¹.

Iz primjera *Tada Irud (...) pobi sve ditiće (...) od dva godišta i niže (...)* vidljivo je kako Bandulavić ne upotrebljava oblik *dvaju* uz imenicu u genitivu, već zadržava oblik *dva*.

Broj *dva* potvrđen je i u rečenici *Kada sliša Ivan (...), poslavši dva od učenikov svojih, reče nému (...)* gdje je upotrijebljen uz konstrukciju *od + gen*, pri čemu imenska riječ u genitivu određuje sadržaj onoga što se broji, a u standardnome bi jeziku u takvoj poziciji, također uz imensku riječ u genitivu, ali bez prijedloga *od*, stajala brojeva imenica *dvojica* (*(...) poslavši dvojicu svojih učenika*).

Brojevi *jedan i jedna* potvrđeni su samo svojim nominativnim oblikom (*I biti će jedno stado i jedan pastir.*), dok se brojevi *sedam* (*(...) živila biše s mužem svojim sedam godišta (...)*) i *osam* (*Pokle se svaršilo jest dana osam (...)*) ne dekliniraju.

Glavni broj *dvanadeste*¹²² (*Budući Isus od dvanadeste godišta (...)*) potječe od staroslavenskog oblika *dъva na desęte*, kao što i redni broj *petnadeste*¹²³ (*Godišta petnadeste cesarstva Tiberija cesara (...)*) potječe od oblika *pętoje na desęte*¹²⁴.

Redni su brojevi potvrđeni i instrumentalnim oblikom *čtvrtim* te lokativnim *trejemu* koji se od standardnoga jezika razlikuje samo nehotiranim oblikom. Navedeni oblici svojim nastavcima upućuju na deklinaciju kakvu brojevi *treći i četvrti* imaju u standardnome jeziku.

¹²¹ O sastavu brojeva vidi u Barić et al. (1997).

¹²² *Dvanadeste* znači *dvanaest*.

¹²³ *Petonadeste* znači *petnaest*.

¹²⁴ V. Damjanović (2005).

5.6. Prilozi

Uz priloge uobičajene u standardnome jeziku u Bandulavićevu se tekstu evanđelja mogu pronaći i oni koje standardni jezik ne poznaje. Potvrđeni su prilozi mjesta, vremena, načina i količine.

Mjesni prilozi dolaze i u danas uobičajenim formama, kao što su *blizu, onamo, gdi, ovdje, ondi*. Oblici *gdi, ovdje, i ondi* od standardnoga se jezika razlikuju samo ikavskim refleksom jata¹²⁵.

Osim i danas uobičajenih načinskih priloga, kao što su *tako, ovako, uistinu*, u tekstu evanđelja potvrđeni su i oblici *varlo, nikakore i pomljivo*. Oblik *varlo* postoji u standardnome jeziku (*vrlo*)¹²⁶, ali u značenju u kojemu se javlja u tekstu (*Tada Irud (...) razsardi se varlo (...)*) u standardnome ga jeziku „zamjenjuje“ oblik *jako* (*Tada Irud (...) rasrdi se jako (...)*). Prilog *nikakore* (*A ti, Betleme, grade žudijski, nikakore nijesi najmañši (...)*) tipičan je primjer rotacizma¹²⁷, a prilog *pomljivo* dolazi u značenju *pažljivo* (*(...) pojedite i upitajte pomljivo od ditića (...)*).

Zabilježena su svega četiri priloga količine: *mного, kolikrat* (*Kolikrat sam hotio skupiti sinove tvoje (...)*), *veće i niže*. Oblici *veće i niže* zapravo su stupnjeviti antonimi jer prilog *veće* dolazi u značenju *više* (*Jošte govoru vam da veće nego proroka.; (...) pobi sve ditiće (...) od dva godišta i niže po vrmenu (...)*).

Najviše je potvrđenih primjera vremenskih priloga. Uz oblike poput *tada, sada, danas* i sl. javljaju se i sljedeći prilozi: *jošte*¹²⁸ (*Jošte govoru vam da veće nego proroka*), *najparvo* (*(...) ovo popisanje najparvo učineno jest (...)*), *obnoć* (*(...) uze ditića i mater njegovu obnoć i ustupi u Egipat.*), *tudje* (*I tudje učineno jest s Anđelom mnoštvo harabarstva nebeskoga (...)*), *tja* (*I biše ondi tja do smarti Irudove (...); I ova udovica tja do godišta osamdeset i četiri (...)*). Prilog *tja* označava udaljavanje „od nekog mjesta ili daljine do koje se što prostire. Ovaj prilog Bandulavić je mogao preuzeti iz dubrovačko-dalmatinske literature, pošto se u štokavštini izuzetno rijetko javlja“ (Gabrić-Bagarić, 1989: 136). Prilog *tudje* čakavskog je podrijetla i dolazi u značenju *odmah* (Gabrić-Bagarić, 1989).

¹²⁵ V. poglavlje o refleksu jata.

¹²⁶ Međutim, navedeni oblik u standardnome se jeziku ne pojavljuje kao samostalan prilog, kao što je to ovdje slučaj, već kao gradacijska čestica dolazi uz pozitiv pridjeva (*vrlo dobar posao*) ili uz drugi prilog (*vrlo dobro obavljen posao*).

¹²⁷ V. dio rada koji se bavi fonologijom.

¹²⁸ Prilog *jošte* označava da nešto (još) traje u trenutku kada se o tome govori (*još i sada*).

5.7. Prijedlozi

Među prijedlozima koji odstupaju od standardnoga jezika najviše je onih koji uz sebe vežu imensku riječ u genitivu. Takvi su sljedeći prijedlozi: *cića* (*cića straha bučanja morskoga*), *poslie*, *parvo* ((...) *on jest koji poslie mene priti ima, koji parvo mene stvoren jest* (...)), *svarhu* ((...) *učiñena bi rič Gospodña svarhu Ivana, sina Zakarijina* (...); (...) *i stargući straže noćne svarhu stada svoga.*), *polak* (*I evo Anđeo Gospodñi sta polak ñih* (...)), *brez* ((...) *i brez ñega ništar je učiñeno* (...)), *varhu* ((...) *koja prolita jest varhu zemļe* (...)). Prilog *cića* znači *zbog*, *parvo* znači *prije*, *svarhu* – *na* ili *nad*, *polak* – *pokraj*, *brez* – *bez*, a *varhu* – *nad* ili *povrh*.

Prijedlog *protiva* (u značenju *protiv*) dolazi s dativom ((...) *i u zlamenje komu se bude protiva govoriti* (...)), a prijedlog *meu* (u značenju *među*) s instrumentalom (*Ja karstim vodom, a meu vami sta* (...)).

5.8. Veznici

Veznik *i* najčešći je veznik. Pojavljuje se 172 puta, dok se veznik *da*, koji je drugi najčešći veznik, pojavljuje 40 puta ili čak četiri puta rjeđe od veznika *i*.

Veznik *da* u tekstu se pojavljuje i u značenju veznika *a*: *nebo će i zemļa projtì, da riči moje neće projtì*; (...) *da kigodir ga prijaše, podade ñimi oblast da mogu sinovi Božji biti* (...).

Veznik *dok* potvrđen je samo oblikom *dokle* (*neće mimojt narod ovi dokle se svaka ne svarše*), veznik *ili* oblikom *ali* (*Ti li si koji imaš priti, ali drugoga čekamo?*), dok se uz oblik *kako* javlja i oblik *kakono* ((...) *skupiti sinove tvoje kakono kokoš skupļa pipliće* (...)).

Veznik *jer* potvrđen je četirima oblicima: *jer*, *jere*, *bo* (*Ona će bo poroditi sina* (...)) i *zašto* ((...) *i postavi u jasle zašto ne biše ñemu mista u gostinici.*).

5.9. Čestice

Čestice su najmanje potvrđena vrsta riječi koja se u tekstu evanđelja javlja i danas uobičajenim oblicima, kao što su *ne*, *li* i *evo*. Uz ove oblike pojavljuju se još i oblik *da* u značenju *neka*¹²⁹ (*Svaka dolina da se napuni i svaka gora i bardo da se ponizi.*), oblik *jeda* u značenju *možda* (*Što ste izašli u pustiņu viditi? Jeda tarst kojom vitar giblje?; Ali što ste izašli viditi? Jeda proroka?*) te oblik *jurve* u značenju *već* (*Vidite smokvenicu i sva stabla: kada jurve izvađaju iz sebe plod, znajte da blizu jest lito.*).

¹²⁹ V. poglavlje o imperativu.

6. Usporedba lekcionara *Epistole i evanjelja* s Bandulavićevim lekcionarom

6.1. O lekcionaru *Epistole i evanjelja*

Budući da se Bandulavićev lekcionar upotrebljavao na širokom prostoru i da je doživio brojna izdanja od 17. do 19. stoljeća, lako je mogao poslužiti kao uzor ili predložak pri sastavljanju novih lekcionara. Jedan takav lekcionar, otisnut u Rijeci *slovima Antona i Josipa Karletzky* 1824. godine, nosi naziv *Epistole i evanjelja priko svega lita po redu misala rimskoga skupno molitvami i blagoslovmi u jezik slovinski prinesena*¹³⁰. Odobrenje za njegovo tiskanje dao je tadašnji senjski i modruški ili krbavski biskup Ivan Krstitelj Ježić¹³¹. Ipak, u njemu se kao mogući predložak ne spominje Bandulavićev lekcionar, već se u njegovu uvodnom dijelu pod naslovom *Opaza glede pravopisa iliti ortographia* navodi sljedeće: *Prosti, i posve lahki pravopis ove knjige, kako i njezino izgovaranje, i prinosenje u pogledu sveudiljne nesloge slovinskih knjigopisaoca u pisanju najbolje slaže se glagoljskim misalom, koji jedini u ovomu slavnomu jeziku od Carke svete za narod slovinski potvarđen, i za očitu službu Božju dopušta jest; toga radi u pisanju od njega ni malo odstupiti se neima, kako i bistveno odstupilose nie neimajući za cilj ikoga učiti jezik slovinski, nego samo odkrivati otajstva Božja za diku istoga Boga, i spasenje puka pravovirnoga, koji nepricinjom karvju Janjca neoskvarjenoga odkupljen jest. Iz toga proizlazi da je uzor za sastavljanje ovog riječkog lekcionara bio neki glagoljski, a ne Bandulavićev latinički predložak. Međutim, usporedba ovih dvaju lekcionara pokazuje kako se riječki lekcionar tekstualno i sadržajno naslanja na Bandulavićev lekcionar do te mjere da je o njemu ovisan¹³². Ne smije se zanemariti ni činjenica, kako ističe Fućak (1975), da se u vrijeme tiskanja riječkoga lekcionara inzistiralo, posebno u Rijeci, na obavljanju bogoslužja na staroslavenskom¹³³, a ne govornom jeziku. To je važno zbog toga što su na stranicama nekih primjeraka Bandulavićeva lekcionara pronađene bilješke na staroslavenskom jeziku¹³⁴, koje upućuju na upotrebu ovoga lekcionara i na područjima gdje je bilo prisutno staroslavensko bogoslužje, na što ukazuje i*

¹³⁰ Dalje će se u tekstu navoditi kao riječki lekcionar.

¹³¹ *Cum hoc Epistolarum et Evangeliorum cum Orationibus Sanctorum, feriarumque, nec non caeterarum precum Volumen Illyricum, Schiavet nuncupatum, nihil contra fidem, ac bonos mores, nihilque contra Principem Supremum, Statumque contineat, praelo publico donari posse censemus in Domino. Dabamus Novi in Vinodol hac die 10 Augusti 1819. Joannes Baptista m. p. Eppus. Segn. & Modruss. seu Corbav.*

¹³² Prijevod je „jako upadno sličan Bandulavićevu tekstu (kartoteka knjižnice JA vodi ga čak pod Bandulavićevim imenom)“ (Fućak, 1975: 256).

¹³³ Iz toga proizlazi da je Ježić izdavanjem odobrenja za upotrebu riječkog lekcionara praktično uveo hrvatski jezik u misu za što nije postojalo odobrenje viših crkvenih instanci (v. Majdandžić-Gladić, 2009).

¹³⁴ V. Fućak (1975).

podatak da se Bandulavićev lekcionar i danas čuva na području staroslavenskog bogoslužja Istre, Primorja i Dalmacije¹³⁵.

Riječki je lekcionar pisan, poput Bandulavićeva, štokavskom ikavicom. Jezične razlike postoje, no u većini slučajeva zabilježene su, u kategoriji kojoj pripadaju, manjim brojem u odnosu na primjere koji su jednaki Bandulavićevima¹³⁶. Ovdje su navedene glavne jezične razlike između ovih dvaju lekcionara¹³⁷.

6.2. Usporedba dvaju lekcionara

6.2.1. Fonologija

Na planu fonologije ističe se nebilježenje ijekavskih oblika: *u skupštinah vašieh – u skupštinah vaših*¹³⁸; *po svijeh mejaših – u svih mejaših*; *od mnozieh sardac – od mnogih sardca*; *nijesi hotio – nisi hotio*; *zvijezdu negovu – zvizdu njegovu*; *poslije – posli*.

Na mjestu Bandulavićeva prijedloga *parvo* (*parvo mene*) pojavljuje se oblik *prije* (*prije mene*), no unutar priloga *najpervo* ponovno se javlja oblik sa slogotvornim *r* (*ovo popisanje najpervo učinjeno bi*).

Popratni vokal uz slogotvorno *r* uglavnom se, kao i kod Bandulavića, realizira kao *a*, no potvrđena su i, uz već spomenuti prilog *najpervo*, još dva primjera gdje se realizira kao *e*: *parsih – persih* i *u sardce – u serdca*. Međutim, za posljednji primjer potvrđen je i oblik s realizacijom popratnog vokala kao *a*: *u sardca*.

Vokalizacija se provodi na kraju riječi, kao što je to slučaj kod glagolskih pridjeva radnih. Ne provodi se, za razliku od Bandulavićeva teksta, u riječi *oltarom* (*među carkvom i otarom – među carkvom i oltarom*), a provedena je u genitivu imenice *vladalac* (*vladaoca*), što u tekstu Bandulavićeva lekcionara nije bilo moguće jer je on upotrebljavao oblik *vladavac* (*vladavca*).

¹³⁵ V. isto.

¹³⁶ Slučajevi kada to nije tako odnose se na redovito zamjenjivanje ijekavskih oblika ikavskima, neprovođenje (osim u riječi *zlamenje*) disimilacije, neredovito provođenje sibilizacije, zamjenu Bandulavićeva *đ* glasom *j* u riječima stranog podrijetla (*anjeo* i *evanjelje*), zamjenjivanje množinskih genitivnih nastavaka *-ov/-ev* nastavcima *-ah* i *-a*, upotrebu futura prvog na mjestu futura drugog te pojavu glagolskih oblika izvedenih od infinitiva tvorenog sufiksom *-ivati* (*sahranjivaše*, *ispitivaše*).

¹³⁷ Detaljan popis razlika donosi se u prilogu na kraju rada.

¹³⁸ U navođenim parovima primjera prvi je izraz uvijek iz Bandulavićeva, a drugi iz riječkog lekcionara.

Disimilacija je zabilježena samo u riječi *zlamenje* (*zlamenje – zlamenje*), dok se u ostalim slučajevima ne provodi: *blagosovljen – blagoslovljen, blagosovi njih – blagoslovi njih; pomljivo – pomnjivo; tamňan – tamijan*.

Kontrakcija se može ili ne mora provoditi, o čemu najbolje svjedoče primjeri *u serdca svojemu* i *u sardca svomu* (od Bandulavićeva *u sardce svoje*), gdje se u istome kontekstu ona jednom ne provodi, a drugi put provodi. Zamjenica *koji* redovito ne podliježe kontrakciji (čuva se intervokalno *j*) pa se u riječkom leksikonu ne može pronaći oblik *ki* (*ki – koji; kigodir – kojigodir*).

Sibilarizacija se u analiziranom Bandulavićevu tekstu provodi kad god se neki od velara nađe pred vokalom *i*, što u riječkom leksikonu nije slučaj. Sibilarizacija je provedena u riječima *prorocih* i *rodjacim*, ali ne i u primjerima kao što su *Luci – Luki; glusi – gluhi; ubozi – ubogim; od mnozieh sardac – od mnogih sardca; u dnevih mnozih – u dnevih mnogih; družim putom – drugim putom*, čime se ostvaruje pomak prema standardnome jeziku. Međutim, zabilježen je i primjer *u knjigi govorenja*, kojim se odstupa od zakonitosti standardnoga jezika.

Praslavensko **d'* u riječkom se leksikonu realizira kao *đ* i u onim primjerima gdje je Bandulavić imao *j* (*meju – među; pridhojaše – pridhođaše*), a jedini izuzetak, i time podudaranje s Bandulavićem, predstavlja oblik *mejaših* (*mejaših – mejaših*).

Sekundarna jotacija potvrđena je samo oblikom *treći* (*po trećjemu dnevnu – po trećemu dnevnu*), dok se u ostalim slučajevima, kao i u Bandulavićevu tekstu, ne provodi (*pritisnutja, oblastju, milostju*).

U glagolima složenim od glagola *ići* uglavnom, kao i kod Bandulavića, ne dolazi do metateze suglasnika (*pojti, mimoprojti, izajde, dojdoše, najdoše, projti će*), no zabilježeno je i nekoliko primjera provedbe metateze (*najti ćete – naći ćete; priti – doći; pridut svaka ova – doći će sva ova*). Međutim, paralelno s oblikom *doći* javlja se i oblik *dojti*.

Bandulavićev oblik glagola *vidjeti* s jotiranom osnovom svuda je zamijenjen nejotiranim oblikom (*viđite – vidite*), dok se u riječima stranog podrijetla glas *đ* zamjenjuje glasom *j* (*evanđelje – evanjelje; anđeo – anjeo*).

Zabilježene su i različitosti u pojedinim suglasničkim skupinama: *počnu – počmu; uzdvignite – uzdignite; obeselili se jesu – obveselili se jesu; kraljevstvo – kraljestvo*.

6.2.2. Morfologija

Na morfološkom planu prisutno je zamjenjivanje genitivnih množinskih nastavaka -*ov/-ev* imenica muškoga roda nastavkom -*ah*, koji je u nekadašnjim *a/ja-sklonidbi* i *v-sklonidbi* služio kao nastavak za lokativ množine (*učenikov –učenicah; farizeov – farizeah; porugan od kraļev – porugan od kraljah; posrid naučiteļev – po srid naučiteljah*), ili -*a* (*grihov – griha; pastirov – pastira*). Odstupa se i od nultog nastavka u tvorbi genitiva množine te se on zamjenjuje nastavkom -*a* kod imenica srednjeg roda (*od sardac – od sardca; sedam godišť – sedam godišťa*) i nastavkom -*ah* kod imenica ženskoga roda (*od ovac – od ovacah*).

Lokativni oblik imenice *san* u Bandulavićevu tekstu glasi *sni*, dok se u riječkom lekcionaru pojavljuje kao *sni* (*javi se u sni – javi se u snih*) i kao *snu* (*ukaza se Josipu u sni – prikaza se u snu Josipu*). Zanimljivo je primijetiti kako se ta dva različita oblika (*sni* i *snu*) javljaju u evanđeljima koja su sadržajno bliska (u obama se opisuje Božje javljanje Josipu u *snu*), pa činjenica da su se upotrijebila dva različita oblika tim više ukazuje na, u jezičnom pogledu, nesustavan pristup sastavljanju lekcionara.

Množinski instrumentalni oblici imenica muškoga roda mogu se razlikovati od Bandulavićevih oblika, koji zadržavaju stare nastavke -*i/-mi*, time što dobivaju nastavak -*im* (*meu rodjaci i znanci – među rodjacim i znancim*) ili -*ih* (*prid ļudmi – prid ļudmih*), no mogu zadržati i stari nastavak o čemu svjedoči oblik *blagoslovmi*.

Bandulavićev oblik instrumentala množine ženskoga roda *molitvami* u riječkom je lekcionaru potvrđen oblikom *molitvamih*.

Imenica *mati* u instrumentalu jednine, po uzoru na ostale imenice *e-deklinacije* (*vodom*), dobiva nastavak -*om* (*s Marijom materju ņegovom – s Marijom materom ņegovom*), dok imenica *počelo*, čiji lokativni oblik u Bandulavićevu tekstu glasi *počelo*, dobiva lokativni nastavak -*u* (*počelu*).

Zanimljive su razlike u pogledu osobnih zamjenica, prije svega (zbog brojnosti primjera) onih koje se odnose na 3. lice množine: *ņim – ņjima; ņim – ņjim; ņimi – ņjim; ņimi – ņjima; ņnimi – ņnjima*. Prema Bandulavićevim dativnim oblicima *ņim* i *ņimi* u riječkom lekcionaru dolaze oblici *ņjim* i *ņjima*, a u jednom slučaju i *ņjimi* (*ne biše ņemu mista – ne bijaše ņjimi mista*), pri čemu se ne može izvesti neko pravilo kojim bi se moglo odrediti kada će se Bandulavićevi oblici *ņim/ņimi* zamijeniti oblikom *ņjim*, a kada *ņjima* s obzirom na evidentnu činjenicu da se na mjestu obaju Bandulavićevih oblika u riječkom lekcionaru mogu

pojaviti i oblik *njim* i oblik *njima*, što još jednom ukazuje na nedosljednu jezičnu obradu starijega predloška.

Bandulavićevi dativni oblici *nam* i *vam/vami* donose se samo oblicima *nami* i *vami*, no oni su potvrđeni i manjim brojem primjera, a zabilježen je i naglašeni dativni oblik zamjenice *on* na mjestu Bandulavićeva enklitičkog oblika (*rekoše mu – rekoše njemu; ne pristoji mu se – ne pristoji se njemu*).

Lokativni oblik *nas* zamijenjen je oblikom *nami* (*u nas – u nami*), a izvan skupine osobnih zamjenica ostaje lokativni množinski oblik neodređene zamjenice *sav* (*u tekstovima vas*) koji glasi *svima*, a ne *svih* (*u svih – u svima*).

Oblik *čigov* u riječkom lekcionaru nije potvrđen (*čigove vlastite ovce nisu – koga nisu ovce vlastite*).

Razlike kod pridjeva svode se na nastavak *-im* u instrumentalu množine umjesto nastavka *-imi* (*mehkimi – mehkim*) i na uvođenje superlativa *najmanji* umjesto Bandulavićeva oblika *najmañši*, dok se kod brojeva redni broj *petnadeste* zamjenjuje oblikom *petnajstoga* (*petnadeste godište – godišta petnajstoga*), a glavni broj *dvanadeste* oblikom *dvanaest* (*od dvanadeste godišta – od dvanaest godišta*).

U kategoriji glagola često je izricanje glagolske radnje drugačijim glagolskim oblicima u odnosu na Bandulavićev lekcionar. Tako se u nekim slučajevima na mjestima gdje Bandulavić bilježi prezentske oblike upotrebljava kondicional (*da upitaju ñega – da bi upitali njega; da se popiše – da bi se popisao; da se napuni – da bi se ispunilo*), a zabilježena je i upotreba perfekta umjesto Bandulavićeva aorista (*ispovidi – ispovidio jest; svit ñega ne pozna – svit njega nije poznao; kojega ubiste – kojega ste ubili; zazvah sina moga – zazvao sam sina moga*). U primjeru *pojđite i uzvistite – pošadši navistite* imperativ je zamijenjen glagolskim prilogom prošlim, dok na mjestu glagolskog priloga prošlog u primjeru *a oni tada odtišadši – a kad oni otidoše* stoji aorist. Na mjestima gdje u Bandulavićevu tekstu glagolski prilog sadašnji dolazi u atributnoj funkciji, ali samo u nominativnom obliku, u riječkom se lekcionaru pronalaze oblici u kosim padežima (*sina Božjega prihodeći – sina čovičanskoga prihodećega, mnoštvo harabarstva nebeskoga, hvaleći Boga i govoreći – mnoštvo vojske nebeske, hvalećih Boga i govorećih*), a potvrđen je i slučaj zamjene glagolskog priloga sadašnjeg glagolskim prilogom prošlim (*odgovarajući – odgovorivši*). Futurom prvim zamijenjen je imperativ tvoren česticom *da* (*svaka dolina da se napuni – svaka dolina napuniti će se*), ponekad dolazi i umjesto prezenta (*koji vlada pukom – koji će vladati pukom*), a redovito zamjenjuje oblike futura drugog (*ne budete viditi mene – nećete me viditi; Irud bude iskati ditića – Irud iskati će ditića; budu slišati glas moj – glas moj slišati će*). Međutim,

futur drugi u riječkom je lekcionaru ipak potvrđen u primjeru *kada najdete, odgovorite meni – kada najti budete, navistite meni*, gdje dolazi umjesto prezentskog oblika. To je i jedini potvrđeni oblik futura drugog u analiziranom tekstu riječkog lekcionara.

Za razliku od Bandulavićeva, u riječkom se lekcionaru futur prvi uglavnom tvori pomoću nenaglašenog prezenta pomoćnog glagola *htjeti (koje hoće biti – koje će biti)*, dok je tvorba pomoću naglašenog oblika glagola *htjeti* potvrđena samo u primjeru *izajći hoće – izići hoće*.

Bandulavićevi nastavci *-hmo* i *-hote* za 1. i 2. lice množine imperfekta zamijenjeni su oblicima *-smo* i *-ste* (*iskahmo, iskahote – iskasmo, iskaste*), a oblici 3. lica jednine (*biše*) i množine (*bihu*) imperfekta glagola *biti* u većini su slučajeva zamijenjeni oblicima *bijaše* i *bijahu*. Međutim, od toga postoje i odstupanja (*biše svitlost istina – biše svitlost istina; na svitu biše – na svitu biše*), a primjer *i rič biše pri Bogu i Bog biše rič – i rič biše pri Bogu i Bog bijaše rič*, gdje se oblici *biše* i *bijaše* nalaze u neposrednoj blizini, još je jedan pokazatelj jezične nedosljednosti.

Na nedosljednost upućuje i oblik 1. lica jednine prezenta glagola *govoriti*, koji se javlja i kao *govoru (govoru vam – govoru vami)* i kao *govorim (govoru vami – govorim vami)*.

Bandulavićev pasiv aorista *učinjen bi* u riječkom se lekcionaru najčešće zamjenjuje pasivom prezenta (*učinjen je*), no od navedenog pravila postoji i iznimka u primjeru *ovo popisanje najparvo učineno bi – ovo popisanje najpervo učinjeno bi* u kojemu nije došlo do takve zamjene.

Perfekt se tvori i pomoću nenaglašenog i naglašenog nesvršenog prezenta glagola *biti* (*što rečeno jest – što je rečeno; koji parvo mene stvoren jest – koji prije mene učinjen jest*), kakav je slučaj i u Bandulavićevu tekstu, a zanimljiv je i primjer *ja sam pastir – ja jesam pastir* u kojemu se nenaglašeni oblik prezenta glagola *biti* zamjenjuje naglašenim.

U riječkom se lekcionaru, za razliku od Bandulavićeva, pojavljuju i glagolski oblici koji upućuju na infinitiv izveden sufiksom *-ivati* (*sahrañevaše – sahranjivaše; ispitovaše od njih – ispitivaše od njih*), a u primjeru *ispovidaše se – ispovidiše se* prisutna je, možda i pogreškom, promjena glagolskog vida.

Određeni se glagolski oblici u ovim dvama lekcionarima razlikuju i svojom pripadnošću različitim glagolskim vrstama, o čemu svjedoče primjeri poput *očistaju – očištuju, ne umira – ne umire, kripljevaše se – kripljaše se*, a u nekim je primjerima zabilježeno i uvođenje pasivnih konstrukcija na mjestima gdje ih kod Bandulavića nema (*ubozu pripovijaju – ubogim se evanjelje pripovijada; tarst kojom vitar giblje – tarst od vitra prigibanu*).

6.2.3. Sintaksa i leksik

Primjetne su i određene razlike u području sintakse i stilistike. Riječ je o blagim izmjenama Bandulavićeva teksta koje ne utječu na plan sadržaja. Tako se posvojni pridjev može zamijeniti imenicom (*u svu krajinu jordansku – u svu pokrajinu Jordana; vladavca sirinskoga – vladaoca Sirije; svitlost ljudska – svitlost ljudih*), ali i imenica posvojnim pridjevom (*u ime Gospodina – u ime Gospodnje*), što se može tumačiti kao još jedan u nizu primjera jezične nesustavnosti priređivača lekcionara. Imenica se može zamijeniti i drugom imenicom (*pride za svidoka – pride na svidočanstvo*) ili sintagmom (*zaručnicom svojom – zaručenom sebi ženom*).

Razliku prema Bandulavićevu lekcionaru predstavlja i ostvarivanje određenih imenica na istoj poziciji u drugom padežnom obliku. Tako prema Bandulavićevu *što ste izašli u pustiņu viditi* u riječkom lekcionaru stoji *što ste izišli u pustinji viditi*, pri čemu je akuzativni oblik *pustinju* zamijenjen lokativnim *pustinji*. Isto je i u primjeru *kupeći njih u sardce svoje – sakupljajući njih u serdcu svojemu*.

Lokativom je zamijenjen i instrumental u primjeru *ja karstim vodom – ja karstim u vodi*.

Promijenjeni su i neki prijedlozi (*meju vami sta – posrid vas stao je; sta polak njih – stade blizu njih; prolita jest varhu zemlje – prolita jest svarhu zemlje; i u zlamenje – i na zlamenje*), a ponegdje je izmijenjen i red riječi (*će viditi – viditi će; tko si ti – ti tko si; nisam karst – karst nisam; vladajući Žudijom Poncio Pilat – vladajući Poncio Pilat Žudijom; sina Zakarijina – Zakarijina sina*).

Zabilježeni su i primjeri izostavljanja jedne ili više riječi iz Bandulavićeva lekcionara (*u istinu, u istinu – u istinu; Jeda proroka? – Proroka?; Da jesi li ti prorok? – Jesi li ti prorok?; što govoriš ti – što govoriš; ja sam glas vapijućega – ja glas vapijućega; i ovo budi vam zlamenje – i ovo vami zlamenje; ovdí se poklekne na ove riči – ovdí se poklekne*), ali i primjeri dodavanja pojedinih riječi (*i postavi u jasle – i postavi ga u jasle; koji ne od karvi, ni pohotinja putenoga – koji ne od karvi, ni od hotinja putenoga*).

Razlike su uočljive i na planu leksika pa se primjećuju odnosi poput sljedećih: *na zemlah žalost ljudska – na zemljah pritisnutja naroda; sina Božjega – sina čovičanskoga; razgledajte – pogledajte; mimojt – mimoprojti; projti – minuti; priti – doći; popove – misnike; spravite put – upravite put; uvlake postolov negovih odvezati – da odrišim sveze obuće njegove; cesarstva – vladanja; trakonitske krajine – daržave trakonitidske; gora – planina;*

kupeći njih – sakupljajući njih; u svoje pride – u vlastita pride; reče njemu – veli njemu; ustupi u Egipat – otide u Egipat itd.

Jezična nedosljednost riječkoga lekcionara dolazi do izražaja i pri bilježenju uzročnoga veznika *jer*. Bandulavićevi veznici *jer* i *jere* u riječkom se lekcionaru uglavnom pojavljuju istim oblicima (*jere se približuje – jere se približuje; jer tako pisano jest – jer tako pisano jest*), no zabilježeni su i oblici *bo* (*jere ovo jest oni – ovi bo jest; jere govoru vami – govorim bo vami; jere će priti vrime – dojtí će bo vrime*) te *jerbo* (*jere biše od kuće – jerbo bijaše od kuće*), dok se veznik *zašto* (u značenju *jer*) u riječkom lekcionaru ostvaruje oblicima *jerbo* (*zašto se porodio – jerbo se rodio*) i *jer* (*zašto ne biše – jer ne bijaše; zašto najmenik jest – jer namjenik jest*). Zanimljivo je primijetiti i kako u primjeru *ona će bo poroditi sina – a ona će poroditi sina* u riječkom lekcionaru nema veznika *bo* iako se upravo njime u sličnim pozicijama (*dojtí će bo, govorim bo*) zamjenjuje Bandulavićev veznik *jere*.

6.2.4. Zaključno o rezultatima usporedbe

Sve navedene razlike otkrivaju dovoljno sličnosti između riječkoga i Bandulavićeva lekcionara kako bi se moglo zaključiti da se priređivač riječkoga lekcionara morao ugledati u Bandulavićev lekcionar. Uporište ovakvoj tvrdnji leži u tome što je malo oblika koji beziznimno ili barem u većem broju slučajeva odstupaju od oblika na istim mjestima u Bandulavićevu lekcionaru¹³⁹. Ipak, i ti oblici na nešto upućuju: prije svega na priređivačevo moguće konzultiranje i nekog drugog (glagoljskog) predloška, kako je i navedeno u uvodnom dijelu riječkoga lekcionara. Time bi se možda moglo objasniti podrijetlo brojnih dvostrukosti u jeziku lekcionara koje odaju dojam nedosljednog, nesustavnog jezičnog pristupa njegovu sastavljanju, no to je pitanje i dalje otvoreno za buduća istraživanja. Međutim, ono što se paralelnim prikazom primjera iz navedenih dvaju evanđelja svakako nameće kao zaključak primjetno je oslanjanje riječkoga lekcionara na onaj Ivana Bandulavića.

¹³⁹ V. fusnotu na 75. stranici.

7. Zaključak

Šćavet (lekcionar na narodnom jeziku) *Pištole i evanđelja* Ivana Bandulavića prvo je djelo nekog bosanskog franjevačkog pisca tiskano latinicom. Grafija je gotovo identična onoj iz *Lekcionara Bernardina Splićanina*. Uglavnom se oslanja na talijansku grafijsku tradiciju uz nešto malo utjecaja mađarske grafije. Iako se dugo tvrdilo kako je Bandulavić samo štokavizirao starije čakavske lekcionare, usporedbom njegova lekcionara sa starijima može se zaključiti kako je prije svega prevodio s latinskog predloška, što je vidljivo i iz predgovora lekcionaru, konzultirajući pritom i lekcionare nastale prije 1613. kada u Veneciji objavljuje *Pištole i evanđelja*. Piše štokavskom ikavicom koja će njegovu lekcionaru, s obzirom na svoje sve veće širenje i na čakavska područja u 17. i prvoj polovini 18. stoljeća, osigurati ukupno sedamnaest izdanja od 1613. do 1857. godine na prostoru od Istre preko Bosne sve do Bugarske.

Uz pretežno ikavski refleks jata (ekavizmi i ijekavizmi u odnosu na ikavizme vrlo su rijetki), jezik Bandulavićeva lekcionara karakterizira i vokalizacija poluglasa u *a*, refleks skupine *vъ* u *u*, refleks nazalnog vokala *ę* u *e*, nazalnog vokala *ǫ* i slogotvornog *ǰ* u *u*, dok je slogotvorno *ǰ* uvijek praćeno vokalom *a*. Potvrđene su kontrakcije i zamjene vokala, dok je njihova redukcija iznimno rijetka. Glas *h* se ne gubi, glas *f* zabilježen je samo u riječima stranoga podrijetla, a kao protetski suglasnik pojavljuje se samo glas *j* u zamjениčkom enklitičkom obliku *jih*. Vokalizacija i palatalizacija provode se redovito i ne odstupaju od zakonitosti standardnoga jezika, za razliku od sibilizacije koja se uvijek provodi pa su tako zabilježeni i oblici *Luci*, *družim*, *množih* i sl. Suglasnik **d'* realizira se kao *đ*, osim u primjerima *meju*, *mejaših* i *takojer*, suglasnik **t'* kao *ć*, a suglasničke skupine **st* i **sk* potvrđene su samo refleksom **št*. Sekundarna jotacija nije provedena, kao ni metateza suglasnika, izuzevši oblike neodređene zamjenice *svaki* i *vas* (*vas*, kao oblik u kojemu metateza nije provedena, iznimka je među drugim oblicima navedene zamjenice) u kojima je provedena. Jednačenje suglasnika po zvučnosti i ispadanje suglasnika Bandulavić često ne obilježava, provodeći tako morfonološko pravopisno načelo, dok se fonološkog drži pri obilježavanju jednačenja suglasnika po mjestu tvorbe. Potvrđeni su i primjeri disimilacije i rotacizma.

Imenice najviše starih padežnih nastavaka čuvaju u svojim množinskim oblicima. Tako se u genitivu množine imenica muškoga roda uz nastavak *-a* javljaju i nastavci *-ov/-ev*, u dativu se pojavljuju nastavci *-om/-em*, u lokativu *-ih*, a u instrumentalu *-i*, dok se u genitivu množine imenica srednjega roda uz nastavak *-a* javlja i nulti nastavak. Imenica *mati* u

instrumentalu jednine glasi *materju*, što je jedini instrumentalni oblik imenica e-vrste s nastavkom *-ju*, za razliku od instrumentala jednine imenica i-vrste koji se tvori isključivo nastavkom *-ju*. Stari padežni nastavci čuvaju se i u množini imenica e-vrste pa tako genitiv množine završava nultim nastavkom, dativ završava nastavkom *-am*, lokativ *-ah*, a instrumental *-ami*. Osobne zamjenice u jednini ne razlikuju se od standardnoga jezika, dok se u množini čuvaju dativni oblici *nam*, *vam/vami*, *njim/njimi*, lokativni oblik *nas* i instrumentalni *vami/njimi*. Posvojne zamjenice od standardnoga se jezika razlikuju samo lokativnim oblicima *njegovih* i *vašieh*, kao i upotrebom genitiva osobne zamjenice umjesto oblika *njezin* ili *njen* za treće lice jednine. Povratno-posvojne zamjenice upotrebljavaju se samo kada se odnose na treće lice jednine ili množine, dok se za ostala lica upotrebljavaju posvojne zamjenice. Pokazne zamjenice bilježe nominativne oblike *ovi* i *oni*, genitivni oblik *ovizih* i lokativni *onih*, a zabilježeno je i pojavljivanje množine srednjeg roda pokaznih, kao i odnosnih i neodređenih zamjenica, u značenju jednine. Potvrđene su i odnosne zamjenice *čigov* te kontrahirani oblik *ki* u nominativu jednine i množine muškoga roda, kao i neodređene zamjenice *svaki*, *vas*, *ništar* i *kigodir*. Pridjevi dolaze u određenom i neodređenom obliku, a u usporedbi sa standardnojezičnim nastavkom *-im*, lokativ množine pridjeva dobiva nastavak *-ih*, a instrumental *-imi*. Infinitiv glagola tvori se nastavkom *-ti*, osim u primjeru *izajći*. Present se tvori nastavcima uobičajenim i u standardnome jeziku, uz izuzetak nastavka *-u* u prvom licu jednine prezenta glagola *govoriti* (*govoru*) te nastavka *-t* u pojedinim primjerima 3. lica jednine i množine, što je odraz staroslavenskoga jezika, a razlike prema standardnome jeziku proizlaze i iz pripadnosti nekih glagola drugačijim glagolskim vrstama. Imperfekt se od standardnoga jezika razlikuje nastavcima *-hmo* i *-hote* za 1. i 2. lice množine, aorist se svojim nastavcima podudara sa standardnim jezikom, dok se treće lice jednine i množine perfekta tvori, uz nenaglašeni, i naglašenim oblikom nesvršenog prezenta glagola *biti*. Pluskvamperfekt se tvori od imperfekta pomoćnog glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog, a futur prvi se, uz nenaglašeni, može tvoriti i od naglašenog prezenta glagola *htjeti*. Futur prvi u određenim se slučajevima tvori i konstrukcijom *budem + infinitiv*, što je ujedno i model tvorbe futura drugog, a potvrđena je i njegoa tvorba, što je odraz staroslavenskoga jezika, pomoću prezenta glagola *imati* i infinitiva glavnog glagola. Oblik trećeg lica jednine imperativa jednak je obliku drugog lica jednine (*budi*), a složeni oblik trećeg lica jednine sastoji se od čestice *da* i prezenta glagola. Glagolski prilog sadašnji potvrđen je u priloškom značenju, uobičajenom u standardnome jeziku, ali i različitim participskim funkcijama, dok se glagolski prilog prošli, uz nastavke uobičajene u standardnome jeziku, tvori i starim nastavkom *-ši*. Glagolski pridjevi radni i trpni ne razlikuju se od standardnoga jezika, kao ni

tvorba pasiva, no zabilježene su i pasivne konstrukcije *od + gen* i *po + lok* gdje se vršitelj radnje javlja u genitivu i lokativu. Od standardnoga jezika razlikuju se i glavni broj *dvanadeste* te redni *petnadeste*, proizašli iz staroslavenskoga jezika, te razni prilozi, kao što su *nikakore*, *pomljivo*, *kolikrat*, *veće*, *najparvo*, *tudje*, prijedlozi poput *cića*, *parvo*, *polak*, *brez*, *svarhu*, veznici *ali* (u značenju *ili*), *bo* (u značenju *jer*) i dr.

Usporedba Bandulavićeva lekcionara s lekcionarom *Epistole i evanjelja*, tiskanim u Rijeci 1824. godine, pokazala je kako se priređivač tog riječkog lekcionara pri njegovu sastavljanju morao služiti i Bandulavićevim lekcionarom, a ne samo nekim glagoljskim koji se spominje u bilješci o grafiji u uvodnom dijelu lekcionara. Na takav zaključak upućuje, osim činjenice što su oba pisana štokavskom ikavicom, i to što su jezične razlike, koje postoje, u većini slučajeva zabilježene, u kategoriji kojoj pripadaju, manjim brojem u odnosu na primjere koji su jednaki Bandulavićevima, pri čemu bi se prisutne dvostrukosti, poput istovremena pojavljivanja oblika *doći* i *dojti*, *u snih* i *u snu*, *govoru* i *govorim*, mogle objasniti priređivačevim služenjem i Bandulavićevim i spomenutim glagoljskim predloškom, što bi svakako trebalo dublje istražiti. Budući da se u vrijeme kada je riječki lekcionar tiskan bogoslužje u Rijeci obavljalo na staroslavenskom jeziku, kojim su ispisane određene bilješke u pojedinim primjercima Bandulavićeva lekcionara, što ukazuje na njegovu moguću primjenu i na područjima staroslavenskoga bogoslužja, i s obzirom na činjenicu da se Bandulavićev lekcionar i danas čuva na području staroslavenskog bogoslužja Istre, Primorja i Dalmacije, upotreba Bandulavićeva lekcionara kao predloška priređivaču riječkog lekcionara vrlo je vjerojatna.

8. Literatura

- Anić, V. (1991). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Barić, E. et al. (1997). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Brozović, D. (ur.) (2004). *Hrvatska enciklopedija*. 6, Kn – Mak. Zagreb: Leksikografski zavod.
- Brozović, D. (2006). *Neka bitna pitanja hrvatskoga jezičnog standarda*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ceković, B. et al. (2010). Jezik Misala hruackoga Šimuna Kožičića Benje: glagolski oblici. *Slovo*, Vol. 60, 133 – 166.
- Damjanović, S. et al. (2004). *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Damjanović, S. (2005). *Staroslavenski jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Despot, L. (2002). Jezični utjecaji bosanskoga franjevca Ivana Bandulavića na pisce slavonskih lekcionara 18. stoljeća. U Š. Musa (ur.), *Zbornik: hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini – jučer i danas* (str. 139 – 149). Mostar: Pedagoški fakultet.
- Frančić, A. i Kuzmić, B. (2009). *Jazik horvatski*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Fučak, J. (1975). *Šest stoljeća hrvatskoga lekcionara u sklopu jedanaest stoljeća hrvatskoga glagoljaštva*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Gabrić –Bagarić, D. (1989). *Jezik Ivana Bandulavića, franjevačkog pisca iz 17. vijeka*. Sarajevo: Svjetlost.
- Gabrić –Bagarić, D. (1994). O razlikama između I. i II. izdanja Pištola i evanđelja Ivana Bandulavića. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, Vol. 20, 67 – 85.
- Gabrić –Bagarić, D. (2002). Književni jezik lekcionara 17. stoljeća. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Vol. 28, 35 – 71.
- Gabrić –Bagarić, D. (2010). Četiri ishodišta hrvatskoga standardnoga jezika. *Fluminensia*, god. 22, br. 1, 149 – 162.
- Kaštelan, J. i Bonaventura, D. (1983). *Biblija*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Lisac, J. (1996). *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Lisac, J. (2003). *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – tehnička knjiga.
- Lukežić, I. (2012). *Zajednička povijest hrvatskih narječja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, Grobnik: Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine.

- Majdandžić-Gladić, S. (2009). *Negdašnji obrednici, korišteni na području današnje istočne Hrvatske i Srijema*. Čepin. http://bibijana_majglad.blogspot.com/2009/04/blog-post.html. (5. 1. 2014.)
- Malić, D. (2007). Tragovi crkvenoslavensko-čakavskih matica u najstarijim dubrovačkim molitvenicima. *Filologija, Vol. 49*, 137 – 193.
- Matasović, R. (2008). *Poredbeno-povijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Moguš, M. (1971). *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Musulin, S. (ur.) (1955 – 1956). *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Dio 15, simetričan – I. spasti*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Musulin, S. (ur.) (1956 – 1958). *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Dio 16, spasti – sunce*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Prohaska, D. (1908). Budimski lekcionari 18. vijeka prema bosanskodalmatinskomu od B. Bandulavića. U drugovi i učenici (ur.), *Zbornik u slavu Vatroslava Jagića* (str. 557 – 575). Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- Radošević, A. (2010). Pseudo-Anselmov Dialogus beatae Mariae et Anselmi de passione Domini u hrvatskoglagoljskom Žgombićevu zborniku iz 16. stoljeća. *Slovo, Vol. 60*, 633 – 668.
- Ravlić, S. (ur.) (2008). *Hrvatska enciklopedija. 10, Si – To*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Rešetar, M. (2010). *Štokavski dijalekat*. Podgorica: Matica crnogorska.
- Skok, P. (1988). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Stulli, J. (1810). *Vocabolario italiano-illirico-latino*. Dubrovnik: presso Antonio Martechini.
- Volčić, J. (1802). *Ričoslovník iliričkoga, italijanskoga i nimačkoga jezika*. Beč: u priteštenici Kurtzbecka.
- <http://hjp.novi-liber.hr/> (10. 9. 2013. – 20. 12. 2013.)

Izvori:

- Erdmann-Pandžić, E. (1997). *Pisciole i evangelya. Das Perikopenbuch des Ivan Bandulavić von 1613*. Köln, Weimar, Wien: Böhlau.
- [s. n.] (1824). *Epistole i evanjelja*. Rijeka: Anton i Josip Karletzky.

9. Prilozi

Prilog 1. Tekst analiziranih evanđelja lekcionara *Pištole i evanđelja*

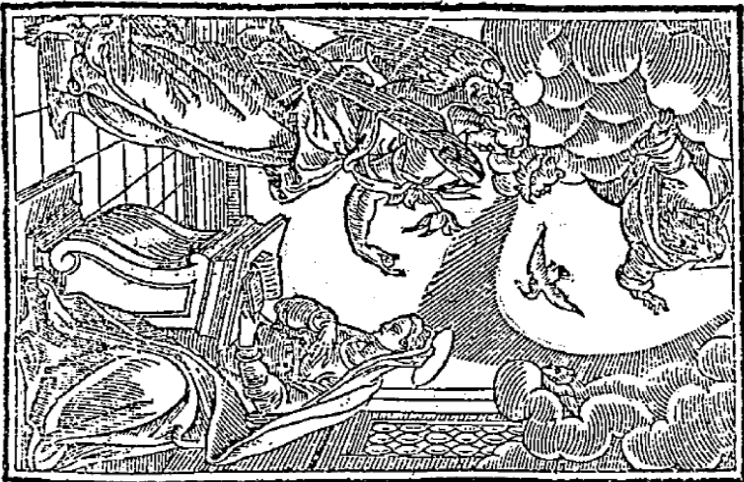
PISCTOLAA I EVANGELIYIH

PRIKO SVEGA GODISCTA

SA SVIIMI KOYA DOSAD V SLOVINSKI YEZIK
ISTOMACENA MAGNAHV,

Pò Fra Iuannu Bandulauičiu Skopgljaninu R. M. B. mnogohýofte
iznoua drughee ftuari nadodayucchi nakon MDCXIII.

Zdrava MARI A milofti puna.
Gospodin štoborn.

Euo Rába Gospòdnoura : budi meni
pò ríci tuoyoy.

V NEDI GLIY PARVV iopijyanyu:nè ù pofteglah, in-
aduenta:alltri prifaltya Go-
spodgniega.

S Otuye Pištolé Bláxenoga Pau-
la Apoftola k'Rimljanom

Cap. 13.

Raryo. Znayucchi,dà
vrime yest yuruè nà
odafna vftarife. 'A
fada ftanouitro blike

yest nafce fpalenyè
negofno mijvrouali.Nóch mij-
nula yest:nadanfeyè priblixao.Od-
narzimo zató od nas dilla tamno-
fti, i obúçimofe ù Orúyè fuitlo-
dimo. Nè ù zállu blagouanyu,
yest nafce fpalenyè
negofno mijvrouali.Nóch mij-
nula yest:nadanfeyè priblixao.Od-
narzimo zató od nas dilla tamno-
fti, i obúçimofe ù Orúyè fuitlo-
dimo. Nè ù zállu blagouanyu,

io pijyanyu:nè ù pofteglah, in-
ciftochiah : nè ù prigouaranyu, i
záuidofiti : dà obúçime Gofpodi-
nom Iftukarftom. ¶D eo gratias.
Bogu huála. I takole gouorij Za-
fuakom pištolé priko godiftra.
N asidounanye Sucoga Euangc-
lya pò Luçi. Cap. 21.

V Omó vríme. Re-
ge Iftus venikom
ftoyím. Bituché zlamc-
nya ù Súngu : i ù Miſſe-
ſtu, i ù Zuitzah : i na-

zengliáh xalólt gliudſka, giſchia
ſtráha búçanya morſkóga, i vallo-
uá, fáhnúçchi gliúdi od ſtráha, i çe
kanya, koya hochié, priſtu ſuemu
ſufu. Yer kripofti nebbefhar ho-
chieſe ganuri. I tadaché viddi-
ti Sína Boxyega prihodcechi ù
obláku soblatkyu vellikóm, i vel-
licánftuom. 'A ouá kadafce poçnú
çiniri razgledayce, i vzdungitce
gláuc valce : yerelé priblixuyce
A odkú.

odkúpgljenye valce. I rece gnim Boxyemu. Gonorubo, dà Mfukarfe prijliku. Viddyte smokuenigu, yest biyo obluxiregl zákona obri i fua ftablakada yurue izavadrayu izfelce plòd, znayte, dà bljizu yest litro. Takò, i vij, kada budete viditi, dalle ouá emé; znayte, dà bljizu yest Krísgleufuó Boxye. Yílfin nu ù íftinu gonoru vam, dancie nimóy národ ouí: doklefe fuaká nefarfe. Nebbochie, i zemgla proyri: dà rijci moye nechie proyri. S laua rebli Mfukarfe. V trouanye.

¶ Priko fue Nediglie, kadafe Mif fa gonorij od nediglie: ouá pifto- la, i Euangeljere recchicimayú: itakó priko fuega godifca, dà nè. V itrouanye. Negou Nedigliu sámó.

V DR V G V NEDIGLIV

Priscafya.

S Sténye P. B. P. Apofc. k. Rimglia

nom. Cap. 15.

B Rayo. Koyá godire pijsána yefu, dà pouffarpgljenyu: i vcefenyu pijsána vffanye budemo immani. A Bóg vffarpgljenya, i vifcenyá day am tó ílló znari yednonnu k' drugomu pò Mfukarfu, dà yednodufeno yedinimi íftmi polftuyete Bóga, i ogra Gofpodi- nanafege Mfukarfa. Rádi rozá prijmayete meu sobom: kachonalye Mfukarfe priyao ù polftényu

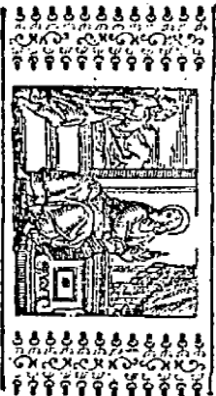
3 i razumúnya valca, ù Mfukarfu Gofpodinu nafcemu.

Nas. Sue. Eua. pò Iuannu.

Cap. 1.

V Onnó vrime. Polfafe xudiyi iz Ieruzolimá popoue, i diyache k' Iuannu: dà vpijrayu gniega tkof tij? A òn ífpouidi, i nezárya. Ífpouidi, dà yá nijfam karfl. I vpijrafce gniega. Sétò dakle? Yeffili tij Illial rece. Nijfam. Dà yeffili vij prorok: i odgonori: nijfam. Rekofoe dakle gnienmu. Tkoft, dà odgonór damo onnijm, chijfu nás pollali? Sétò gonorijfe tij od rebc ífloga? Rece. Yáfam glás vapiyuchiega ù píftigni: i ípraire puur Gofpodi- gni: kako rece k'raya prorok. A koyij bijlu pollani; bijlu od Farizeou. Iupjrafce gniega: i reko- fcemu. Sétò dakle karthjfe, ako tij nijfi karfl: ù íllá, ù prorok? Odgonori gnim Iuan, gonorec- chi. Yá karthjm vodom: à mecu vami ílá, kóga vij neznate: òn yest koyi poftice mecie prijtim má kó- yi parúó mene ftuoren yest: kó-

Nas. Sue. Euan. pò Martiu.

Cap. 11.

V Onnó vrime. Kada mifca- Iuan, budúechi ù vzhá dlila Mfukarftoua, polfaufei duá od vgenkou faoyh, rece gnienmu. Tijlifi, koyi imnáfe prijtr: alli dru góga cekámo? I odgonóarayuchi Iftus, rece gnim. Poydite, i v- nijftice Iuannu, koyafte mifcali, i vid-

mu yá nijšan dostoyan úbajache
posolouf gniegouš oduezati.
Oua ù Bethanij veigniena yelš
prikò Jordána:gdì bišce Iuan, kar
šecchi. Vronanye.

Û SRIDV ÇETVERIIH

quarib, allit vrimén Prisca-
fya Proceanšto

Paruo

Ščényc Ixaiyc Proroka.

Cap. 2.

VDnij oné. Rege Ixaiya
prorok. Bitrichié ù na-
pokognié dnij priprau-
na gorra kuchiar Gospodgnia na-
uarhu górraa: izzdignutrichieš
šuarhu várhov, i rechi hocchié k'
gniemu sui národí: I poyrichié pá-
či množij, i reká. Prijdite, vzáydi-
mo nagorru Gospodgniu: i k' do-
mu Boga Iakououa, i naučtichie
nás puuce suoye: i budémo hoditi
šazami gniegouimi. Yceod Sio-
naizavúchic zákou, i rišc Gospod-
gnia iz Jeruzolima. Istútrichié
národe: i pokáratichie púche mo-
šhce. Istichié mage suoye ù lemi-
šce: i šulšce suoye ù šarpoue. Neuz
dignét národ prvoua národu ma-
ša, nitichié vecchie nášoyari na-
boy. Kuchio Iakououa prijdite, i
hodimo ù šulšostí Gospodina Bo-
ga našcega.

P R O R O Ç A N S T V O

drugó išše šride četuerijh
vrimén.

Ščényc Ixaiyc Proroka.

Cap. 7.

VDnij oné. Gouorio yelš
Gospodin Akazu, gouo-
rechi. Próšti rebi žlamenye od
Gospodina Boga tuóga ù dubini
paklenoy: ali ù viššni zgóra. I re-
ge Akaz. Nechia proštri: nitichur
iskučeuari Gospodina. I rege.
Šlišcayre dakle kuchio Davido-
ua. Yedauam mallo yelš, daste v-
šini gliudem, dà yóšce všini ye-
šce, i Bogu moemu? Rádi rozá
darichié vam Gospodin iští žlam-
nye. Euochie diuiča začéti: i ro-
diti hocchi sína: izuatichie im-
me gniegouo Emanuel. Mallo,
i mazd hocchié blagouari: dà bu-
déznati odutarchi zló: à obrati
dobro.

Nas. Sue. Euang. pò Luči.

Cap. 1.

VOnó vřime. Pošán bij An-
geo Gabriel od Boga ù grád
Callistefchi, kómnycimme Na-

za-

Û PEETAK ÇETVERIIH

vrimen Priscafya.

Ščényc Ixaiyc Proroka.

Cap. 11.

OVó Gouorij Gospodin Bóg.
Izayrichie praut od Korina
Yessenai: cujir od Korina gniego-
ua vzarichie. I poeignutrichie
šuarhu gniega dúh Gospodni,
dúh mudrosti, i razúma: dúh šit-
ta, i yákošti: dúh vnitčtva, imi-
losti: i napunitrichie gniega dúh
štraha Gospodgniega. Nechie sú-
diti pò viédinyu očcu: nitichie ká-
rati pò šlicanyu včiu: dà súditi-
chie ù praudi vbogéi káratichie ù
praudi Zakrotchenazemgli. I po-
rázítichie Zemgliu prutom úšt suo-
yáh: i dúhom vřán suoyih pogu-
bitrichie nemilošna. I bitrichie prau-
da pas bokóu gniegouh: i vira
pripalčay bedár gniegouih.

Nalšidouanye Sue. Eua. pò Luči:

Cap. 1.

VOnó vřime. Vřaušci Ma-
ria poyde ù goryc potexec
chicé ù grád Xudiyčli: i vižze ù
dóm Zakaric, i pozdraui Elizabe-

tu.

kráglieuc: Koiyu vxigahu. 'A on-
nín íasúma neaknu oggagn, niri
oxalosti: gnih ni koye tuge zadá.
Tada ouá trij: Kachozvednín úst,
huágliahu: íslaugliahu Bóg u péc
chi, gonorecchi. ¶ Negonorije
B ogu huáa. Negro Písán, Ka-
cho líjidi.

Písán.

B lagofouglien tij yeffi Gospo
dine Bóxe orağ nalcijh: i po
huaglien: íslauglien ú viche.

I blagofouglieno imne flauz tuo
y: koye fúero yeff: i huáglie-
no, íslauuo ú viche.

R lagofouglien yeff ú fúeroj Gar-
qui flauz tuo y: i huáglie: i
flauan ú viche.

B lagofouglien tij fuarhu priffo-
ly: í fúetoga kráglieufua tuóga:
i huáglie, íslauan ú viche.

B lagofouglien tij yeff fuarhu vu-
lásti Bóxánflua tuóga: i huá-
glie: íslauan ú viche.

B lagofouglien tij yeff, koyi: fújje
fuarhu Cherubinou, pozira-
yuechi dubine: i huáglie: ísla-
uan ú viche.

B lagofouglien tij yeff Gospodine,
koyi: hodijje fuarhu perya vi-
trounijh: i fuarhu valou mor-
fehijhi: huaglien, i slauan ú vi-
che.

B lagofouirebe í sui Angeli, í fúci
tuo y: i huále rebe, íslauu ú vi-
che.

ótayfluo yurue dílluyce neprande,
Sámo, dá onú, koyi vzdarxij ía-
da: búde vzdarxat, doklefe ímak-
né izmeu nás: i radachiefe ogitro-
vat onni neprandnik, chógachie
Gospodin Íllus vbit dúhom úst
fuóyijh: razoric profunglien yem
prifcaltya fuóga. ¶ Euaugelje
vzmi oudi: zdola zapifoló fura
legnie nedieglje ceuarre Prifcaltya
koye poğnye. G odifte peet
tonadefte Gessarflua Tiberia Gela-
ra: na 9. lístijh kgniga.

Ú NEDIEGLIV SETVARTV

Prifcaltya.

Selénye: P. B. P. Apofc. K: kotin-
cirtom, Cap. 4. pífc. 1.

B Ratyó. Takonas preojini
Gouik: kachó fluxbeniche kar-
feuc: itrazredieglie otrayflujh Bo-
xyjsh. Oufáfe: fada í ísté meuz-
redieglje, dáffe víran koyi nayde,
'A mchizannaymagnie yeff, dá od
vás budém úd yenállí od gouiečan
skoga dné, dá nē sám sebe nclá-
díjsh. Hí ístárbó niflam febi í su-
flau rdá ní u onomú opraudar níj
fám. 'A koyi súdíj mence: Gospo-
din yeff: ístáko nemó yce páruo ví-
mna súditi, dokle príjde Gospo-
din, koyi: íchie profúitit ískrituena
cirtijh, íogituyet íuitouanyá ístá-
da: cirtada flaua búde ístá kórmu od
Boga.

Nas. Suc. Euan. Pò Lúgi.

Cap. 3.

G Odi: fte pentonadelle Gessar-
flua Tiberia Gessara, vulada
yuechi Xudíom Ponto Pilá: a ce-
uarím dístó Gallíje Irud: a Phi-
lip brat gniegou ceuarím dístom
Iturije, i Trakonitche kraing: a
Eylania ceuarím poglauyé Abi-
línce pod poglauicami popoufchí
mi Annom, i Cayphon; vejgnie-
na bíj ríje Gospodgnia fuarhu Juá
náfna Zakaríyina ú pístígní. Íp-
ríjde rada ú suí kraínu Yordan-
sku, prípuidayuechi Karšénye
pókore: na odpúšénye gríhouf:
Kachó píslano yeff í kgnigah go-
uorenyá Krayc: proroka. Glásva-
piyuchiega ú pístígní: prípravite
paut Gospodgniv: pravne gñite
faze gniegoue. Suaká dollina dá-
se napunij: i ístá ká gerra, íbardó
dasse ponizij. Íbitchie opákaa ú
pravá: í ofštrá ú puure raune. Ívíd-
ditichie ístá ká pút ípašénye Bo-
xye. V írouanye. ¶ Dancú íub-
bortu prem dáffe gonourij ouó: ístó
Euaugelje.

N A B A D G N I V E Ç E R
alliti Nanaduecercye Boxichia
S Æneye P. B. P. Apofc. k' Rimglia-
nom. Cap. 1.

P Anno flúga Iflukarhouf pro-
zuán Apofc. izabrán na
Euágelcye Boxye, Koye páruo bij-
fec obicouao pò fnoyjih prorogch
ù fúeth pijimh od fína fuóga, chi
vegnien bij gnienu od símenau
Davidoua pò puri: koyi odredyen
bij fin Boxyi ù kripolti, pò dahu
pofuechiénya odvskarfútya mar-
tutih Iflukarla Gofpodina nafce-
ga. Pò kómu priyalno mlóft, i
Apoftolhuo Zapoftufcari viri ù
fújh narodijhradi immena gnie-
gonarú koyih yefte, i vij Zuáni IC-
fufa Karlta Gofpodina nafcega.

Naf. Sue. Eua. pò Martiu.

Cap. 1.

K Ada bij Zarucena Mari Iftu
foua Maria Offip: paruo ne
gofefalhafce; naydefc ù vtrobbi,
imayuechi od dáha fúeóga. 'A
Offip múx gniç, buduechi prau-
dan, i nehouyuechiyu pouefi: ho-
tíyu otayno pulfii. Iouó òn, mi-

fliechi; Euò Angeo Gofpodgni Ya

uife úfni gnienmu, gouorecchi. Of-
fip, sínu Davidouf; nemoyfe bo-
yati vzéti Mariu Zarucniçu tuoyú;
Yere ftò ù gnioy rodjeno yefc od
dáha fúeóga yefc. Onachiebo po-
roditi fína, izuachie fime gnie-
gonu Iftus. Yere òn hochie fpafet
vginici púk fúoy od grihouf gnih.

N A D A N B O X I C H I A N A
Paruú Míftu Polnochnu.

¶ Na ouoy Mífti, Kako, i nadru-
goy Míftnik neimná popiraci ka-
lexa. Kako množij obçayc Za-
vzeryem karu: nitú immá vzima-
ti onnoga vijna, koyín opere
partce: nego vzaíci Karuf sámoi
onno vijnuo, koyim opere partce
moxe Kogagodi: prigefiufcá, da
timu popiti, allido drugemiffe
fáhranici, ako mox: akoli pofpu
gari purifcarurom, rer offufciti,
allivgini: ftomufe boglie vidlo
budé.

S Æn. P. B. P. Apofc. Koyu pij-
fcek' Tíftu. Cap. 2.

P Ridrági. Skázalafe yefc mi-
lóft Boga ípafitreglia nafce-

ga

Na Boxich na Paruu Míftu.

11

ga fújm gliúdem, véccechi nás, dá
oduargfci Zlobu, í fúitregnia po-
xelnyas; trizmeno, i praučno: i
milofarho budémo xiviti na
ouóm fúíru. Çekayuechi bláxe-
no vffanye, i pricafaty flauc velli
kóga Bóga: ípafitreglia nafcega
Iflukarla, chýe podao famoga
febezanásdá nás odkupij odafna
chenepraude: i ocíftij febi púk
priyarú, koyi nafiduye dobrá
dilla. Ouó gonorú, i nagouáray, ù
Iflukarftu Gofpodinu nafcenmu.

P I S S A N Ç A

Naboxích.

V Sec vríme godífta
mijfe Svitru naujfták,
porodyenye dirichia.
od Suéce Diue Marie.

O dpricíté Diuice,
inebbeche Kraglice,
Angelfche, Çellariçc,
Suécé Diue Marie.

Díua sína porodi,
Diyaulu filu fuu florni,
akarftiyane oflobodi:
Suéca Díua Maria.

Y yallega flaugliafce,
maykamule klagnafce,
terga flarko celúafce,
Suéca Díua Maria.

Angelimu flúxahu,
nouu píftan píualu,
vgniega mlóft profcahu,
s' Suétom Diuom Mariom.

Y počochife Bóg rodi,
nebo, izengliu profúfti,
kakou pódne fúitlo bij,
s' Suétom Diuom Mariom.

Z úzda izayde danica,
odpricífte Diuice,
nebbeche kraglice,
Angelfche Çellariçc,
Suécé Diue Marie.

S uakó fúíta flourenye,
fadda immá vellidy,
çijich Iflufarodyenya,
od Suécé Diue Marie.

O rci: izlijmba, vellieche fce zapí-
uale.

xeghne glafe kad íftafce,
dá fin Boxyi rodyen bij,
od Suécé Diue Marie.

S laua Bogu vilgngienmu,
Gofpodinu nafcenmu,
i çouiku ímírnomu,
s' Suétom Diuom Mariom.

Y Tannolfti koyij flahu:
a fúitlofti neimmáhu,
sína Boxyega çekahu,
od Suécé Diue Marie.

Y eryim ró obbechi a Bóg datí,
sína fuoga nafuit poslari,
iz ramncítijih izuelti
s' Suétom Diuom Mariom

T ó guddo veoma xegliahu ímáç,
sína Boxyega vídditi,
dabi ù Ray legnim pofeli,
s' Suétom Diuom Mariom.

Angco prijde nebbeché,
rer páftírom naujfti

B 2 pri

12
pri velliche radoſti,
od Suec Diue Marie.

Opaltri regice,
Hada valca puſtice
Sina Boxyega vidlice

s' Suecom Diuom Mariom.
T ad paſtjiri poydoſce,

sína Boxyega naydoſce,
ternu huatu vzdalce,

s' Suecom Diuom Mariom.
Slaua Bogu vigniemtu,

Gospodinu naſcemtu :
i goviku ſinirnomu,

s' Suecom Diuom Mariom.
Slauu nebesku vidlice,

ivecomale eudlice,
s' Suecom Diuom Mariom.

Velliko euddo Kragla vellika,
v bogom ſuikom Zaurá,

s' Suecom Diuom Mariom.
Kragl ú yalſch lexaſce,

a odichie nalebi neimnaſce,
zaſto v boxtuo gliúbglaſce

s' Suecom Diuom Mariom.
Tobe Iſtúch háliſimo,

ſuico Troyſuo ſlauiſimo :
mayku tuoya ſlauyemo

Suicu Diuu Mariu. Amen.
Allſchui.

Nas. Sue. Eua. pò Luçi.

Cap. 2.

V Onó vríme. Izryde za-
pouid od Œeſtara Agutſa,
daſſe popjiſc vâs ſúur. 'A ouó po-

piſan yena xyaruo vigniemo yel-
od vuladauça Sýrinskoga Œyri-
na. I gredihu ſui, daſſe popjiſcu

ſuachu ú ſuoy grad. I vzjide ra-
da Oſſip iz Galliey, iz gráda

Nazareta ú xudyu grad Dau-
douf, koyiſe zoue Bertheem;

ató yere, i on biſice od kuchie, i
objirili Davidoue: daſſe zapjiſce

s' Mariom zarucniſom ſuoyom
priſobnon luçigniemo biſi, dá on-

ni budúechi óndi; napuniſcele
dnij, dá porodij. I porodi ſina

ſuoga paruo rod yenoça: i ú ſuice
zavij Œniega, i poſtaui ú yaſce :

zaſto nebiſice gniemu milta ú
goliſniçi. I paſtjiriſijhu ú onno-

mu vuhádanyu bdéechi, i ſárgru-
chi ſtráxe nochné ſiarhu ſtada

ſuoga. I euó Angeo Goſpodgni
há polak gnih : i ſuuiſto Boxya

obſinu gnih : i vzboyaſce ſtrá-
hom vellichim. I reeç gniimi An-

geo. Nemoyreſce boyari. Ye-
re óno nauillyem van veſſe-

lye velliko, koye hochie biti
ſuemu páku : zaſtoſe porodio

yel vâm danuſ ſpaſſtegl, chi yelſt
Karlſ Goſpodin ú grádu Da-

uidouu. I ouó budi van Zla-
menye. Nayrichere dirrichia

ú ſuice pouita : i poſtaugliena,
ú yaſce. I audyie vçigniemo yelſt

s' Angeló mnoxtno harabarluha
nebeskoga, hualechi Boga, i go-

uorechi. Slaua ú viſeç gniſh Bogu ;
i nazem-

inazemgli mír gliudem dobroçvo
gliç. V irovaniie.

N A D R V G Y M I S S V

Boxichia koyaſe gouorij

ú zoru.

S Çenyce P. B. P. Apof. k' Tjiru.

Cap. 3.

Ridrági. Skázaloſe yelſt
dobrou ſuo, i pitómſ-
tina ſpaſſteglia naſce-

ga Boga, ne pò dillſijh prauðe, ko-
yulmo miſ vçimti : dá pò ſuómu

milofárdu ſpaſſene náſ vçimio
yelſt pò opránnyu priporodyenya,

iponouſglienya dúha ſueçoga,
kóga proho yelſt obilno ſuarhu

mâſ pò Iſtúu karſtu ſpaſſteglia
naſcemu. Dá opráudani pò milo-

ſtiçnieçouoy; baſçimniçi bude-
mo pò vſſánnyu xiuora vigniega ú

Iſtúkarſtu Goſpodinu naſcemu.
Nas. Sue. Eua. pò Luçi.

Cap. 2.

V Onó vríme. Pa-
Hijiri gouoráhu
meñ ſabóm. Poydi-

mo ðò Bertheema : i
vidayimo ouurijç, ko-

ya vçigniema yelſt, ſçoye vçimio
Goſpodin Bóg, i v kázao nám. I

prijdoſce hieçchi, i naydoſce
Mariu, i Oſſipa, i dirrichia po-
ſtaugliena ú Yaſce. I viddechi

óna; poznáſce od riçi, koya re-
ena biſice gniem od dirrichia ouó
grá. I ſui, koyi ſiſtáſce : zaçudi-

liſe yeſtu od ouurijh, koya biſhu
reçena gniimi od paſtjirouf. 'A

Maria kalragnietaſce ſue riçi
óue, kupéchi gniuh u ſardçe ſuo-

ye. I pouurátiſe yeſtu paſtjiri
huálechi, i ſlaucechi Bóga ú

ſuiſh, koya biſhu ſiſtati i vid-
diti : kacho reçeno yelſt gniimi.
V irovaniie.

N A T R E T Y V M I S S V

Boxichia : á tò velliku.

S Çenyce P. B. P. Apof. k' Xido-
nom. Cap. 1.

Ellekrát, i mnogimina-
çini danſno Bóg, go-

V uorechi oçgem ú pro-
reçijh : napokón. Kénga danaz

ouijh gouorio yelſt nám pò ſínu ;
kóga vçimni baſçimnika ſuiſh : pò

kómu vçimni, i viche. Koyi budú-
chi ſuuiſto ſlauç, i priſtjika búſlta

gniçoua : i moſſeçchi ſuaka ú riçi
çi kriſtoſti ſuoye : oçiſçenyce gri

houſeineçchi : ſdiſj obdeſnú vel-
liçánſtua Boxyega ú priuſieç gnih.

T oſtko bogli od Angelouf vç-
gniem yelſt : koliko razluçitiye od-

gnih imne poſſduye Zaſto, kó-
mu yeod Angelouf ikada rekaó,

ſín moy yeſti tjiç : yareſám danas po
rodio ?

B 3

rodio; Iopcer. Yachiu biti gnic-
mu za oca: à òn budémenci zasí-
na. Ikada opcer ùndya paruó
rodyenoga ù okollic zemagf-
chí, gonorij. I budúfc gniemu
klagnatífu Angeli Boxy. A An-
gelom ítanouto gonorij. Koyi
ginij Angclé fuoye díhoue: íslux-
beniche fuoye plamén oggnieni.
'A sínu ítanouto: prístoljce tuoye
Boxe ù vichne vikom: prurur prau-
dè: prurur kráglieufua tuógra. Po-
gljubíofí praudu: ínenamiddíone
praudu; Zató pomazà rebc Bóg:
Bóg tuoy vlyem radofí íuarhu
fujih druxbenikouf tuoyijh. 'A
tijíh Gofpodíneú poçélo íauorio
zemglíu: í dílla rúk tuoyijh yefu
nebbeta. Ionnachíe pomagnka-
ríá: tíj ù íftínnu buéfc príbjívarí
I íuaká, kakono íuara oílarítchíe:
I kaehono odjílo gminíjfc: gnih:
í promínefc. 'A tíj ù íftínnu vaz-
da íftí yefí; í godíftá tuoyane-
pomagnkayu.

Poçélo Sue. Eua. pò ínuanu.

Cap. 1.

V Poçélo bíjfe ríjce: ríjce bíjfe
prí Bógu, í Bóg bíjfe ríjce.

Ouó bíjfe ù poçélo prí Bógu. Sua
ká pò gniemu veígníena yefu: í
brez gniega mífharce veígníeno,
fèò veígnýeno bíj. Ygníemu bíj-
fice xírúxírúor bíjfe íuírólt glí
udská: íuírólt ù emínah íuíríj; í
emíne gniú nífu obyale. Bíj go-
ník poílán od Bóga, kómu ímme
bíjfe íuan. Ouf príjde za íuídó-
ka, dà íuídócáníuo ízuédè od íuí-
róltí: dá bí íuí víroualí pò gnie-
mu. Nebíjfe òn íuírólt: nego,
dà íuídócáníuo skaxc od íuíró-
ltí. Bíjfe íuírólt íftínná, koya
proíuínglíuyce íuakógra íouíká,
príhódechiegana óuí íuí. Na-
íúru bíjfe, íuíró pò gniemu íuo
ren yefí: à íuí gniega ne pozà.
Yíuoyce príjde, í gniegonuga ne-
príyáfc. Dà chíj godírga príyá-
fcepodade gni mí obíáft, dà mo-
gú sínouí Boxyj bíj: óníjm chíj
víruyu ù ímme gniegouo. Koyij
né od karuí, ní pohocínya pure-
nóga: ní od pohocínya ímífcé-
ga: nego od Bóga rodyení yefu.
(oudífc poklékné na ouéríjci.) I
ríjce púr veígníena bíj, í príbívà ù
nas: í víddímo ílanu gniegonu:
ílanu, Kako yeddíno rodyenoga
od oca: púna míróltí, í íftínné.
Y írouanye.

NA-

N A D A N S V E T O G A

Stripana paruoga mucenika.
S éúyce Suaríjh Apóíáóífc íjrh.

Cap. 6.

N Dnij onné. Stripán pún
míróltí, í kripóltí; éi-
gníáfc gudéíla, ízlamé
nyá vellíka ù púku. 'A víháufe ní-
chíj od íkupífcíne, koyáfc zové
líbertínska, í Gyrenénska: í Ale-
xandrínskají ónníjh, Koyij bíj-
hu, od Gílíjce: í Afíe, prígonuára-
yuechíe: í Stripanom; í nemogá-
hu od íftímmúdroíltí, í díhú, ko-
yí gonoráfc. Í íftícayuuechíóna;
púçahu fadójí íuoyímí: í fctrípá
hu zúbí nagníega. Í budúçchí Stí-
pán pún díhá íuétoğa, pogledau
fctí: ù nebbó; víddí ílanu Boxyu: í
Íftífa, íuoyeçchí obdeínu kripof-
í Boxyç, í recc. Eúò víddíyu neb-
beta otuorena, í sína çouíkansko
ga, íuoyeçchí obdeínu khírípóltí
Boxye. Í zauapíufcí ónníj gíáíom
vellígm; zaurííufcevfcí íuoye: í
napríjfe yeddíno nagníega. Í iz-
goncechí gniega ván gráda, kame-
nyem pobíyáhu. Í íudóçí poíla-
nífice íuíce íuoye prínogah mlá-
ça, koyífc zouífcé íauao. Í kame-
írouahu Stripana vapíyuehíega, í

gonorechí. Gofpodíne Íftífc
prímí dáfcu moyu. Í pokléknú-
fctí nakolína zauapí gíáíom vellí-
chíyem, gonorechí. Gofpodíne,
neprímí ouó gni mí za gríh. Í ka-
çko to recc: zafpá ù Gofpodínu.

Naí. Sue. Eua. pò Martíu.

Cap. 23.

V Onnó vírme. Gonoráfc
Íftíus národu xudíjfkommú:
pogíauícam popouíhám. Eúò
Yá íçaglíén K' vóm próroçhe, í
mudarcé: í kgníxíne, í odgníh
vbíyere: í própnetcí: od gnih re-
re ù íkupífcínalh vafcíh. Í prógo
níte od gráda, dò grádará dá prí-
dce íuarhu vás íuaká karuf prá-
uedná, koyà prólíjca yefí varhu
zemglíe: od karuí Abella praued-
nóga, dò karuí Zakaríe ína Bara-
chíyina, koyega vbííemcu Gar-
quom, í otárom. Yíftínnu gono-
ru vání; príjdur íuaka óuaa íuar-
hu národa otógra. Í eruzolíme: Íe-
ruzolíme, koyí vbíjyefé próro-
çhe: í kamemíyefé onne, koyíj
k' rebí poílání yefu. K ílíkratíam
horto íkupítí ínoue tuoye, ka-
çhono kókóífc íkupíglá ípíplíchie

B 4 íuo-

faoye pod krija: à tij nyell ho-
tio; Euò oflanévam kuchia vaſca
puuſta. Yere gouoru vami; dà ne-
budéte viddiri mene od ſada: do-
kle regete; biagofouglien, koyi
prijde ù imme Gofpodina. V i-
rouanye.

NADAN SVE TOGA
Iuanna Apolc. i Euangeliste.

S. Eténye kknigá od Mudroſti.
Cap. 15. Eccle.

N Kóſe boyij Bóga vénitic-
chie dobrá. I ko vzdar-
xitegl yelt prauđe, uhvá
tij gñus; i ſuſeritet gniega, Kacho-
no mari poſſouána. Napitricchie
gniega kruha xiuora, i ruzúma; i
vodé: múdroſti ſpaldenya napoi-
chie gniega. I ukriſpifeú gnienu; i
nepriugnetic: i vzdarxatricchie gnie-
ga, i neſmeteſe. Ivzuſiſtrichie
gniega pri iſkartgñih gniegouſh.
Poſrid: Carque otouitricchie úſſa
gniegoua: i napunitricchie gniega
Gofpocin dñſa múdroſti, i raziú-
ma: i odichión ſlaug obúet gnie-
ga. Radóſt, i ueſſeſy eſkupitricchie
ſuarhu gniega. I immentom viç-

gnyem vſtanouitricji gniega, Go-
ſpodin Bóg naſc.
N aſ. Sue. Eua. pò Iuannu.

Cap. 21.

V Onnó vríme. Rege Iſtus Pe-
tru: naſtiduy mene. Oba-
riufciſe Petar viddi onnogá vçeni-
ka, kóga gliuſhálſe Iſtus, naſtidu-
yuchiega: koyi, i poçignu, na ve-
çeri naparſeh gniegouſh, i rege. Go-
ſpodinetkoye ón, koyi rchie izdati
rebe: Ouogá dakle, kada viddi Pç-
tal, rege Iſtuſi. Gofpodine, à ouí
ſeò? Reeg gnienu Iſtus. Ouakó
gniega hoçhiu, dà ſloyij, dokle
prijdem, ſſoyerebe? Tij naſtiduy
mene. Izayde dakle gouorenyc
ouó meu brayom, dà vçenik on-
ni neumirá. Á nereçegnienu Iſ-
tus, dà neumirá: dà ouako hoçhiu
gniega, dà ſloyij, dokle prijdem:
ſſoyerebe? Ouó yelt vçenik on-
ni, koyi ſuideganſuo pridáyed
ouſh: piſſa ouá. Izanáno, dà ſſin-
no yelt ſuidocanſuo gniegouo.
V irouanye.

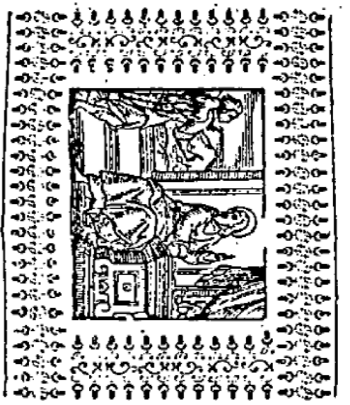
NADAN MLADINAÇ

S. Eténye Kgnig ocitrouanuya Bla-
xenoga Iuanna Apolc.

Cap. 14.

V Duij onné. Viddih ſuarhu
gorré Syonſche Yagança,
ſloyecchi: içgním ſeò, i çertri-
deſſeç,

deſſeç, i çertri tiſluchij, immaye
chi, imme gniegouo: i imme or-
ga gniegoua, upyſano naceſijh
gñih. Iſſich glás' neba: kacho
glas. vód mnozih: i kacho glás
veſſika groma. Á glás, koyi
ſſiſcah, káko glás guſarou, gu-
deçhih ù guſle ſfoye. Iſpjuá-
hu, kachono piſſan nouú prid pi-
ſoyem Boxim, i prid çertrina
xuinami: i prid ſarçi. Inikkore
nemogálce rechi piſſan, nego ouá
ſló, i çertrandeſſeç, i çertri tiſluchie,
koyij ſkupljeni yeſu od Zem-
glic. Ouólu koyij s' xçnami niſi
oſkargnienú djuçbo yeſu. Óuij
naſtiduy yagança kudagodir poi-
de. Óuij odkupljeni yeſu od
çliudijh parvine Bógu: i Yagou,
i ñgnih vſſh niye naſcaſta lax.
Yere brez trohe yeſu prid pilto-
lyen Boxim.

N. aſ. Sue. Eua. pò Martiu.

Cap. 2.

V Onnó vríme. Angeo Go-
ſpodgñi vkažafe Oſſipu úſ-

ni, gouorechi. Vſani: i vzmí
dritichia: i mater gniegouo, i bi-
xi ù Egiptac i budi óndi dokle re-
céan rebi. Yerechie priſtiri vríme,
dà Irud budet ſkarti dritichia, dà
pogubij gniega. Koyi vſlauſci
vçce dritichia, i mater gniegouo
obnoçh, i vſlúpi ù Egiptac. I bi-
ſce ondi eyal doſmarrí Irudoue;
daſſe napunij, ſeò reçeno yeſt od
Gofpodina pò proroku, gouore-
chi. Iz Egipta Zazuah ſina móga.
Tada Irud, viddechi, daye, poru-
gan od Kraglicuſ; razlarðie var-
lo, i poſlauſci pobliſe driticchie,
koyij bihu ù Behtleem: i poſauſch
maceſijh gniegouijh, od dñá go-
biſſeç iſpjuaró od Kraglicuſ. Ta-
da ſiſpunilo yeſt, ſeò reçeno yeſt
pò Ieremiyi proroku, gouorechi.
Glás ù Rami ſiſſcan yeſt plaka-
nya, i Yaukanya mnóga: Rachel
plaçuechi sínoue ſfoye, i nehrice
viſçeti, yereyih niye. V irouanye.

NADAN SVE TOGA
Thome Archibiſkupa, i mu-
çenika.

S. Alén. P. B. P. Apolc. k' Xudiyom.

Cap. 5.

B Raye. Snaçhi Biſkup od
gñindijh vzdiçnú: za-
gñiúdeſe narçdyuçe ú-
niſh koyafu k' Bógu: dà prikazuje
da-

daroue, ipofucillifca zagrihe. za óufce moye. I drugé óufce Koyi poxallitfe moxe onnijm, immám, kove nijlu od ouogá flakoyij neznađu: izabluduyyu: Yere, i óna obuyar yett nemochyu. Izató immá, Kacho zapúf, takó, izafbe famoga prikazouari pofucillifce zagrihe. Initkore neprijmat fám febi pofcenyce, nego Koyi Zouefce od Bóga: Kacho Aron. Takó, i Iflukarht neproffuidi famoga febe, dabi byio Biskup: nego ón, koyi gouortó yett gnicemu. Sín moy yett tij, yá danas porodih rebe. Kacho, inadrugómu miltu gouortij. Tij yett popú viche; pò Zakonu Melchitcedkouu.

N af. Sue. Eua. pò Itanuu.

Cap. 10.

V Onnó vríme. Re yett Illus Farizeo. Ya yetlam paftr dóbri. Dóbrí paftr daye dufcu fuoyu Zaóufce fuye.

'A narymenich, ionní, koyi niye páftr, eigoue vulathtre óufce nijlu viddiju uuáa, greducehi; oflauj óufce, i pobignc: á vúk popada, i rafarkuye óufce. 'A narymenik bixij: Zafto narymenik yett: i nepritoyimulé od ouaaz. Ya lam paftr dóbri, iznám óufce moye: ipoznayu menemoye. Kakonoye poznao mené óraaz, iyá poznáycm ořca: i dúfciu moyu poflauglián

¶ Akobi blagđán Boxichia: Sue-

toğa Stripanna: S. Iuanua: i S. Mladinač priefcaó ú nediglitu: ú onni dán nečinijfe nišcor od nediglitce, nego, ú dán blixgni pò fueromu Thomi Biskupu; regele miffa od regene recne diglitce. Dá akolibí dán S. Thome priefcaó ú nediglitu; gototijfe miffa od nediglitce s' vřpomenom ofáljih ocaujih, alliri ofmíná: fuerkouina S. Thomciňá: fe priefcauti ú páru dán. Akolibí futra danza S. Thomom bijla fáb borra; tadafce gouortij ú gniu miffa od ofmine Boxichia s' vřpomenom ofáljih ofmijná: nadan S. Sil ueftra činijfe officie od fuerca s' vřpomemom nediglitce, i ofmijn.

V N E D I G L I V M E V
ořcau: alliri ofminu Boxichia. S. ótenye P. B. P. Apof. k' Galatina. nom. Cap. 4.

B Raryo. Kolliko vrime na didi: ch yett malahá; nišcareniye razluđen od fšigez, budščehi Gofpodin odafuega: dá pod obraniregli, i odititnij yett, donaredy-noga vrime na od ořca. Takó, i mij dokle bijhomo malahni pod p-o-
čéli

čéli ouoga fuita; bijhomo flúxcecchi. Dá pokle prijde ifpugnicenye vrime na; poftá Bóg fua fuoga porodena od řene: vřignyena pod Zakonom, dá onuce, koyij pod Zakonom bijhu od kúprij: dá poffignyenye sínouf prijmemo. 'A yere yettfe finoui Boxijij; poftá Bóg fua fuoye ga ú fardca valca, vapiyuchiega ořce Bóxe. Itako yuruce niye slúga: nego sín i akosín i didich pò Bogu.

N af. Sue. Eua. pò Luři.

Cap. 2.

V Onnó vrime. Bijhu Offp, i Maria mari Ifufona, gudecchi fe fuarhu onni, koyafce gouoraha od gnicera. I blagofou gnišimun, i rege Mariyi Mareri gnicetonoy. Eno poflauglien yett ouí narazúrye, i nauřtricenyce mnozih ú Izraellu: i ú zlamenye, kómuće budé protina gouoritici: i moyu iřtu dúfciu proydet náč: daffe ogitruyu miřli od množih fardáz. Ibišice Anna prorociga kchí Phaueloua, od kolina Afteroua. Óua prořca bijšice ú dneujih množih: i xúuila bijšice s' muřem fuo-

yim fedam godiřce ód diuigan-lua fuoga. I ouá vdouica tvalh dógdiřta ofšandefter, i řetiriko-ya neodhodyařce od řarque: potom, i moltuami slúxecchi nóch, i dán. I ouá, ú onnó vrime priefcađci, iřpouidařce Gofpodinu, igouorařce od gnicera fuijim, koyij ećkáhu odkúpijenye Izraelsko. Ikada fuarčelice luaká pò zákouu Gofpodinou; vuraršicefe ú Gallileyu, ú grád fuoy Nazaret. Aditichak rafhařce: i křipgliouářce, pún múdrořti, i miltólt Bóxya biřce ú gniemu. Vřiouanye.

N A M I S S V O S M I N A E
Boxichia.

S óén. P. B. P. Apof. k' Třitu.

Cap. 3.

Ridrági. Skázalofce yett dobroinřtuo, i piromf. čina pafširegla nafcega Bóga, ne pò dlifjih prauđe, konyľmo mij vćinih: dá pò fuómu milofarđyu fpařene nář vćinio yett: po opránuu priporodnyena: i ponouglienya duha řuétrega, kóga prolio yett obilno fuarhu nař, pò Iřufu karthu fpařiregliu nafcemu. Dá opraudani po miltólt gnicetonoy: bařćinijci buděmo, po vřfanyu xiuora vřegniciga ú Iflukar-lua Gofpodinu nafcemu.

Naf. Suc. Eur. pò Lucí.

Cap. 2.

V Onnó vríme. Paſijeri gonorahú meu ſóhom. Poydimodo Berhleema: i viddjimo óuu riſe, koya veiguyena yelt, ſhoyevinio Goſpodin Bóg, i vka zrao nám. I prijdolcehicechi, i maydolce Mariu: i Oſſipa: i dicheia poſtaugliena ù yaſſe. I viddechi ouá. poznaſce od riſej, koya recena biſſe gnin od dicheia ouogá. Hú, koyi ſiſcaſce; zaqndiſſe yeſu od ouizijh: koya biſhu recena gnini od paſijerouf. A Maria ſahragmieuafce ſue riſej oué, kupcechi gnir ù ſardce ſouye. I pouuradile yeſa paſijerihua lecchi, ſilaneechi Bóga ù ſuijib, koya biſhu, ſiſcali, i viddiſi: kakorecceno yelt gnini. Yiraua-nye.

N A D A N S. SILVES-

ſtra Pape.

Sclénye P. B. P. Apofc. k' Timotheu. Cap. 4. piſc. 2.

P Ridragi. Sudekuyem prid Bógom: i prid Iſtukaſhom, chiche ſúdiu xitci: i martucé, i pò priſcaliyu, i kraghealluu gniego uu. Pripouiday riſe: natloy pri-ſodno, i neprigodno. Káraymó ſi: ſuijſti úluakómu vſtarpſicli-nyu, i nauku. Priſitibo hochie vri me: kada dobrj nauk nehovritbu

dú rárpitri: dá maſuoya poxelinya skupiniche ſebi Veireglic ſuarbec chymu vſcina I od iſtanne ſtan-ſtineſe obráre. Dà tij bdi: i ſuijſh ſe rruidi. Dillo ejini omogá, chí dobro nauſſſtaye: ſhuxbu tuoyu ſuarſci: Trian budi. Yere Yá yur-ue pomagnkámani: vrime razé- guyenyamógra grde. Dobru arua gnii aruah: exanye iſpanih: viru ſahranh. A od oſtioga, ſahragmieuami yelt kruna praudé: konyumichie pouuráritri Goſpodin ù dán ómni, praudni ſúdaé. Iné ſa- momu meni, dá, i onnizjim, konyj glubec priſcaliyegnegouo.

Nas. Suc. Eur. pò Lucí.

Cap. 12.

V Onnó vríme. Rege Iſtus yeknikem ſuoyim. Budire Bog mi vaſciani pripaſiani: i ſuitigniaéi gnurcechi ù rukah vaſciſh. I vij prikladni k' glindem, koyij ſekayu Goſpodina ſuogá: kada cepouurá tij s' píradá, kada prijde, i poku-ſá; tudycouéree gnieniu. Blaximi yeſu ſluuge onnij, koya, kada prijde Goſpodin, maydeyſh bdeechi.

Bdéechi. Yiſtinnu gonoru va- mi, dachie pripaſſati boche ſuo- ye: i gniri hochie gnih ſidiri, i prohodeechi slúxirchie gnini. I ako prijde ù drugó bdenye: i akoli ù trefce bdenye prijde, ita- koyer maydé; blaxeniú ſluuge ónſij. Dà ouó znyre: yere, da- bi znao otaé obríli, ù koyechie vríme larex priſiti; bdiobi velle dobro: i nebi dopáſtío podkopa- rikuchie ſuoye. Zató, i vij budire priparani: yere ù koye vríme ncmniſe; ſín gouiganſchichie pri- ri. Yirouanye.

N A M L A D O L I T T O

oſming Goſpodinoué, alli na obrizouanye Goſpodgnie.

Sſten. P. B. P. Apofc. k' Tijru.

Cap. 2.

P Ridragi. Skázalafce yeſt mi- loſt Bóga, i ſpaſſieglia na- ſcega ſuijim gludem, yeccechi náſ: dá odhargſci zlobu, i ſuitougnya poxelnyarizmeno, i praudno, i miſoſardno budemo xijuniti ná óuom ſútu. ſekayuechi: blaxe- no vſhanye, i priſcaliye ſlauyevl-

Iteóga Bóga: i iſpaſſieglia na- ſcega Iſtukaſſta, chíye potho ſa- moga ſe bczaná: dá ná: odkupij odánuache nepraude: i dá očiliſj ſebi pák priyami, koyi naſtiday: dobrá diſſa. Ouó gonori, i na- gouaray: ù Iſtukaſſtu Goſpodinu naſcemu.

Naf. Suc. Eur. pò Lucí.

Cap. 2.

V Onnó vríme. Pokleſe ſuar- ſcilo yeſt dána oſiam: daſ- ſe obrixe ditrichiak. Zuáno yeſt imne gniegoouo I S S V S. Ko- ye Zuáno yeſt od Anycla, poruó, nego ù vtrobbi biſſe Zaéet. Vi- rouanye.

N A N A D V E Ç E R Y E

vodokáſſa.

Sclénye P. B. P. Apofc. k' Galaria- nom. Cap. 4.

B Rayo. Kollko vrímená, Bdidich yelt malahan. Iſeti zgora malo viſce ù nedigliu meu olminóm Boxichia. Na. 18. Ij- ſta kgné.

Nas.

N. as. Suc. Eua. pò Martiu.

Cap. 2.

V Onnó vrime. Vinaruffei Iruda Krágl, Euò Angeo Gospodni. Yánuife úfni Oflipu ú. Agipnu, gourechi. Vlanhi: vzmi ditrichia, i mater gniegouu: i poydi ú zemslu Izraelsku. Yerefu vmarli, koyi iskabu dúfciu ditrichia. Choyi vflanfei uzec ditrichia, i mater gniegouu: i prijde ú zemslu Izraelsku. Islifaufci, dà Archelao kra glienafce ú xudyi za Iruda ogea fuoga: i vzboyalce poyri onanto. I budúechi fuitouan úfni: odride ú Itrane Gallleyfchei: i pifadfei pri bijná ú grádu, koife zoue Nazaret: dalle ifpunij, fétoye regeno pò protogijh, dalle hochie Nazaramin znati.

NA DAN VODOKAR SCT
Blagosouf vodeni vellichi ifsti nadofpiku kgnig na.

S Sténye kxairé proroka.

Cap. 60.

V Stani, i profútilife Ieruzolime: zaféoye pifála fuitóft

tuoya: islaua Gospodnia fvarhu rebe iflekla yest. Yere Euò sámno: fli pokriti hochie zemglia: magla púke. A fvarhu rebe ú iftinu iflechibudé Gospodni: islaua gniegouua ú rebie budé vidditi. I hoditichie národ ú fuitófti tuoyoy: i krágl ú zraçi ifloka tuoga. Vzdig ni ú okolo ocei tuoye, i viddyi. Sui óuyi skupilife yelu: prijdofce k' rebi. Sinoni tuoyi izdaleka prijdu, i kchieri tuoye od Itrane vflanufe. T adachie viditi, i obiloua itá budéfe guditi, i razficevanití fardce tuoye: kadafce obráti k' rebi mnoxuo Mórari yakof národanf prijde k' rebi. Mnoxuo Kamijyá prikrivye rebe. Dromedárijz Madána, i Ephce. Sui od Sabbé prijduzráto, i ramngian noflecchi, i slauu Gospodnu nauifcayucchi.

N. as. Suc. Eua. pò Martiu.

Cap. 2.

B Vdúechie rodio Ifus ú Beth Iecnu Xudyskómu údni Iruda kráglia: Euò Krágl od ifloka prijdofce ú Ieruzolim, gouorechi. Gdi yest, koife rodio Krágl Xudiyfchi? Yerefno viddili zuiez du gniegouu ú ifloku, i pifclifmo poklonitfe guiemu. Islifaufci tó Krágl Irudi: mútítole yest: i vás Ieruzolim s' eguime. I skupinifci fúe poglanice popoufche, i kgnixiniche púka ifpitouáfce odgnih, gdlife immalce Karft poroditi. A omni

reko-

rékofce gnienmu. V Berhelemu xudyskómu, Yere rako pijfano yest pò Proroku. A tij Berheleme gráde Xudiyfchi, nikakorenyefi nay magnfci ú poglanicah. Xudiyfchih. Yere ifhebeizayechi hochie voiuoda: Koyi vuladá púkom moyim Izraelfchim. Tada Irud Zauaufci Kráglie ú orayno s' pogniom ifpiza od gnih vrime Zauizde, koyáfce vkázala gnim. I poslau fciyih ú Berhelem, rege. Poydice, i vpijyayce pomgluo od ditrichia: i kada naydere: odgouorece men: dà, i já pifadfei poklonime gnienmu. Koyi, kako iflifaufce Kráglia: odtdofce. I ouò zuzáda, koyu bijihu viddili ú ifloku pridhoyafce gnih, dokle, pifadfei fá fvarhu gdi bife ditrich. Viddinifci rada zuízdu obfclilife yelu radoftyu vellikóm mnogo. Iulizfci ú kuchiu: náydofce ditrichia s' Matrom matryu gniegouom: (óudife imá pokleknuti) jpadci: poklonifcele gnienmu. I omorufci krouif éfa fuoya: prikazafcemu dárczlatot: ágñian: i Mru. I od gouór priyantci úfni, dalle neuráre k' Irudu: druzám puurom vviratilife yefu ú vuladanye fuoye. Yirouanye.

¶ Danas, alli okolbo onogá fúetga fvarchi Xúpnik, alli parochian: imma nauifitri púku fuómu Zauemirnye. A flcluye: poklade: Vkarfi: tóftála kalu portibna ¶ od fúe-

V NEDIGLIV MEV
ofniniu vodokárta.

S Sténye P. B. P. Apofc. k Rimgianom. Cap. 12.

B Ráyo. Molijm vás Zamilofardye Bóxye: dà prikaxete tillefa valca

úda-

úda nečnaryrišó čigienyčy: takó gona sahragničnášec suě trijei ó-
mnozij yedno tišloimo u Karthu: necu fardce suoye. A Iľsus napri-
á suachij yedan drugóga úda u ľstkarřhu Gospodinu nalcemnu.
Naf. Suc. Euan. pò Lúgi.

Cap. 2.

B Vdúčchi Iľsus od duána-
delle godiřet, vzhoděčchi
onni u Leruzolim, po običáyu
dancuá blagdanoğa: ibudúčchi
ľnarřeni dnaji, kadale vutachia-
ľhu: ořtá dicitřiak Iľsus u Leruzo-
limu: i neznađijhu řediegligie
goui. Imnečchi daye on u duxbi,
hodice dán hoda: i řkáhu gnie-
Sa meur rodyači, izmanči. I ľena-
hodečchi řy vutá řilse yefu u ľeru
ľolim, i řčucheli gniega. I veřnie
no bi, řá pò řřeryem u dancu nary-
dořec gniega u řarřarř. ředecchi
pořřid. matřegľen, řilcayuečchi
gnah, i řpityuečchi. řudýá řuře
ľu, kory řilřcáhu gniega, řnarhu
múđřoli, i ođřouarany řa gnie-
gona. I řiddecchi za řudřilře ře-
ľu. I řecce gniečnu trati gniego-
na. řinķo řřoli veřnio nari řa-
ko. Euo ořag tuoy, řyá řřinuuečhi-
ře i řřahno řebe. I řecce gnumi.
řto yefš dáne i řřahore? Nezná-
řeli, dá u onnij, koya ořga mó-
ga yefu po řřibuye, dá řbudém?
A onni nerazumřice řiře, koya ř
řouorio yefš gnumi. I řy ředecchi
řni, i řřide u Nazarec, i bi řice
po řřoxan gnumi. A Mari gnie-

gona sahragničnášec suě trijei ó-
nec u fardce suoye. A Iľsus napri-
dóuafem múđřofřy: i řřimemom:
i meľřřy pried Bógom, i pried
řľindmi. V řřonanye.

NAOSMINY VODO-

karřet piřřola koya, i na-
dan vulařřiti,

V řřani, i řřořřitřilře Leruzolim.
řřora maľřo vřice nari. řř. řako, i
nadán yodokarřet.

Naf. Suc. Eua. pò ľuanu.

Cap. 1.

V Onno vřime.
řiddi ľuan Iľsu
řa řředúčchi k řěbi, i
řecce. Eno řagagniač
Bořy: Euo kory odnij

magřice řaira. Ono yefš, ođřo-
řega řekoh. Po řřyemene pried
řouřitř: kory řaruo mane veřnie
yefš: řere řaruo mene bi řice: i řyá
neznadřij gniega, dá nekaře ořře-
řnye u ľzračku: zařo řyá priedřoh,
karřecchi vodom. I řuidocan řľuř
izuec ľuan, řottorecchi. řy řam
řiddio düh ľuřti, řa řo řolubi řu
ř hodecchi ř neba, i priedřinu
řnarhu gniegu. řyá neznadřij
gniega: dá kory me po řřá řarřiti
u vechřen řecce meni. řnarhu řo-
řa řudřec vřidřitř dľřřľuřti, řřo
řdecchi, i priedřitř řecchi řnarhu
gniega, řy yefš: kory řarřij á dá-
řhu řřecřom. I řyá řiddi řa řido-

gan-

canřio veřniř, dá řui yefš řin Bo-
řy. V řřonanye.
ř Rázloge ořřia, a ľi ľude maľřo
a ľi velle vřimena od Vodocarfět
do řepřagľřime; kaxe řubřika
Maľřala Řimřkoga.

V NEDIGLIY DR VGV

ř řecce P. B. P. ř Řimřľanom.

Cap. 12.

B Raryo. Immayuečchi daro-
uerazľyřice, pò mileřti, ko-
řa dána yefš nam: a ľi přo řecan-
řtuo pò řázlogu vřice: a ľi řľuxeny
u řľuxbi: a ľi kory veřij u náku:
kory ponukuye u ponkouanyu:
kory podigľuye u priedřořřini:
kory nadřřoyřij, u pomgnij: kory
pomiluye u veřřelly. řľubau
brez řľimřiya. Nenauđdecchi
řľo: á přitřkyuečhi ř dobřu.
Mľlořřu. řarimřřa meur řo-
řom řľubecchiře: po řřenyem.
meľřobom priedřodecchiře. řom
řřom nē řřini: dühom vřičchi:
řospodinu řľuxecchi: vřřanyem
veřřellecchiře: u neuořľah pod-
nořřiti: Meľřitri nashoyecchi: po-
řřibam řueřřij podigľuyuečchi,

řo řřnye nashduyuečchi. řľagořo-
řire přo řonecchi řij vřř: řľagořo-
řite, i nemoyre přokľnari. řec-
řelřitře ř veřřellecchiřim: řľaka-
ři ř řľacuečchiřim, yedřimno meur
řobom řřuřecchi. Nē vřřokřa
řnadřitř: dá ř přikľonnim řřř-
dayuečhiře.

Naf. Suc. Eua. po ľuanu.

Cap. 2.

V Onno vřime. řřitř
veřnie řij u Ka-
řni řallřeyřkoy: i řij-
ře řari řľuřora on-
řti, ľzazuan řij, i řř-

řus: i veřniči gniegoui napřitř.
I ľeňarřeci vřina i řecce řari řľu-
řora gniečnu. řřina neim-
mayu. řřecce řnioy řľus. řřo-
ře meni, i řebi řeno? řo řřeniye
přřřlo vřime moye. řecce řari
gniegora řľugam. řřagoditř řecce
řari veřnitře. A řij řu óndi ře řř
ķamenich řřouř, po řřa řľenřijř,
pò ořřřenyu řudřyřkomu, ko-
řij darřáhu řa řchij duiř, a ľi řřij
mire. řecce gnumi Iľsus. řapuni-
ře řřdi vode. řnapuniřecchi řouar-
řa. řřecce gnumi Iľsus. řarřarřice
řada, i poneřřice řarom řarui.
I poneřřice. I řada oku řř řarui
řarui ad vode vřino veřniečno: á
neznadřec ođřřida bi řice: řa řľu-
ře, kory řa řij řa řarřitř, řnadři
řu. I řazua řada řarřenķa řarui
řarui, i řecce gniečnu. řnarchi řouik

Cap. nay-

Prilog 2. Tekst analiziranih evanđelja lekcionara Epistole i evanđelja

Naflidovanje Šv. Evanđelja po Luki (Pogl. 12.)

U ono vrime: reče Ifuf učenicom fvojim: bitiche zlamenja u funcu, i mišecu, i zvizdah, i na zemljah pritishnutja narodaa cicha smetnje bucanja morškoga, i valovaa: sahnuchi ljudi od straha, i čekanja, koja hoche priti svarhu svega svita: jere kripofiti nebeske ganutichese; i tada viditiche Šina čovičanškoga prihodechega u oblaku f – oblaštju velikom, i veličanftvom. A ova kada fe počmu činiti, pogledajte, i uzdignite glave vaše: jerefe priblixuje odkupljenje vase. I reče njima priliku: vidite smokvenicu, i fva stabla: kad daju jurve iz febe plod, znajte da blizu jeft lito. Tako, i vi, kada budete viditi, dafe ova čine, znajte da blizu jeft kraljeftvo Boxje. U iftinu govoru vami, da neche mimoprojti narod ovi, doklefe svaka nedovarse. Neboche, i zemlja minuti, a riči moje neche minuti.

Naflidovanje Šv. Evanđelja po Mattiu (Pogl. 11.)

U ono vrime. Buduchi čuo Ivan u uzah dila Karstova, poslavsli dva od učenicah fvojih: reče njemu: Tiliš, koi imas dochi, ali drugoga čekamo? I odgovorivši, Isus reče njim: Posadsi naviftite Ivanu, kojašte flisali, i vidili, flipi vide, hromi hode, gubavife očištju, gluhi čuju, martvi uftaju, ubogimfe Evanđelje pripovida; i blaxen jeft, koife ne bude smutiti u meni. A kad oni otidose, poče Ifuf govoriti mnoxtvu od Ivana. Stofte izisli u puftinji viditi? tarft od vitra prigibanu? Da stofte izasli viditi? čovika mehkim obučenja? Evo, koji se mehkim oblače, u kuchah kraljevskih jesu. Ali stofte izisli vi – diti? Proroka? Joster govoru vami, i veche, nego Proroka. Ovibo jeft, od koga pišano jeft. Evo ja saljem anjela moga prid obrazom tvoim, koiche pripraviti putvoj prid tobom.

Naflidovanje Šv. Evanđelja po Ivanu (Pogl. 1.)

U ono vrime: Poflase Xudii iz Jerufolima Mišnike, i Djake k Ivanu, dabi upitali njega: Ti tkofi? I ispovidio jeft, i nezataja, i ispovidi: Da ja karft nišam. I upitase njega: sto dakle? Jefili ti Ilia? I reče: Nišam. Jefili ti Prorok? i odgovori: Nišam. Rekose dakle njemu: Tkofi, da

odgovor damo onim, kojifunaf poslali? Sto govoris od tebe iftoga? Reçe. Ja glas vapiuchega u pustinji: upravite put Gospodnji, kako govori Izaia Prorok. I koji biahu poslani, biahu od Farizeah: I upitase njega, i rekose njemu: sto dakle karftis, ako ti nisi Karft, ni Ilia, ni Prorok? Odgovori njim Ivan, govorechi: Ja karftim u vodi, a posrid vas staoje, koga vi neznate. On jeft, koi posli mene ima dochi, koi prie mene ućinjen jeft: komu ja nisam doftojan, da odrisim svezu obuche njegove. Ova u Betaniji ućinjena jesu priko Jordana, gdi biase Ivan karftechi.

Naflidovanje Šv. Evanjelja po Luki (Pogl. 3.)

Godista petnajftoga vladanja Tiberia Cefara, vladajuchi Poncio Pilat Xudiom, a četvartim dilom Galilee Irud, a Filip brat njegov četvartim dilom Iturie, i darxave Trakonitidske, a Lizania četvartim dilom Abiline, pod poglavicom Misničkim Annom, i Kajfom: ućinjena jeft riç Gospodnja svarhu Ivana Zakariina fina u pustinji. I pride u svu pokrainu Jordana, pripovidajuchi Karstenje pokore na odpustenje grihâ, kako pišano jeft u knjigi govorenjâ Jeremie Proroka: Glas vapiuchega u pustinji: Pripravite put Gospodnji: upravne ćinite staze njegove. Švaka dolina napunitichefe: i svaka planina, i bardo ponizitichefe: i bitiche kriva upravna, i ostra u pute ravne, i viditiche svaka pût spafenje Boxje.

Naflidovanje Šv. Evanjelja po Matteu (Pogl. 1.)

Kada bi zarućena Mati Ifusova Maria Jofipu, parvo negose faftase; najdefe u utrobi, imajuchi od Duha Svetoga: A Jofip mux nje, buduchi pravedan, i nehochijju povefti, hotiase otajno puftitiju. I ovo on mislechi, evo Anjeo Gospodnji javise u snih njemu, govorechi. Jofipe, finu Davidov, nemojfe bojati uzeti Mariu zarućnicu tvoju: jere sto u njoj rodjeno jeft, od Duha Svetoga jeft. A onache poroditi Šina, i zvatiches ime njegovo Ifuf: Jere on hoche spafen ućiniti puk fvoj od grihov njihovih.

Naflidovanje Šv. Evanjelja po Luki (Pogl. 2.)

U ono vrime: Izajde zapovid od Cefara Augufta, dabife popisao vaf fvit. Ovo popisanje najpervo učinjeno jeft od vladaoca Širie Cirina: i idjahu fvi, dabife popisali fvaki u fvoj grad. A uzide i Ofip iz Galilee iz grada Nazareta, u Xudiu u grad Davidov, koife zove Betlem; jerbo biase od kuche, i obitili Davidove, dabife zapisao f – Mariom zaručenom febi xenom prisobnom. A učinjeno jeft da oni buduchi ondi, ispunisefe dni, dabi porodila. I porodi Šina fvoga parvorodjenoga, i u fvite zavi njega, i postavi ga u jafle, jer nebiase njimi mista u goftionici. I pastiri biahu u darxavi iftoj bdechi, i čuvajuchi straxe nochne fvarhu stada fvoga. I evo Anjeo Gospodnji stade blizu njih, i fvitloft Boxja obfinu njih, i uzbojasefe strahom velikim. I reče njim Anjeo: Nemojtefe bojati: evobo navistujem vami vefelje veliko, kojeche biti svemu puku: jerbofe rodio jeft vami danas Špafitelj, koi jeft Karft Gospodin, u gradu Davidovu. I ovo vami zlamenje: Nachichete diticha u fvite povita, i postavljena u jafle, i udilj učinjeno jeft f – Anjelom mnoftvo vojkve nebefke, hvalechih Boga, i govorechih: Šlava u visnjih Bogu, i na zemlji mir ljudem dobre volje.

Naflidovanje Šv. Evanjelja po Luki (Pogl. 2.)

U ono vrime: Pastiri govorahu medju sobom: Pojdimo do Betlema i vidimo ovu rič, koja učinjena jeft, koju Gospodin ukazao jeft nami. I dojdose hitech: i najdose Mariu, i Osipa, i diticha postavljena u jafle. A videchi poznase od riči, koja rečena biase njim od diticha ovoga. I fvi, koji flisahu, začudilife jesu: i od ovih koja bihu rečena njim od pastira. A Maria fahranjivase fve riči ove, fakupljajuchi njih u ferdcu fvojemu. I vratilife jesu pastiri, slavechi, i hvalechi Boga u fvima, kaja biahu flisali, i vidili kako rečeno jeft njimi.

Počelo Šv. Evanjelja po Ivanu (Pogl. 1.)

U počelu bise Rič, i Rič bise pri Bogu, i Bog biase Rič. Ovo biase u počelu pri Bogu. Švaka po njemu učinjena jesu, i brez njega nistarfe učinjeno, sto učinjeno jeft; u njemu xivot bise, i xivot bise fvitloft ljudih: i fvitloft u tminah fvitli, i tmine nju niſu obujale. Bi čovik poſlan od Boga, komu ime biase Ivan. Ovi pride na fvidočanſtvo, da fvidočanſtvo izvede od

svitlofti, dabi svi virovali po njemu. Nebiase on svitloft, nego dabi svidočanstvo skazao od svitlofti. Bise svitloft istina, koja profvitljuje svakoga čovika prihodechega na ovi svit. Na svitu bise, i svit po njemu učinjen jest, i svit njega nie poznao. U vlastita pride, i njegoviga nepriase. A kojigodirga priase, dade njima oblast, finovom Boxjim učinitiše, onim, koji viruju u ime njegovu: koji ne od karvi, ni od hotinja pûtenoga, ni od hotinja muskoga, dali od Boga rodjeni jesu (ovdiše poklekne). I Riç pût učinjena jest, i pribiva u nami, i vidifmo slavu njegovu, slavu kako jednorodjenoga od Otca, puna milofti, i istine.

Naflidovanje Šv. Evanjelja po Mattiu (Pogl. 23.)

U ono vrime: Govorase Isuf Pifcem, i Farizeom: Evo ja saljem k – vami Proroke, i Mudrace, i Pifce, i od njih ubiete, i propnete, i njih bičih bitichete u skupstinah vasih, i progonitchete od grada do grada: da pride svarhu vaf svaka karv pravedna, koja prolita jest svarhu zemlje, od karvi Abela pravednoga tja do karvi Zakarie, fina Barakiina, kogaste ubili medju Carkvom, i Oltarom. U istinu govorim vami, dochiche sva ova svarhu naroda ovoga. Jerusolime, Jerusolime, koi ubias Proroke, i kamenujes one, koji k – tebi poslani jesu, koliko kratšam hotio skupiti sinove tvoje, kakono kokos skuplja pipliche fvoje pod krila, i niš hotio? Evo ostaviticheše vami kucha vasa pušta. Govorimbo vami, necheteme viditi od sada, dokle rečete: Blagoslovljen, koi pride u ime Gospodnje.

Naflidovanje Šv. Evanjelja po Ivanu (Pogl. 21.)

U ono vrime: Reče Isuf Petru: Nafliduj mene. Obrativsiše Petar, vidi onoga učenika, koga ljubljase Isuf, slidechega, koi i opočinu na večerina perših njegovih, i reče: Gospodine, tkoje on, koiche izdati tebe? Ovoga dakle buduchi vidio Petar, reče Ifusu: Gospodine, a ovi sto? veli njemu Isuf: ovako hochu, da on pribiva, dokle pridem, stoje tebi? ti mene slidi. Izajde dakle govorenje ovo medju bratjom, jer učenic oni neumire. A nereče njemu Isuf, neumire; dali hochu, da on ovako stoi, dokle pridem, stoje tebi? ovo jest učenic oni, koi svidočanstvo izvodi od ovih, i pifa ova: i znamo, da iftinito jest svidočanstvo njegovu.

Naflidovanje Šv. Evanjelja po Matteu (Pogl. 2.)

U ono vrime: Anjeo Gosponji prikazafe u fnu Ofipu, govorechi: Uftani, i uzmi diticha, i mater njegovu, i bixi u Egipat, i budi ondi, dokle rečem tebi. Dojtichebo vrime, da Irud ifkatiche diticha za pogubiti njega. Koi uftavsi uze diticha, i mater njegovu obnoch, i otide u Egipat: i biase ondi do smarti Iruda; dabiše ispunilo, sto rečeno jeft od Gospodina po Proroku govorechemu: Iz Egipta zazvaofam Šina moga. Tada Irud videchi, da biase porugan od kraljah, rafardiofeje varlo, i poslavsi pobi fve ditiche, koji biahu u Betlemu, i u fvih mejasih njegovih, od dva godista, i nixe, po vrimenu, koga ispitao biase od kraljah. Tadafe ispunilo jeft, stoje rečeno po Jeremii Proroku govorechemu: Glasf u Rami flisan jeft, plač, i javkanje mnogo: Rakel plačuchi finove fvoje, i nehtife utisiti jerejih nie.

Naflidovanje Šv. Evanjelja po Ivanu (Pogl. 10.)

U ono vrime: Reče Ifuf Farizeom: Ja jejam Paftir dobri. Dobar Paftir dusu fvoju daje za Ovce fvoje. A najmenik, i tko nie Paftir, koga nifu ovce vlastite vidi vuka prihodechega, i oftavlja ovce, i bixi: a vuk grabi, i razstarkuje ovce: a najmenik bixi, jer najmenik jeft, i nepriftoife njemu od ovacah. Ja jejam Paftir dobri, i poznajem ovce moje, i poznaju mene moju. Kakonoje poznao mene Otac, i ja poznajem Otca: i dusu moju poftavljam za ovce moje. I druge ovce imam, koje nifu od ovoga ftada: i one tribuje meni privefti, i glasf moj flisatiche, i učititichefe jedno ftado, i jedan Paftir.

Naflidovanje Šv. Evanjelja po Luki (Pogl. 2.)

U ono vrime: Biase Ofip, i Maria mati Ifusova, čudechife fvarhu onih, kojafe govorahu od njega. I blagoflovi njih Šimeon, i reče ka Marii materi njegovoj: Evo poftavljen jeft ovi na razfutje, i na ufkrisenje mnozih u Izraelu, i na zlamenje, komufe bude protivu govoriti: i tvoju iftu dusu projtiche mač, dafje očituju misli od mnogih fardcaa. I biase Anna Proročica, kchi Fanuelova, od kolina Aferova. Ova prosla biase u dnevih mnogih, i xivila biase f – muxem fvoim sedam godistaa od divičanftva fvoga: I ova udovica tja do godistaa ofamdefet i četiri: koja neodhodjase od Carkve, poftovim, i molitvami fluxechi noch i dan. I ova, u ono vrimn

prisadsi: ispovidisefe Gospodinu: i govorase od njega fvim, koji čekahu odkupljenje Izraelsko. I kada fvarsise fvaaka po zakonu Gospodinovu, vratisefe u Galileu u Grad fvoj Nazaret. A ditichak raftise, i kripljasefe, pun mudrofti: I miloft Boxja biase u njemu.

Naflidovanje Šv. Evanjelja po Luki (Pogl. 2.)

U ono vrime: Poklese doversilo jest danaa ofam, dabife obrizovao ditich: zvano jest ime njegovo Ifuf, koje zvano jest od Anjela parvo nego u utrobi bise začet.

Naflidovanje Šv. Evanjelja po Matteu (Pogl. 2.)

U ono vrime: Umarvsi Irud Kralj, evo Anjeo Gospodnji javise u fnih Ofipu u Egiptu, govorechi: Uftani, i uzmi diticha, i mater njegovu, i pojdi u zemlju Izraelsku: jeresu umarli koji iskahu dusu diticha. Koi uftavsi, uze diticha, i mater njegovu, i pride u zemlju Izraelsku. I flisavsi da Arkelao kraljevase u Xudii za Iruda otca fvoaga, uzbojasefe pojti onamo: i fvitovan u fnih, otide u strane Galilejske. I prisadsi pribiva u gradu, koife zove Nazaret: dase ispuni stoje rečeno po prorocih: dase hoche Nazaranin zvati.

Naflidovanje Šv. Evanjelja po Matteu (Pogl. 2.)

Buduchife rodio Ifuf u Betlemu Xudinskomu u dni Iruda Kralja, evo Kralji od istoga dojdose u Jerusolim, govorechi: Gdi jest, koifeje rodio Kralj Xudinski? Jerefmo vidili zvizdu njegovu u Iftoku, i doslifmo poklonitife njemu. I čuvsi to Kralj Irud, smutiofe jest, i vaf Jerusolim snjime. I skupivsi sve poglavice popovske, i knjixnike puka, ispitivase od njih, gdife imase Karft poroditi. A oni rekose njemu: U Betlemu Xudinskomu: Jer tako pisano jest po Proroku: A ti Betleme zemljo Judina, nikako nifi najmanji u poglavicah Xudinskih: jere iz tebe izichi hoche vojvoda, koiche vladati pukom moim Izraelskim. Tada Irud, potajno fazvavsi Kralje, spomnjom ispita od njih vrime zvizde, kojase ukaza njim, i poslavsijih u Betlem, reče: Pojdite, i upitajte pomnjivo od diticha: i kada najti budete, navistite meni, da i ja prisadsi poklonimfe njemu. Koji kako čuse kralja, otidose. I evo zvizda, koju bihu vidili u Iftoku, pridhodjase njih, dokle prisadsi ftafe fvarhu, gdi bise ditich. I vidivsi zvizdu obveselilife jesu

radoftju velikom mnogo. I ulizavsi u kuchu, najdose diticha f – Mariom materom njegovom (ovdise poklekne) i padsi poklonisefe njemu. I otvorivsi fkrovista svoja, prikazasemu dare, zlato, tamian i mirru. I odgovor priamsi u fnih, dase nebi vratili k – Irudu, drugim putom vratilife jefu u vladanje svoje.

Naflidovanje Šv. Evanjelja po Luki (Pogl. 2.)

Buduchi Ifuf od dvanaest godistaa, uzhodechi oni u Jerusolim po obiçaju dneva blagdanoga, i buduchi fvarseni dni, kadafe vrachahu, ofta ditichak Ifuf u Jerusolimu, i neznadihu roditelji njegovi. I mnechi daje on u druxbi, hodise dan hoda, i iskahu njega medju rodjacim, i znancim. I nenahodechiga, vratilife jefu u Jerusolim, istuchi njega. I ucinjeno bi, da po trechemu dnevnu najdose njega u Carkvi fidechega po frid nauçiteljah, flisajuchi njih, i upitujuchi. A çudjahufe fvi, koji flisahu njega, svarhu mudrofti, i odgovorah njegovih. I videchi zaçudilife jefu. I reçe njemu mati njegova: Šinko, stofì ucinio nami tako? evo otac tvoj, i ja xalostechife ifkafmo tebe. I reçe njimi: Stoje, dame ifkaste? nisteli znali da u onih, koja Otca moga jefu, potribuje da budem? A oni nerazumise riç, koju govorio jeft njimi. I fajde snjima, i dojde u Nazaret: i biase podloxan njimi. A mati njegova fahranjivase fve riçi ove u fardcu svomu. A Ifuf napridovase mudroftju, i dobom, i miloftju prid Bogom, i prid ljudmih.

Prilog 3. Popis jezičnih razlika između dvaju lekcionara

<i>Pištole i evanđelja (1613.)</i>	<i>Epistole i evanđelja (1824.)</i>
<i>i u misecu i u zvizdah</i>	<i>i misecu i zvizdah</i>
<i>na zemľah žalost ľudska</i>	<i>na zemľjah pritisnutja naroda</i>
<i>cića straha bućanja morskoga</i>	<i>cića smetnje bućanja morskoga</i>
<i>koja hoće priti svemu svitu</i>	<i>koja hoće priti svarhu svega svita</i>
<i>jer</i>	<i>jere</i>
<i>hoće se ganuti</i>	<i>ganuti će se</i>
<i>i tada će viditi</i>	<i>i tada viditi će</i>
<i>sina Božjega prihodeći</i>	<i>sina čovićanskoga prihodećega</i>
<i>poćnu</i>	<i>poćmu</i>
<i>razgledajte i uzdvignite glave</i>	<i>pogledajte i uzdignite glave</i>
<i>ńim</i>	<i>njima</i>
<i>viđite</i>	<i>vidite</i>
<i>kada jurve izvađaju</i>	<i>kad daju jurve</i>
<i>kraľevstvo</i>	<i>kraljestvo</i>
<i>u istinu, u istinu govoru vam</i>	<i>u istinu govoru vami</i>
<i>mimojt</i>	<i>mimoprojti</i>
<i>ne svarše</i>	<i>ne dovarše</i>
<i>projti</i>	<i>minuti</i>
<i>da rići moje neće projti</i>	<i>a rići moje neće minuti</i>
<i>kada sliša Ivan, budući u uzah</i>	<i>budući čuo Ivan u uzah</i>
<i>Isukarstova</i>	<i>Karstova</i>
<i>ućenikov</i>	<i>ućenikah</i>
<i>priti</i>	<i>doći</i>
<i>i odgovarajući Isus, reče njim</i>	<i>i odgovorivši Isus, reče njim</i>
<i>pojđite i uzvistite</i>	<i>pošadši navistite</i>
<i>gubavi se očištaju</i>	<i>gubavi se očištuju</i>
<i>glusi slišaju</i>	<i>gluhi čuju</i>
<i>martvi uskrišuju</i>	<i>martvi ustaju</i>

<i>ubozi pripovidaju</i>	<i>ubogim se evanjelje pripovida</i>
<i>koji ne bude smućen u meni</i>	<i>koji se ne bude smutiti u meni</i>
<i>a oni tada odtišadši</i>	<i>a kad oni otidoše</i>
<i>Što ste izašli u pustiņu viditi?</i>	<i>Što ste izišli u pustinji viditi?</i>
<i>Jeda tarst kojom vitar giblje?</i>	<i>Tarst od vitra prigibanu?</i>
<i>mehkimi</i>	<i>mehkim</i>
<i>u kućah kraļevih</i>	<i>u kućah kraljevskih</i>
<i>Jeda proroka?</i>	<i>Proroka?</i>
<i>jošte govoru vam da veće nego proroka</i>	<i>jošter govoru vami i veće nego proroka</i>
<i>jere ovo jest oni</i>	<i>ovi bo jest</i>
<i>anđela</i>	<i>anjela</i>
<i>popove</i>	<i>misnike</i>
<i>dijake</i>	<i>djake</i>
<i>da upitaju ņega tko si ti</i>	<i>da bi upitali njega ti tko si</i>
<i>a on ispovidi</i>	<i>i ispovidio jest</i>
<i>da ja nisam karst</i>	<i>da ja karst nisam</i>
<i>Da jesi li ti prorok?</i>	<i>Jesi li ti prorok?</i>
<i>ki</i>	<i>koji</i>
<i>Što govoriš ti od tebe istoga?</i>	<i>Što govoriš od tebe istoga?</i>
<i>ja sam glas vapijućega</i>	<i>ja glas vapijućega</i>
<i>i spravite put</i>	<i>upravite put</i>
<i>kako reče Izaija</i>	<i>kako govori Izaija</i>
<i>a koji bihu poslani, bihu od farizeov</i>	<i>i koji bijahu poslani, bijahu od farizeah</i>
<i>rekoše mu</i>	<i>rekoše njemu</i>
<i>ja karstim vodom</i>	<i>ja karstim u vodi</i>
<i>a meju vami sta</i>	<i>a posrid vas stao je</i>
<i>koji poslije mene priti ima</i>	<i>koji posli mene ima doći</i>
<i>koji parvo mene stvoren jest</i>	<i>koji prije mene učinjen jest</i>
<i>uvlake postolov ņegovih odvezati</i>	<i>da odrišim sveze obuće njegove</i>
<i>gdi biše Ivan</i>	<i>gdi bijaše Ivan</i>
<i>godište petnadeste cesarstva</i>	<i>godišta petnajstoga vladanja</i>
<i>vladajući Źudijom Poncio Pilat</i>	<i>vladajući Poncio Pilat Źudijom</i>
<i>trakonitske krajine</i>	<i>daržave trakonitidske</i>

<i>A Lisanija četvartim poglavjem</i>	<i>a Lizanija četvartim dilom</i>
<i>pod poglavicami popovskimi</i>	<i>pod poglavicom misničkim</i>
<i>učinena bi rič Gospodña</i>	<i>učinjena jest rič Gospodnja</i>
<i>sina Zakarijina</i>	<i>Zakarijina sina</i>
<i>i pride tada u svu krajinu jordansku</i>	<i>i pride u svu pokrajinu Jordana</i>
<i>grihov</i>	<i>griha</i>
<i>u kñigah govorenja Ižaije proroka</i>	<i>u knjigi govorenja Jeremije proroka</i>
<i>svaka dolina da se napuni</i>	<i>svaka dolina napuniti će se</i>
<i>gora</i>	<i>planina</i>
<i>bardo da se ponizi</i>	<i>bardo poniziti će se</i>
<i>i biti će opaka uprava</i>	<i>i biti će kriva upravna</i>
<i>hoti ju otajno pustiti</i>	<i>hotijaše otajno pustiti ju</i>
<i>anđeo</i>	<i>anjeo</i>
<i>javi se u sni ñemu</i>	<i>javi se u snih njemu</i>
<i>ona će bo poroditi sina</i>	<i>a ona će poroditi sina</i>
<i>od grihov ñih</i>	<i>od grihov njihovih</i>
<i>Agusta</i>	<i>Augusta</i>
<i>da se popiše</i>	<i>da bi se popisao</i>
<i>a ovo popisanje najparvo učineno bi</i>	<i>ovo popisanje najpervo učinjeno bi</i>
<i>od vladavca sirinskoga Cirina</i>	<i>od vladaoca Sirije Cirina</i>
<i>gredihi svi</i>	<i>iđahu svi</i>
<i>i uzide tada Josip</i>	<i>a uzide i Josip</i>
<i>u Žudiju grad Davidov</i>	<i>u Žudiju u grad Davidov</i>
<i>a to jere i on biše od kuće</i>	<i>jerbo bijaše od kuće</i>
<i>zaručnicom svojom prisobnon</i>	<i>zaručenom sebi ženom prisobnom</i>
<i>i učineno bi</i>	<i>a učinjeno jest</i>
<i>napuniše se dni da porodi</i>	<i>ispuniše se dni da bi porodila</i>
<i>i postavi u jasle</i>	<i>i postavi ga u jasle</i>
<i>zašto ne biše ñemu mista</i>	<i>jer ne bijaše njimi mista</i>
<i>i pastiri bihu u onomu vladanju bdeći</i>	<i>i pastiri bijahu u daržavi istoj bdeći</i>
<i>stargući straže noćne</i>	<i>čuvajući straže noćne</i>
<i>anđeo Gospodñi sta polak ñih</i>	<i>anjeo Gospodnji stade blizu njih</i>
<i>i reče ñimi</i>	<i>i reče njim</i>

<i>jere ovo navištujem vam</i>	<i>evo bo navištujem vami</i>
<i>koje hoće biti</i>	<i>koje će biti</i>
<i>zašto se porodio jest vam</i>	<i>jerbo se rodio jest vami</i>
<i>i ovo budi vam zlamenje</i>	<i>i ovo vami zlamenje</i>
<i>najti ćete</i>	<i>naći ćete</i>
<i>i tudje učineno jest</i>	<i>i udilj učinjeno jest</i>
<i>mnoštvo harabarstva nebeskoga, hvaleći Boga i govoreći</i>	<i>mnoštvo vojske nebeske, hvalećih Boga i govorećih</i>
<i>meju</i>	<i>među</i>
<i>što je učinio Gospodin Bog i ukazao nam</i>	<i>koju Gospodin ukazao jest nami</i>
<i>pridoše</i>	<i>dojdoše</i>
<i>i videći ova poznaše od riči</i>	<i>a videći poznaše od riči</i>
<i>biše</i>	<i>bijaše</i>
<i>i svi koji slišaše začudili se jesu od ovizih</i>	<i>i svi koji slišahu začudili se jesu i od ovih</i>
<i>rečena nimi od pastirov</i>	<i>rečena njim od pastira</i>
<i>sahrañevaše</i>	<i>sahranjivaše</i>
<i>kupeći njih u sardce svoje</i>	<i>sakupljajući njih u serdcu svojemu</i>
<i>i povratili se jesu</i>	<i>i vratili se jesu</i>
<i>hvaleći i slaveći Boga u svih</i>	<i>slaveći i hvaleći Boga u svima</i>
<i>u počelo</i>	<i>u počelu</i>
<i>i rič biše pri Bogu i Bog biše rič</i>	<i>i rič biše pri Bogu i Bog bijaše rič</i>
<i>ništar je učineno što učineno bi</i>	<i>ništar je učinjeno što učinjeno jest</i>
<i>u nemu biše život</i>	<i>u njemu život biše</i>
<i>svitlost ljudska</i>	<i>svitlost ljudih</i>
<i>sviti</i>	<i>svitli</i>
<i>pride za svidoka</i>	<i>pride na svidočanstvo</i>
<i>da svidočanstvo skaže</i>	<i>da bi svidočanstvo skazao</i>
<i>svit po nemu stvoren jest</i>	<i>svit po njemu učinjen jest</i>
<i>a svit nega ne pozna</i>	<i>i svit njega nije poznao</i>
<i>u svoje pride</i>	<i>u vlastita pride</i>
<i>da kigodir ga prijaše</i>	<i>a kojigodir ga prijaše</i>
<i>podade nimi</i>	<i>dade njima</i>
<i>da mogu sinovi Božji biti</i>	<i>sinovom Božjim učiniti se</i>

<i>ni pohotinja putenoga</i>	<i>ni od hotinja putenoga</i>
<i>nego od Boga rođeni jesu</i>	<i>da li od Boga rođeni jesu</i>
<i>ovdi se poklekne na ove riči</i>	<i>ovdi se poklekne</i>
<i>učinena bi i pribiva u nas</i>	<i>učinjena jest i pribiva u nami</i>
<i>puna mislosti</i>	<i>puna milosti</i>
<i>govoraše Isus narodu žudijskomu i poglavicam popovskim</i>	<i>govoraše Isus piscem i farizeom</i>
<i>ja šalęm k vam</i>	<i>ja šaljem k vami</i>
<i>i mudarce i kńižnike</i>	<i>i mudrace i pisce</i>
<i>i od njih tepete u skupštinah vašieh</i>	<i>i njih bičih biti ćete u skupštinah vaših</i>
<i>i progonite</i>	<i>i progonit ćete</i>
<i>prolita jest varhu zemļe</i>	<i>prolita jest svarhu zemļje</i>
<i>do karvi Zakarije</i>	<i>Tja do karvi Zakarije</i>
<i>kojega ubiste meju carkvom i otarom</i>	<i>koga ste ubili među carkvom i oltarom</i>
<i>u istinu govoru vami</i>	<i>u istinu govorim vami</i>
<i>pridut svaka ova</i>	<i>doći će sva ova</i>
<i>Jeruzolime</i>	<i>Jerusolime</i>
<i>koji ubiješ proroke</i>	<i>koji ubijaš proroke</i>
<i>kolikrat</i>	<i>koliko krat</i>
<i>a ti nijesi hotio</i>	<i>i nisi hotio</i>
<i>ostane vam</i>	<i>ostaviti će se vami</i>
<i>jere govoru vami</i>	<i>govorim bo vami</i>
<i>da ne budete viditi mene</i>	<i>nećete me viditi</i>
<i>blagosovļen</i>	<i>blagoslovljen</i>
<i>u ime Gospodina</i>	<i>u ime Gospodnje</i>
<i>naslidujućega</i>	<i>slidećega</i>
<i>počiņu</i>	<i>opočinju</i>
<i>parsih</i>	<i>persih</i>
<i>kada vidi Petar, reče</i>	<i>budući vidio Petar, reče</i>
<i>reče němu</i>	<i>veli njemu</i>
<i>ovako něga hoću da stoji</i>	<i>ovako hoću da on pribiva</i>
<i>ti nasliduj mene</i>	<i>ti mene slidi</i>
<i>da učenik oni ne umira</i>	<i>jer učenik oni ne umire</i>

<i>da ovako hoću néga da stoji</i>	<i>da li hoću da on ovako stoji</i>
<i>svidočanstvo pridaje od ovih</i>	<i>svidočanstvo izvodi od ovih</i>
<i>istino jest</i>	<i>istinito jest</i>
<i>ukaza se Josipu u sni</i>	<i>prikaza se u snu Josipu</i>
<i>jere će priti vrime</i>	<i>dojti će bo vrime</i>
<i>Irud bude iskati ditića da pogubi néga</i>	<i>Irud iskati će ditića za pogubiti njega</i>
<i>ustupi u Egipat</i>	<i>otide u Egipat</i>
<i>i biše ondi tja do smarti Irudove</i>	<i>i bijaše ondi do smarti Iruda</i>
<i>da se napuni</i>	<i>da bi se ispunilo</i>
<i>po proroku govoreći</i>	<i>po proroku govorećemu</i>
<i>zazvah sina moga</i>	<i>zazvao sam sina moga</i>
<i>videći da je porugan od kraļev</i>	<i>videći da bijaše porugan od kraljah</i>
<i>razsardi se varlo</i>	<i>rasardio se je varlo</i>
<i>koji bihu u Betlemu</i>	<i>koji bijahu u Betlemu</i>
<i>i po svijeh mejaših</i>	<i>i u svih mejaših</i>
<i>po vrimenu koje biše ispitao od kraļev</i>	<i>po vrimenu koga ispitao bijaše od kraljah</i>
<i>što rečeno jest</i>	<i>što je rečeno</i>
<i>plakanja i jaukanja mnoga</i>	<i>plač i javkanje mnogo</i>
<i>dobri pastir daje dušu svoju</i>	<i>dobar pastir dušu svoju daje</i>
<i>i oni koji nije pastir</i>	<i>i tko nije pastir</i>
<i>čigove vlastite ovce nisu</i>	<i>koga nisu ovce vlastite</i>
<i>vidiv vuka gredući</i>	<i>vidi vuka prihodećega</i>
<i>ostavi ovce i pobigne</i>	<i>i ostavlja ovce i biži</i>
<i>a vuk popada i rastarkuje ovce</i>	<i>a vuk grabi i razstarkuje ovce</i>
<i>biži zašto najmenik jest</i>	<i>biži jer najmenik jest</i>
<i>i ne pristoji mu se od ovac</i>	<i>i ne pristoji se njemu od ovacah</i>
<i>ja sam pastir</i>	<i>ja jesam pastir</i>
<i>znam ovce moje</i>	<i>poznajem ovce moje</i>
<i>i one meni tribuje privesti</i>	<i>i one tribuje meni privesti</i>
<i>i budu slišati glas moj</i>	<i>i glas moj slišati će</i>
<i>i biti će jedno stado</i>	<i>i učiniti će se jedno stado</i>
<i>bihu Josip i Marija</i>	<i>bijaše Josip i Marija</i>
<i>i blagosovi njih Simun</i>	<i>i blagoslovi njih Simeon</i>

<i>reče Mariji</i>	<i>reče ka Mariji</i>
<i>i u zlamenje</i>	<i>i na zlamenje</i>
<i>bude protiva govoriti</i>	<i>bude protivo govoriti</i>
<i>dušu projdet mač</i>	<i>dušu projti će mač</i>
<i>od mnozieh sardac</i>	<i>od mnogih sardca</i>
<i>kolina Aserova</i>	<i>kolina Aferova</i>
<i>prošla biše u dnevih mnozih</i>	<i>prošla bijaše u dnevih mnogih</i>
<i>živila biše (...) sedam godišť</i>	<i>živila bijaše (...) sedam godišťa</i>
<i>postom i molitvami služeći</i>	<i>postovim i molitvami služeći</i>
<i>i ova (...) ispovidaše se Gospodinu</i>	<i>i ova (...) ispovidiše se Gospodinu</i>
<i>odkupjenje</i>	<i>odkupjenje</i>
<i>ditićak rastijaše i kripļevaše se</i>	<i>ditićak rastiše i kripļjaše se</i>
<i>biše</i>	<i>bijaše</i>
<i>pokle se svaršilo jest</i>	<i>pokle se doveršilo jest</i>
<i>da se obriže ditićak</i>	<i>da bi se obrizovao ditić</i>
<i>javi se u sni</i>	<i>javi se u snih</i>
<i>uzboja se pojti onamo</i>	<i>uzbojaše se pojti onamo</i>
<i>i budući svitovan u sni</i>	<i>i svitovan u snih</i>
<i>odride</i>	<i>otide</i>
<i>u Betlemu žudijskomu</i>	<i>u Betlemu žudinskomu</i>
<i>kraļi od istoka pridoše u Jeruzolim</i>	<i>kralji od istoga dojdohu u Jerusolim</i>
<i>kraļ žudijski</i>	<i>kralj žudinski</i>
<i>zvijezdu njegovu</i>	<i>zvizdu njegovu</i>
<i>i prišli smo</i>	<i>i došli smo</i>
<i>i slišavši to kraļ Irud</i>	<i>i čuvši to kralj Irud</i>
<i>ispitovaše od njih</i>	<i>ispitivaše od njih</i>
<i>a ti Betleme, grade žudijski</i>	<i>a ti Betleme, zemljo Judina</i>
<i>nikakore nijesi najmañši</i>	<i>nikako nisi najmanji</i>
<i>izajći hoće</i>	<i>izići hoće</i>
<i>koji vlada pukom</i>	<i>koji će vladati pukom</i>
<i>zazvavši kraļe u otajno</i>	<i>potajno sazavavši kralje</i>
<i>koja se ukazala ñim</i>	<i>koja se ukaza njim</i>
<i>pomļivo</i>	<i>pomnjivo</i>

<i>i kada najdete, odgovorite meni</i>	<i>i kada najti budete, navistite meni</i>
<i>kako slišaše kralja, otdidoše</i>	<i>kako čuše kralja, otidoše</i>
<i>i ovo zvizda</i>	<i>i evo zvizda</i>
<i>pridhojaše njih</i>	<i>pridhodaše njih</i>
<i>prišadši sta svarhu</i>	<i>prišadši staše svarhu</i>
<i>vidivši tada zvizdu</i>	<i>i vidivši zvizdu</i>
<i>obeselili se jesu</i>	<i>obveselili se jesu</i>
<i>i ulizši u kuću</i>	<i>i ulizavši u kuću</i>
<i>s Marijom materju njegovom</i>	<i>s Marijom materom njegovom</i>
<i>ovdi se ima pokleknuti</i>	<i>ovdi se poklekne</i>
<i>krovišta</i>	<i>skrovišta</i>
<i>tamňan</i>	<i>tamijan</i>
<i>da se ne vrate k Irudu</i>	<i>da se ne bi vratili k Irudu</i>
<i>družim putom</i>	<i>drugim putom</i>
<i>budući Isus od dvanadeste godišť</i>	<i>budući Isus od dvanaest godišťa</i>
<i>meju rođaci i znanci</i>	<i>među rođacim i znancim</i>
<i>po tretjemu dnevnu</i>	<i>po trećemu dnevnu</i>
<i>najdoše njega (...) sideći posrid naučiteljev</i>	<i>najdoše njega (...) sidećega po srid naučiteljah</i>
<i>čuđahu se svi</i>	<i>a čuđahu se svi</i>
<i>svarhu mudrosti i odgovaranja njegova</i>	<i>svarhu mudrosti i odgovorah njegovih</i>
<i>Što si učinio nami tako?</i>	<i>Što si učinio nam tako?</i>
<i>brinući se iskahmo tebe</i>	<i>žalosteći se iskasmo tebe</i>
<i>Što jest da me iskahote?</i>	<i>Što je da me iskaste?</i>
<i>ne znate li</i>	<i>niste li znali</i>
<i>izajde šňimi</i>	<i>i zajde šnjima</i>
<i>i pride u Nazaret</i>	<i>i dojde u Nazaret</i>
<i>sahraňevaše (...) u sardce svoje</i>	<i>sahranjivaše (...) u sardcu svomu</i>
<i>Isus napridovaše (...) vrimenom</i>	<i>Isus napridovaše (...) dobom</i>
<i>i prid ľudmi</i>	<i>i prid ljudmih</i>